

11-25
16

a

Гос. Орд. Тр. Ко. Знам.
Публичная Б-на
ОТД. НАЦ. ЛИТ-РЫ

Р

Коммунисти теел

1937

SISUKORD

	Lhk.
Kõige suurema eksami eel_____	1
O. R.:	
Suurte ajalooliste sündmuste eel_____	3
N. KAROTAMM:	
Ühisel jõul Hispaania rahva toetamisele	8
R.:	
Inglise välispoliitika ja saksa faschism	10
R. V.:	
Maaailma-majanduse küsimusi _____	13
REIN RANNIK:	
Kihlvedu _____	16
Perpetuum mobile_____	17
LEO KANTOROVITSH:	
Külaline _____	20
ERVIN VALU:	
Pilt alleelt_____	27
K. TREIN:	
Elav muuseum _____	28
K. T.:	
NSV Liidu nõukogu kirjanikkude liidu põhikirjast _____	30
J. F.:	
Trotskistide kahjustamine eesti nõu- kogu - kirjanduses _____	34
Puhastame eesti nõukogu - kirjanduse kontrrrevolutsioonilik - trotskistlikku- dest jäänustest (resolutsioon) _____	38
J. LEMM:	
Nõukogude Liidust Põhja-Ameerikasse üle Põhjanaba _____	40
Prof. J. DEPMAN:	
D. J. Mendelejev _____	42
H. MOOSBERG:	
Araabia kultuur Hispaanias _____	46
JOH. REESEN:	
Märkmeid faschistikust Itaaliast _____	48
Prof. B. SBARSKI:	
Terve inimese toitlus _____	52
F. ROTSTEIN:	
Marx kui ajaloolane _____	55
P. VEPRIKOVI järele A. M.:	
Kuidas head ristikehinaseemne saaki saada? _____	59
Ristikheina koristamise küsimusest _____	59
Väiksed teated _____	60
Kroonika: Nõukogude Liidust. Välis- maadelt. _____	63
Vastusi lugejatele _____	64

Kommunismi teel

RAHVALIK POLIITIKA, KIRJANDUSE JA TEADUSE AJAKIRI

№ 7 (14)

Juuli

1937

KÕIGE SUUREMA EKSAMI EEL

KUI ajakirja käesolev number lugeja kätte jõuab, on eeltööd N. Liidu Ülemnõukogu valimisteks juba täie hooga käimas. See ei võigi teisiti olla, kui valimiste tähtsust silmas peame. On ju need esimesed valimised staalinliku Konstitutsiooni põhjal, põhimiselt valmishitatud sotsialistliku ühiskonna valimised. Need valimised panevad vaekausile iga üksiku sotsialistliku riigi kodaniku, iga töölisteorganisatsiooni, eeskätt ning kõigepealt iga parteiorganisatsiooni: anna aru oma küpsusest sotsialistliku kodumaa kõrgema valitsuseasutuse loomisel!

Stalinlik Konstitutsioon on selle kõige vastutavama ülesande riigi valitseva kesk-asutuse loomisel kõige täielikumal ulatusel kogu nõukogu töörahva, *meie, sinu ja minu*, hooleks usaldanud:

„Kõigil NSVL kodanikkudel — ütleb Konstitutsiooni 135. paragrahv —, kes 18 aastat vanaks saanud, on õigus sõltumata oma rassilisest ja rahvuslikust kuuluvusest, usutunnistusest, hariduslikust tsensusest, paigalasumisest, sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisukorrast ja minevilku tegevusest, — saadikute valimisest osa võtta ja valitud saada, välja arvatud nõrgameelsed ja isikud, kes kohtu otsuse järgi valimisõigused on kaotanud“.

Ei ole ainustki kodanikkude liiki, kellel seda õigust ei oleks või kellel see õigus ükskõik missuguste tingimustega kitsendatud oleks. Ja seda õigust teostavad kodanikud kõigi nõukogude valimistel, kuni NSVL

Ülemnõukoguni, vahenditult otseste valimiste teel (par. 139). Meist oleneb seega tulevase keskvalitsuse-asutuse koosseis, meie oleme tema pärast *vastutavad*, mitte ainult iseendi, vaid terve meie sotsialistliku kodumaa ees.

See on õigus, mille sarnast ei oma avara ulatuse, ega sisuliku sügavuse poolest ühegi teise maa, ka kõige demokraatlikuma kodanlise riigi töörahvas ligilähedaltki ei oma, ega ial saagi omada, kuivõrd kodanline kord võimu paratamata kodanlusele peab kindlustama, — muidu ei püsiks ükski kodanline riik mitte päevagi jalul — kui kodanline riik. See on demokraatia, nagu seda ei saa, ei või anda ükski põhiseadus klassilises ühiskonnas, demokraatia, mille annab ja kindlustab ainult klassideta, sotsialistlik ühiskond.

Ja kõigepealt — see on õigus, see on demokraatia, mis mitte ainult paberil ei seisa, nagu kodanliste demokraatlikkude riikide põhiseaduste suurem osa paragrahve, vaid staalinlik Konstitutsioon annab kõik ja täielikud tagatised, et nõukogude kodanikud neile antud õigusi täiel ulatusel võiksid teostada. Kui, näiteks, kodanlistes riikides kunagi ei või kindel olla, et hääletamine salajaseks jääb, siis kindlustab meil uus valimisseadus hääletamise saladust kõigi võimalikkude ettevaatustega.

Millest kõneleb seesugune valimisseadus? See kõneleb kõige täielikumast usaldusest laiade hulkade vastu, kõige sügavamast lugupidamisest töörahva vastu, kes

staalinliku Konstitutsiooniga nüüd on *sotsialistliku ühiskonna täisealisteks ja täieõiguslisteks kodanikkudeks* tunnistatud. Ja sedagi võib, sedagi julgeb ainult sotsialistlik ühiskond, mis vaba on kõigest sellest ajaloost mustast pärandusest, kus iga vabaduse, iga õiguse, iga ühiskondliku suursugususe tagamiseks küljeks oli orjus, kurnamine, klassivaen, umbusaldus.

Kui ajalooliselt „eeskujulik“ demokraatia — inglise kodanlus — löi oma kuulsalt lipukirja:

Rule, Britannia, rule the waves,

Britains never shall be slaves —

(valitse, Britannia, vete üle, inglased ei pea iial orjaks saama) — siis sisaldas see uhke vabaduse-lipukiri ikkagi veel täiel ulatusel — *orjastamise õigust!* Ja mitte ainult võõraste, vaid ka oma töörahva kohta. Alles nõukogude kodanik, alles sotsialistliku ühiskonna kodanik võib *täisvaba* kodanikuna hüüda: ei iial ma *orjaks saa*, ega iial kedagi ka *orjasta!* Alles siin on inimene vaba neist raudahelatest ja jalapakkudest, mis iga klassilise ühiskonna kõige kõrgemaid ja auväärilikumaidki kihute, orjuseõiguse ja kurnamisevõimaluse näol, ühiskondliku needuse pori küljes kinni hoidsid ja hoiavad. Ja alles sotsialistlikus ühiskonnas, kus iga inimene on teise vääriline kõigi oma õiguste poolest, on ühiskonnal võimalik täie usaldusega igale kodanikule valimised kätte anda.

Kuid just see kõige laiem, piiritu usaldus ja kõige sügavam lugupidamine iga üksiku kodaniku vastu nõuab meilt kõigilt ka *kõige suuremat vastutust valimistel*. See piiritu usaldus, mis eeldab kõigiti vaba inimese kõrget inimliku väärtuse tunnet, sotsialistliku ühiskonna kodaniku kõrge väärtuse tunnet, nõuab, et meie valimistega seda ka *tõestaksime* ja näitaksime, et meie kui tõelikud sotsialismi ehitajad tegevseda tahame ning oskame.

Milles seisab meie ülesanne valimistel? Mitte ainult, et meie oma kõige paremad

kandidaadid üles seame, kelle kätte meie sotsialistliku ühiskonna edasiehitamise töö juhatamise võime usaldada, vaid et meie neile ka täieliku ja *üksmeelse* valiku kindlustame.

Kas võiks see üldse teisiti ollagi? Kas ei ole meie võitlus uue ilma loomiseks kahekümne aasta vältel, kas ei ole meie hiiglasaavutused nõukogude võimu juures, meie enamliku partei kindlal, sihiselgel juhatusel, miljonkordselt kinnitanud, et teist teel vaba, elurõõmsa, inimlikult kõrge ja helge tuleviku kindlustamiseks ei ole, ega saagi olla, kui Lenini-Stalini lipu all oma tuhatkordselt läbiproovitud partei, enamlastepartei, juhatusel, edasi minna ikka uutele, ikka suurematele võitudele, ikka elurõõmsama ja küllalisema tuleviku poole?

Tõesti — *teist teed ei saa olla!* Meie teame, missuguse meelega pingutusega meie vaenlased, rahvaenlased, kes aina *pimedas* tegutsevad, töörahvast sellelt teelt tahaksid kõrvale juhtida. Meie tunne juba nende kõige alatumat tegevust oma kodumaa äraandmises verisele faschismile, nende kahjustamistööd, salakuulamist, mõrtsukatöid. Kahtlemata ei jäta nende salajased killamehed, kes endid argpükslikult, „vaga“ näo all, praegugi veel meie keskel varjavad, ka valimisi kasutamata, et rahvaenlasi või nende teenreid nõukogu asutustesse saata. Kuid seda *ei tohi* sündida lasta! See tähendaks, nagu sm Stalin nõukogude VIII kongressil oma lõpusõnas õieti ütles, see tähendaks, et „meie seesuguse häbi täiesti oleme ära teeninud“.

Sellepärast „on vaja tööd teha, aga mitte oodata, et kõik administratiivsete korralduste korras valmis kujul kätte antakse“ (Stalin, sealsamas). On vaja tööd teha aegsasti, kõige hoolikamalt ja kõige suurema valvsusega, et kindlustada oma sotsialistlikule kodumaale teraskindel enamlik Ülemnõukogu.

SUURTE AJALOOLISTE SÜNDMUSTE EEL

Enamlaste VI kongress

Enamlaste VI kongress (8—16. aug. 1917) astus kokku ajaloo tähtsamal pöördepunktil. Ühest küljest muutus pärast juulisündmusi järsult Venemaa poliitiline olukord. Võim läks kõikuvast tasakaalu seisukorrast, milles ta veebruari-märtsi revolutsioonist saadik oli olnud, teravalt paremale poole: ajutise valitsuse ja nõukogude kakšikvõimu asemele astus kodanluse ainuvalitsus. Töörahvalt hakati riisuma revolutsioonis kättevõidetud vabadusi, valitsus hakkas revolutsiooniliku töörahva mahasurumiseks „erakorralisi seadusi“ välja andma. Ajaloo näitelavale ilmusid vene Cavaignac'id (verejännulised kindralid), kes väeliinil ja tagalas „sõnakuulmatuid“ soldatisi maha lasksid, linnades revolutsioonilikke töölisi türmi heitsid ja talurahva rahustamiseks karistusesalkasid maale saatsid. Kodanluse ja es-eride ning vähemlaste ajakirjandus levitas pööraseid provokatsioonilikke teateid enamlaste kohta, tembeldades neid „saksa imperialismi agentideks“. Sellega taheti rahvast enamlaste vastu üles ässitada. Kontrevolutsioon hakkas võidutsema.

Teisest küljest lagunes pärast juulisündmusi rahvamajandus veel rohkem, tööstus ja transport seisid kokkulangemise eel. Riik lähenes majanduslikule katastroofile. Vabrikantide sabotaash võttis ikka julmima iseloomu, sest kapitalistid tahtsid revolutsiooniliku proletariaati näljaga kägistades „taltsaks teha“, nagu kindralid kõnelesid. Juuli-augusti kuudel võttis majanduse lagunemine veel kohutavama ulatuse. Lenin kirjutab selle ajajärgu kohta oma broschüüris „Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda“:

„Venemaad ähvardab möödapääsematu katastroof. Raudteetransport on uskumatult lagunenuid ja laguneb ikka rohkem. Raudteed jäävad seisma. Jääb seisma vabrikutele toormaterjali ja süte juurdevedu. Jääb seisma vilja juurdevedu. Kapitalistid saboteerivad sihilikult ja kõrvalekaldumalt (rikuvad, panevad seisma, õnnestavad, pidurdavad) valmistust, lootes, et kuulmatu katastroof vabariigi ja demokratismi, nõukogude ja üldse proletariaadi ja talupoegade liitude varinguks saab, kergendades monarhia juurde tagasipööramist ja kodanluse ning mõisnikkude kõikvõimu uuesti jaluleseadmist. Ennenägemata ulatusega ka-

tastroof ja nälg ähvardavad möödapääsemata“ (Lenin, XXI k., lhk. 159).

Niisugune oli poliitiline ja majanduslik seisukord Venemaal 1917. a. juulis-augustis, kui enamlastepartei VI kongress kokku astus. Kongressile ettevalmistamine sündis kodanluse tagakiusamise ja ässituse õhkkonnas. Kongress pidas oma istanguid poolillegaalselt, vahetades iga päev koosoleku kohta, et kodanluse ja es-eride agente, kes enamlaste peale jahti pidasid, valele teele juhtida. Lenin oli pöranda all, varjas ennast ajutise valitsuse tükimate eest. Tuhanded revolutsioonilikud töölised istusid türmides. Selleaegne Venemaa tuletas meelde 1905. a. järgnevaid kuusid, kui karistusesalgad maal ringi käisid, terroriseerisid ja inimesi taga ajasid. Kuid tööliste klass ja talurahvas olid 1917. a. hoopis teised. Kontrevolutsioonile astus vastu ligi 250-tuhande liikmeline enamlastepartei, keda toetasid sõjariistus tööliste ja talurahva hulgad. Kontrevolutsioon võis ajutiselt võidutseda, kuid 1905. a. ei võinud enam korduda. Revolutsioon õppis Pariisi Kommuna ja 1905. a. võitluste kogemustest.

Lenini artikkel „Juhtsõnadest“ oli üheks tähtsamaks teednäitavaks tokumendiks, mis silmapilgu ülesanded ja revolutsiooni arenemise suuna pärast juulisündmusi ära määras.

Lenin kirjutas selles artiklis: „Nimelt revolutsioonilik proletariaat peabki pärast 1917. a. juuli-kogemust iseseisvalt riigivõimu oma kätte võtma — muud teed revolutsiooni võiduks olla ei saa. Võim proletariaadi käes, keda toetab kõige kehvem talurahvas ehk poolproletaarlased, — see on ainukene väljapääsutee“.

Enamlaste VI kongress pani riigivõimu proletariaadi kätte võtmise ettevalmistuse päevakorrale. Ta tegi seda Lenini aprillikuu teesidest ja aprillikuu parteikonverentsi otsustest välja minnes, sest Lenini aprillikuu teesid olid oma põhiolult revolutsiooni „teise“ jaamavahe programm. Selles mõttes lõpetas VI parteikongress veebruarikuu ajajärgu (revolutsiooni esimese ajajärgu, mis võimu kodanlusele andis) ja algas oktoobriheelset ajajärku.

Enamlaste VI kongress astus kokku 8. augustil (26. juulil v. k. järele). Partei-likmete arv oli aprillikuu konverentsist

saadik 80 tuhandest 240 tuhandeni kasvanud. Kolme kuu jooksul suurenes partei koosseis kolm korda! Juba see liikmete arvuline kasv iseloomustab enamlaste suurt mõju hulkades, mõju, mis vaatamata kodanluse ja väikekodanliste „sotsialistide“ enamlusevastasele kihutusetööle iga päevaga kasvas. Selle aja vältel oli ka parteilik ajakirjandus kasvanud. Enamlastel oli 41 ajalehte, mille igapäevane tiraash 320 tuhande eksemplarini ulatas.

Kongressi päevakorras oli 12 mitmesugust küsimust, millest tähtsamad olid keskkomitee poliitiline aruanne ja aruanne poliitilisest olukorrast. Mõlemad aruanded kandis kongressile ette sm Stalin. Oma esimeses aruandes andis sm Stalin sügava leninliku analüüsi juulisündmustest ja partei taktikast juulipäevadel. Juulipäevadel tuli teravalt nähtavale revolutsiooni üks põhimistest küsimustest ja nimelt see, kuidas suhtuvad laialised tööliste hulga majanduslikkudesse vahekordadesse vahelesegamisse, nagu kontroll valmistuse üle, maa talupoegadele üleandmine, võimu üleandmine kodanluselt tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte. Töölised tulid juulipäevadel uulitsale just sellepärast, et nad senise seisukorra edasikestmisega enam rahul ei olnud, et võimatu oli endiselt kaksikvõimuga leppida. Sellest kõneles sm Stalin oma esimeses aruandes.

„Ma pean tarvilikuks ära märkida põhimist tõsiasja, — ütles sm Stalin. — Ma pean silmas meie revolutsiooni arenemise tõsiasja, mis üles pani küsimuse majanduslikkudesse vahekordadesse vahelesegamisest, valmistuse kontrolli näol, maa talupoegade kätte andmisest, võimu andmisest kodanluselt tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte. Kõik see määrab ära meie revolutsiooni sügava iseloomu. Revolutsioon hakkas sotsialistliku tööliste revolutsiooni iseloomu võtma“*.

Selle iseloomustusega andis sm Stalin tähised revolutsiooni edasiarendamiseks, nagu see küsimus oli üles seatud Lenini poolt: proletariaat peab pärast juulisündmusi iseseisvalt riigivõimu oma kätte võtma. Seisukord pärast juulisündmusi oli niisuguseks kujunenud, et kõikva kaksikvõimu asemele astus kodanluse ainuvalitsus. Kodanline revolutsioon oli lõppenud, võim oli pärispõlve-aadlist bürokraatia käest üle läinud teise klassi, kodanluse, kätte. Riikliku võimu üleminek ühe klassi käest teise klassi kätte on esimene, peamine

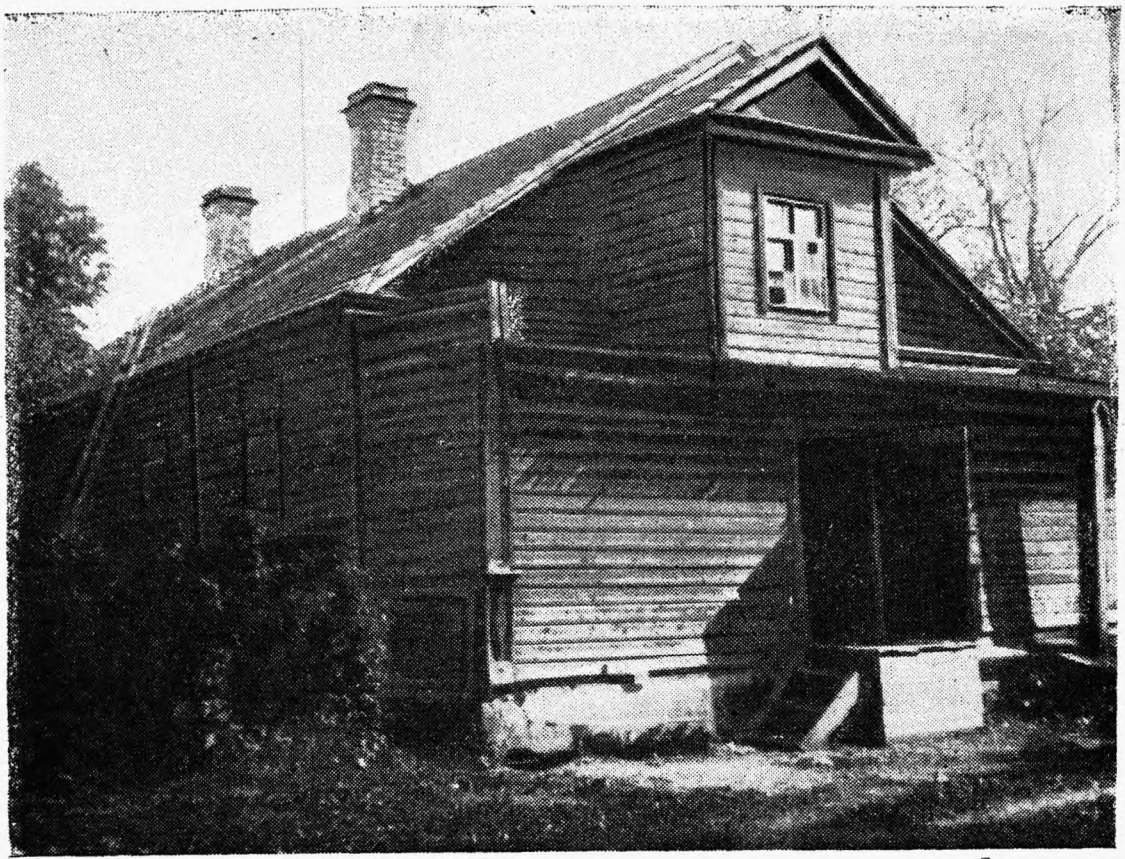
* VI kongressi protokollid, lhk. 16, 1927. a. väljaanne.

revolutsioonis. Ajutine valitsus, kui kodanluse võimu esindaja, püüdis oma klassi seisukohti kindlustada. Töölistel taheti sõjariistad käest ära võtta, tööliste vabadusi hakati piirama, talupoegade vastu, kes revolutsioonilikul teel maaküsimuse lahendamisele olid asunud, s. o. mõisnikkudelt maad vägivaldselt ära võtsid, saadeti karistusesalgad. Arusaadav, et niisuguse seisukorra juures revolutsiooni rahulik arendamine võimatu oli. Revolutsiooni edasi viia, tööliste ja talupoegade õigusi kaitsta võis ainult kontrrevolutsiooniliku kodanluse käest võimu vägivaldselt, revolutsioonilikul teel, äravõtmisega.

Kes võis seda teha? Muidugi ainult proletariaat ühes küla kehvikutega. Nõukogud olid sel ajal es-eride ja vähemlaste käes, ja kui väikekodanliste kihtide poolt juhitud asutused võisid nõukogud niisuguse seisukorra juures ainult kontrrevolutsioonile toetust anda. Loosung „kõik võim nõukogudele“ oli sel ajajärgul vananenud loosung. Kuid kas see tähendas seda, et nõukogud enam ei võinud proletariaadi revolutsioonilikud asutused olla. Ei tähendanud. Sm Stalin ütles kongressil, et loosungi „kõik võim nõukogudele“ mahavõtmine ei tähenda seda, et nõukogud, kui tööliste klassi võimuasutused tulevad kõrvale jätta. Asi ei seisnud mitte nõukogudes, kui tööliste klassi võimuasutustes, vaid teatud nõukogudes, mis sel korral väikekodanliste kokkuleplaste käes olid ja mis revolutsiooni antud arenemisastmel kontrrevolutsioonilikku kodanlust toetasid. Seda Lenini seisukohta kaitstes sm Stalin oma aruandes poliitilise seisukorra üle. Küsimus oli üles seatud sotsialistliku revolutsiooni arendamisest, kodanlis-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamisest sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Sm Stalin ütles oma aruandes:

„Mõned seltsimehed kõnelesid, et kui võrd meil kapitalism on nõrgalt arenenud, siis on sotsialistliku revolutsiooni küsimuse ülesseadmine utoopiline. Neil oleks õigus olnud, kui ei oleks sõda olnud, kui ei oleks laostumist olnud, kui rahvamajanduse alused ei oleks õnnestatud olnud. Kuid need vahelesegamise küsimused majanduslikku alasse seatakse kõigis riikides üles kui tarvilikud küsimused. Saksamaal on see küsimus üles seatud ja läks läbi ilma hulkade otsese ning aktiivse osavõtuta. Teine asi on meil — Venemaal. Laostumine võttis meil enam ähvardava ulatuse. Teisest küljest, niisugust vabadust, nagu meil, pole sõjatingimustes kusagil olnud. Peale selle tööliste määratu organiseerumus: meil, Petrogra-

Endine Botshkarevi maja Plehanovi nim. alevis Pihkvas. 1900. a. peeti selles majas V. I. Lenini juhatusel ajalehe „Iskra“ organiseerimise nõupidamist.

(Sojufoto)

dis, näiteks, on 66 protsenti organiseeritud metalliste. Lõpuks, mitte kusagil ei olnud proletariaadil niisuguseid laialisi organisatsioone, nagu tööliste ja soldatite saadikute nõukogud. See kõik tegi võimatuks, et tööliste hulgad meil majanduslikku elusse mitte vahele ei segaks. Selles on meil Venemaal sotsialistliku revolutsiooni küsimuse ülesseadmise reaalne alus. Kuivõrd tööliste kontrolli, vahetuse organiseerimise protsessis aktiivselt vahele segavad, niivõrd seatakse meil sotsialistliku revolutsiooni küsimus praktilikult üles**.

Küsimus on selgesti, lihtsalt, kuid ühtlasi sügavalt teoreetiliselt käsitatud. Tööliste kontroll valmistuse üle, töölisteorganisatsioonide kontroll kaubavahetuses, tehaste toorainetega varustamises, tellimiste täitmises, — kõik need tõsiasjad kõnelesid sellest, et proletariaat oli juba hakanud

ühiskondliku valmistuse protsessis aktiivset osa etendama. Sotsialistlik revolutsioon oli praktilikult alanud. Selles seisis kodanlis-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise üks aste ja väga tähtis aste.

Sm Stalini aruanne kutsus siiski vaidluse esile, ehkki küsimus küllalt selge pidi olema. Vaidlus keerles selle ümber, kas Venemaa on „küps“ sotsialistlikuks revolutsiooniks või ei ole „küps“. Venemaa „küpsuse“ küsimus lahutati ära sellest olukorrast, milles Venemaa elas, neist ülesannetest, mida proletariaat juba täitis. Sm Nogin küsib: „Seltsimehed, kas meie maa tõesti kaheksa kuuga niisuguse hüppe on teinud, et ta juba sotsialismi juurde jõudmiseks valmis on?“ Oli ka neid, näiteks, Saleshski, kes püüdis tõendada, et võim peale juulisündmuse siiski veel pole kontr-revolutsiooni kätte läinud. Kuid nagu pilkeks Saleshski tõendusele, et võim pole kontr-revolutsiooni käes, ajas ajutine valitsus sedasama Saleshskit ennast taga, tah-

* VI kongressi protokollid, lhk. 113, 1927. a. väljaanne.

tis teda areteerida, ja ta pidi ennast ajutise valitsuse agentide eest varjama.

Kuid nii Nogini, kui ka Saleshski vastuvaidlus Stalinile tekkis revolutsiooni peamisest küsimusest, nimelt, veebruarirevolutsiooni iseloomu ja kandvate jõudude küsimusest. Kumbki neist ei saanud aru kodanlik-demokraatliku revolutsiooni iseloomust, nad ei uskunud sotsialismi ehitamise võimaluse ühel maal, sellepärast tekkis ka kahtlus, kas sotsialistlik revolutsioon praegu üldse, eriti Venemaal, võimalik on. Saleshski ja Nogin kuulusid mõlemad nn. raioonivaheliste internatsionalistide rühma, kes VI kongressil enamlaste parteisse vastu võeti. Sellesse rühma kuulus ka Trotski, keda küll kongressil ei olnud, kuid kelle seadeid Saleshski jt. kaitsesid.

Sm Stalini aruannet ja seadet sotsialistliku revolutsiooni kohta arvustas ka Buharin. Buharini poliitiline seade revolutsiooni kandvate jõudude küsimuses oli niisamuti võõras marksismile. Buharin kujutas revolutsiooni edasist arenemist kahe vahelduva faasi näol ette: „Esimene faas — ühes talurahvaga, kes püüab maad saada; teine faas — kui maaga rahuldatud talurahvas ära langeb, proletaarse revolutsiooni faas, kui vene proletariaati toetavad ainult proletaarsed ollused ja Lääne-Euroopa proletariaat”.

Nagu sellest näha võib, seisib Buharin, üks Trotski saksa-jaapani terroristlike gruppide pärastisi juhte, kaksikümmend aastat tagasi täiesti trotskistlikul seisukohal sotsialistliku revolutsiooni kandvate jõudude küsimuses. Buharini seadest järgnes, et kui proletariaat ühes talurahvaga läheb, siis see pole sotsialistlik revolutsioon, sotsialistlikus revolutsioonis esineb proletariaat üksi — ainult siis on see sotsialistlik revolutsioon.

Sm Stalin paljastas kongressil järsult Buharini marksismile võõra seade. Stalin kõneles:

„Milles seisab Buharini perspektiiv? Ta analüüs on põhilult vale. Tema arvates läheme meie esimesel jaamavahel talurahva-revolutsiooni juurde. Kuid see langeb paratamata ühte tööliste-revolutsiooniga. Ei või ju nii olla, et töölisteklass, kes revolutsiooni eelväesalga moodustab, ei võitleks selsamal ajal ka oma nõudmiste eest. Sellepärast pean ma sm Buharini skeemi läbimõtlematuks. Teine jaamavahe on sm Buharini arvates proletaarne revolutsioon Lääne-Euroopa toetusel, ilma talurahvata, kes maad sai ja rahuldatud on. Kuid kelle vastu on see revolutsioon sihitud? Sm Bu-

harin oma mänguskeemis ei anna selle peale vastust” *.

Buharin ajas kogu talurahva ühte patta, unustades, et imperialistlik kodanlus kulakuga ja jõuka talupojaga kehvikku vastu blokki astus. Kehvtalurahvas tuli aga ühes proletariaadiga, proletariaadi juhtimisel, kodanluse, mõisniku ja kulaku bloki vastu. Buharin vaatas talurahva peale läbi trotskistlike prillide. Ja mitte juhulikult ei sattunud Buharin peale oktoobri-revolutsiooni „pahempoolsete” kommunistide kilda, kes „revolutsioonilikku sõda” nõudsid kogu maailmaga. Buharin kõikus kui tuulelipp, kord „pahemale”, kord paremale poole, ja viimati jõudis ta ühes Trotskiga Gestapo müllasse.

VI kongressil tõusis täies ulatuses üles küsimus, kas on ühel maal, eriti Venemaal, võimalik sotsialismi üles ehitada. Trotski seisukohta sotsialismi ehitamise võimaluse eitamises kaitses kongressil Preobrashenski, pärastine trotskismi viljakam „teoreetik”. Preobrashenski püüdis igateviisi trotskismi seadet kongressi otsusesse sisse tassida. Stalini poolt esitatud resolutsiooni projektis oli öeldud:

„Nende revolutsioonilikkude klasside (s. o. proletariaadi ja kehvema talurahva — O. R.) ülesandeks on siis kõigi jõudude pingutamine riikliku võimu oma kätte võtmiseks ja selle juhtimine, liidus eesrinnamaade revolutsiooniliku proletariaadiga, rahule ning ühiskonna sotsialistlikule ümberkorraldamisele”.

Preobrashenski pani ette resolutsiooni lõppu järgmiselt vormuleerida:

„Selle juhtimine rahule ja Lääne-Euroopas proletaarse revolutsiooni olemasolemisel — sotsialismile”.

See oli proletaarse revolutsiooni eitamine Venemaal, s. o. sotsialismi ehitamise võimaluse eitamine ühel maal. Stalin andis Preobrashenski ettepanekule ajaloolise vastuse. Stalin ütles:

„Ma olen sarnase resolutsiooni lõpu vastu. Ei ole võimata, et just Venemaa see maa on, kes tee rajab sotsialismile. . . Tarvis kõrvale heita see iganenud ettekujutus, et ainult Euroopa võib meile teed näidata. On dogmatiline marksism ja loominguine marksism. Mina seisan viimase pinnal”.

Sm Stalini geniaalne ennustus on nüüd tõeks saanud. Venemaa rajas tee sotsialismile. Endise tsaari-Venemaa proletariaat ja talurahvas ehitas põhimiselt valmis sotsialistliku ühiskonna. Marksism ei ole dogma,

* VI kongressi protokollid, lhk. 144, 1927. a. väljaanne.

16. juunil s. a. oli S. M. Kirovi nim. Kultuuri- ja puhkuse keskpargis Leningradis ülelinnaline koolilaste pidu.

Pildid: Koolilapsed estraada-teatris.

(Sojusfoto)

vaid juhtnõr tegevuseks. Lenin ja Stalin näitasid meisterlikult, kuidas marksism miljoniliste hulkade loominguks võimeid arendab.

Enamlaste VI kongress töötas Stalini otskohesel juhatusel Lenini õpetuse alusel välja partei uue taktilise liini, uue strateegilise plaani selle kohta, kuidas proletariaat ühes kehvea talurahva kihtidega otustaval ajaloolisel silmapilgul peab tegutsema. Küsimus ei seisnud mitte ainult võimuvõtmises kontrrevolutsiooniliku kodanluse käest, vaid ka selles, kuidas seda võimu kindlustada, kuidas proletariaat kodanlis-demokraatliku revolutsiooni peab lõpule viima, s. o. ühiskonna sotsialistlikule ümberkorraldamisele asuma.

Uus taktiline loosung võimuvõtmisest ei tähendanud seda, et proletariaat peab viibimata kodanlise valitsuse purustama. Ümberpöörduvalt, kongressi poolt vastuvõetud resolutsioonis hoiatatakse, et proletariaat ei laseks ennast kontrrevolutsiooni poolt enneaegsele väljaastumisele provotseerida.

VI kongressi suur ajalooline tähtsus seisab selles, et ta selged juhtnõõrid andis selle kohta, kuidas revolutsioonilikke jõude mobiliseerida, neid organisatsiooniliselt suure ajaloolise pöörde läbiviimiseks ette valmistada — seks silmapilguks, kui ülemaaline kriis soodsa olukorra loob sõjariistust ülestõusuks ja kontrrevolutsiooni kukutamiseks. Selles mõttes on VI kongress-

si otsustel ja kongressil peetud vaidlustel suur rahvusvaheline tähtsus. Kommunistlikud parteid kapitalistlikudel maadel võivad siit õppida, kuidas vaja on oma maad Oktoobrile ette valmistada.

Kongress võttis vastu manifesti „Kogu töörahvale, töölistele, soldatitele ja talupoegadele Venemaal”. Manifestis kõneldakse hulkadele tõtt proletariaadi lüüasaamisest ja kodanluse võidust. Proletariaat sai lüüa juulis 1917. a., sest ta ei olnud küllalt organiseeritud, et ülemaaliselt üles tõusta ja vaenlast purustada. Töörahva hulgad olid suurel osal veel vähemlaste ja es-eride kokkuleppepoliitika vangis. Kuid juulisündmused paljastasid täielikult kokkuleppepoliitika kahjulikkuse. Kontrrevolutsioon võidutses vara. Kuulidega ei saa rahvast toita, kirjutatakse manifestis. Laostumine kestab edasi, rahva viletsus kasvab. Kuid kindralite kamandamised ja metsikused ei pane majanduse lagunemist seisma. Rahvas peab ise võimu oma kätte võtma.

„Valmistage uutele võitlustele, võitluse-seltsimehed! Partei lipu alla, soldatid! Meie lipu alla, kurnatud talurahvas külas!”

Pärastkongressi hakkab enamlaste mõju kiiresti kasvama. Partei näitas väljapääsutee ähvardavast katastroofist, ja paari kuu pärast oli kriis küps. Venemaal oli revolutsiooni murrangu silmapilk käes.

O. R.

ÜHISEL JÕUL HISPAANIA RAHVA TOETAMISELE

18/19. juulil s. a. sai aasta sellest ajast, kui hispaania fashistid, saksa ja itaalia fashistide õhutusel ning toetusel, Hispaania seadusliku vabariikliku valitsuse vastu mässu tõstsid. Juba aasta otsa jälgivad töölised ja kõik fashismivastased ter- ves maailmas põnevusega Hispaania rahva- hulkade vaprat võitlust oma vabaduse eest, mida fashistid neilt tahavad röövida. Fashistide metsikused ei ole suutnud ega suuda murda hispaania vabadusevõitlejate kangelasemeelt. Nad on kindlad oma lõpu- likus võidus, hoolimata osalistest, isegi ras- ketest kaotustest. Kui poleks olnud saksa ja itaalia fashistide ohtrat toetust kindral Francole, siis oleks hispaania fashistide mäss juba ammu liigvideeritud olnud.

Selajal, kui rahvusvaheline fashism ja kõik tagurlikud jõud hispaania fashiste toetavad, peab tunnustama seda, et rahvus- vaheline töölisteklass ei ole vabariikliku Hispaania toetamiseks veel kaugeltki kõike seda teinud, mida ta teha võib ja tegema peaks. Tõsi, rahvusvaheline töölisteklass on andnud 15 000 vabatahtlikku võitlejat hispaania vabariiklikkude vägede ridades- se; need vabatahtlikud on unustamatut vah- vust üles näidanud ning väga tumtavalt kaasa aidanud vabariiklikkude vägede seisukorra kindlustamiseks. Tõsi, rahvus- vaheline töölisteklass on andnud ainelist abi vabariiklikule Hispaaniale. Kõige eel tuleb siin nimetada Nõukogude Liidu töö- liste ja kõigi tööraha toetust vabariikliku Hispaania naistele ja lastele. Tõsi, kõigil maal del kasvab ikka enam ja enam solidaarsusetunne Hispaania vabadusevõitleja- tele.

Kuid seda kõike on siiski vähe. Puudub see üksmeelne üle terve maailma ulatav vägev töölisteklassi ja teiste töörahvahul- kade, kogu fashismivastaste jõudude akt- sioon vabariikliku Hispaania toetuseks, mis teeks lõpu saksa-itaalia interventsioonile Hispaanias ning aitaks hispaania rahva kii- resti võidule fashismi üle. See rahvus- vaheline solidaarsuseaktioon on seni veel nõrk.

Mis on selle põhjuseks?

Selle põhjuseks on kõigepealt II internat- sionaali ja Amsterdami internatsionaali poliitika. Need mõlemad internatsionaalid on kuni viimase ajani saboteerinud vaba- riikliku Hispaania toetamist, tõelikku, tege- likku toetamist. Ja see, mis hispaania

vabadusevõitlejate toetuseks seni on tehtud, on tehtud kõigepealt Kommunistliku Inter- natsionaali algatusel ja õhutusel.

Toome mõned faktid, mis näitavad, kui- das II ja Amsterdami internatsionaalid võitlust fashistliku mässu ja intervent- siooni vastu Hispaanias on saboteerinud. 6. oktoobril 1936. a. tegid smd Thorez ja Cachin Kominterni täidesaatekomitee üles- andel II internatsionaali peameestele de Brouckère'ile ja Friedrich Adlerile ette- paneku ühise väljaastumise korraldamise üle vabariikliku Hispaania toetamiseks läbirääkimistesse astuda. 14. oktoobril oli sellekohane nõupidamine, kus selgus, et II internatsionaali esindajad KITK ette- panekuga (kutsuda viibimata kokku rah- vusvaheline töölisteorganisatsioonide nõu- pidamine Hispaaniale abiandmise küsi- muse lahendamiseks) päri põlnud ning selle ettepaneku tagasi lükkasid. 25. ok- toobril 1936. a. pöörasid smd Thorez ja Cachin uuesti II internatsionaali ning ka Amsterdami internatsionaali juhtide poole sellesamasulisel ettepanekuga. 7. novembri üleskutses kordas KITK oma ettepane- kut — organiseerida viibimata toetust vabariiklikule Hispaaniale. Ei tohi unust- tada, et need novembripäevad väga kriiti- lised olid, — fashistlikud väed jõudsid Madriidi alla ja Madriidi saatus rippus niidi otsas. Franco määras terve ilma kuuldes kindlaks, et ta Oktoobrirevolut- siooni aastapäeval, 7. nov., Madriidi sisse sõidab. 11. märtsil 1937. a. kordab KITK jälle oma ettepanekut. 1. mai üleskutses 1937. a. teeb ta seda veel kord. Kuid ikka ja ikka jälle lükkasid II ja Amsterdami internatsionaalide juhid need ettepanekud tagasi. Oma teguviisi ainsa „põhjendusena tõid nende internatsionaalide juhid seda ette, et nii sotsiaaldemokraadid kui kom- munistid, et kõik internatsionaalid võivad oma toetuseaktisooni korraldada igauks iseseisvalt, et ühine tegutsemine midagi pa- remat ikkagi ei andvat jne. See on täiesti vale vaade. Nimelt just selles ep see häda ongi, et rahvusvahelise proletariaadi jõud on killustatud. Just sellepärast ei olegi seni korda läinud vabariikliku Hispaania mõju- vat toetamist organiseerida. Et hispaania rahvas niisugust toetust vajab, et ta seda toetust saada tahab, et rahvusvahelise töö- listeklassi ridades niisuguse üksmeelse toe- tuseaktisiooni mõte väga populaarne on ja

ikka enam levib, — see kõik on väljaspool kahtlust. Ja kõigest sellest hoolimata on II ning Amsterdami internatsionaalide peamehed siiaaani selle ühise toetamise organiseerimisest kõrvale puigelnud, tegelikult seda saboteerinud.

See rahvusvahelise proletariaadi jõudude killustatud olek aga õhutas ning õhutab saksa ja itaalia fashiste ikka ülbematele provokatsioonidele Hispaanias. 31. mail 1937. a. pommitas saksa laevastik vabariikliku Hispaania rahulikku sadamalinna Almeriat. See oli ennekuulmatu jhker provokatsioon. Ikka rohkem ja rohkem hakkas selguma, et saksa ja itaalia fashistid tahavad lausa avalikult interventsiooni teele Hispaanias asuda. Üleilmse sõja hädaoht muutub käegakatsutavaks. Seda sõda provotseerivad Saksamaa ja Itaalia.

Selles olukorras pöörasid Hispaania Sotsialistlik Partei, Hispaania Kommunistlik Partei ja Hispaania Üldine Ametiühingute Liit 1. juunil telegrahi teel II internatsionaali, Kommunistliku Internatsionaali ja Amsterdami internatsionaali poole palvega ühist rahvusvahelist väljaastumist vabariikliku Hispaania toetamiseks organiseerida.

Kominterni peasekretär sm G. Dimitrov saatis 3. juunil telegrammi II internatsionaali esimehele de Brouckère'ile, tehes ettepaneku kolme internatsionaali vahel kontakt-komisjon luua rahvusvahelise aktsiooni organiseerimiseks ning teatades, et Komintern valmis on igasuguseid ettepanekuid läbi arutama, mis II ja Amsterdami internatsionaalide poolt tehakse ning mille otstarbeks on hispaania rahva võitlust fashismi vastu toetada. 4. juunil sai Komintern de Brouckère'ilt vastuse. De Brouckère teatas, et ei temal, ega teistel II internatsionaali juhtival telgelastel selleks volitusi ei olevat, et üheskoos Kominterniga toetusaktsiooni organiseerimisele asuda. II internatsionaali juhid püüdsid ka seekord jälle Kominterni ettepanekut maha saboteerida.

„Iga töölise, iga ausa sotsialisti ees kerib tahtmata üles küsimus: mis *tööliste* internatsionaal see on, kes ühise väerinna ettepanekud tagasi lükkab, kuna miljonid sellesse internatsionaali kuuluvad töölised tegevuse ühtsust nõuavad? Mis *sotsialistlik* internatsionaal see on, kui ta tagasi lükkab nõudmised, mis tulevad ta enda sektsioonidest ja isegi niisugusest sektsioonist nagu Hispaania Sotsialistlik Partei, kes ühes komparteiga fashismivastase võitluse eelilnil seisab? Mis *tööliste, sotsialistlikud* juhid need on, kes rahvusvahelise proletariaadi tegevuseühtsust just siis lõhuvad, kui

see ühtsus ainus *otsustav abinõu* on fashistliku vägivalla ohjeldamiseks? Mis *töölisteklassi* rahvusvahelise solidaarsuse kandjad need on, kes rahvusvahelise proletariaadi tegevuseühtsust lõhkudes aitavad fashismil töölistel liikumist rüüstata ja rahvaid jaokaupa orjastada“ (G. Dimitrov). Niisugused mõtted levivad ikka rohkem kapitalistlikkude maade tööliste seas.

8. juunil 1937. a. kordas sm G. Dimitrov de Brouckère'ile saadetud telegrammis uuesti oma ettepanekut ning lisas juurde, et nõuetavate ühiste aktsioonide kiiremaks teostamiseks on tarvis II ja III internatsionaali esindajate vahel esialgseid ettevalmistavaid läbirääkimisi. Nüüd oli II internatsionaal viimaks ometi sunnitud vastama, et ta nõus on niisuguseid läbirääkimisi vabariikliku Hispaania toetamise organiseerimiseks pidama. Mõlemad pooled määrasid oma delegatsioonid, kes 21. juunil Schweitsis Annemassis kokku said. Nõupidamine kestis kolm tundi. Nõupidamisel jõuti üksmeelsele otsusele, et viibimata tarvis on Hispaaniale toetust organiseerida igalpool ja alati ning ilma õdrumisteta, et mõlemad internatsionaalid Hispaania suhtes ühesugusel seisukohal asuvad (nõuavad blokaadi lõpetamist, rahvusvahelise õiguse uuesti jaluleseadmist ja Rahvasteliidu põhikirja tarvitamist) ja et vaja on kõige lähemal ajal see küsimus ühiselt läbi arutada ning tarvitusele võtta konkreetseid abinõud Hispaaniale aineline ja moraalne toetus andmiseks. Selle nõupidamise tulemused võtsid töölised rahuldusetundega vastu.

Kohe pärast seda (24. juunil) oli II ja Amsterdami internatsionaalide ühine konverents, kus Hispaania küsimuse kohta otsus vastu võeti kõigil Rahvasteliitu kuuluvatel maadel viibimata avaldada survet valitsuste peale, et need Rahvasteliidu põhikirja alusel hispaania valitsusele abi annaksid; nõuda kauplemisvabaduse uuesti maksmapanekut, et hispaania valitsus võiks sõjariistu osta; kohustada kõiki internatsionaalide liikmeid ja organisatsioone vabariiklikku Hispaaniat toetama.

27. juunil ilmus ajakirjanduses KITK peasekretäri G. Dimitrovi telegramm Kominterni delegatsioonile Pariisis nende põhiküsimuste kohta, mille alusel II ja Amsterdami internatsionaaliga Hispaania küsimuse üle tuleb läbirääkimisi pidada. Need põhiküsimused on järgmised:

„1. *Rahvusvahelised töölisteorganisatsioonid pööravad üheskoos kõigi mittefaschistlikkude riikide parlamentide ja valitsuste poole ja kõigepealt Inglismaa, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liit-*

du valitsuste poole nõudmise, et nad tarvitusele võtaksid kiired ühised abinõud interventsionistlikkude Itaalia ja Saksamaa relvastatud jõudude viibimata ärakutsumiseks Hispaaniast, blokaadi kaotamiseks Hispaania vabariigi suhtes ja seadusliku Hispaania valitsuse kõigi rahvusvaheliste õiguste tunnustamiseks.

2. Rahvusvahelised töölisteorganisatsioonid pööravad üheskoos Rahvasteliidu poole Rahvasteliidu põhikirja tarvitusele võtmise nõudmisega fashistlikkude agressorite vastu, kes vabariikliku Hispaania peale tungisid.

3. Ühelajal pööravad rahvusvahelised töölisteorganisatsioonid kõikide maade tööliste klassi ja maailma ühiskondluse poole üleskutsega teha kõik, mis neist on, nende nõudmiste elluviimiseks ning niisamuti uute agressiivsete tegevuste mittelubamiseks interventide poolt ja Hispaania rahva vastase kuritegeliku sõja kõige kiiremaks likvideerimiseks.

Kommunistliku Internatsionaali delegatsioonile tehakse niisamuti ülesandeks igasuguseid ettepanekuid Sotsialistliku tööliste

internatsionaali ja Rahvusvahelise ametiühingute ühenduse poolt rahvusvaheliste töölisteorganisatsioonide ühiste või koordineeritud tegevuste kohta Hispaania rahva kaitseks läbi arutada".

Peaasi seisab nüüd selles, et viibimata edasi minna mõlemi internatsionaali ühise tegeliku võitluse organiseerimisele vabariikliku Hispaania kaitseks fashismi vastu, kiiresti kokku leppida kõikide konkreetsete sammude suhtes, mis vaja on ette võtta. Meie oleme kindlad selles, et proletariaadi rahvusvaheline ühine väerind fashismi ja sõja vastu teostatud saab, et rahvusvaheline proletariaat oma võimsa käega hispaania rahval oma vabadust fashismi käest päästa aitab. See ühine väerind saab teostatud ka siis, kui sotsiaaldemokraatlikud ja reformistlikud tagurlikud juhid ka edasi selle vastu peaksid olema. Selle tagatiseks on Kommunistliku Internatsionaali järjekindel ühise väerinna poliitika, mille võiduks kahtlemata tuleb lugeda seda, et viimastel päevadel siiski rida tõkkeid III ja II internatsionaali tegevuseühtsuse loomise teelt on kõrvaldatud. N. Karotamm.

INGLISE VÄLISPOLIITIKA JA SAKSA FASHISM

UMBES kuu aega tagasi, Bilbao langemise järel, võrdlesid Ameerika ja Prantsuse ajalehtede diplomaatlikud kirjasaatjad Euroopa poliitilist seisukorda 1914. a. ilma sõjaeelse seisukorraga. Inglise valitsuse peaminister N. Chamberlain ütles 24. juunil parlamendis, et „kõrgel mägedes on vahest sarnane seisukord, kui üksainus ettevaatamatu samm ehk isegi ootamatu hüüatus võib lumelaviini liikuma panna”. Sarnases seisukorras arvas Chamberlain olevat tänapäevase Euroopa. Missugused „loodusejõud” siis Euroopas sarnase seisukorra löid, et inglise ministrid kõvasti kõhida kardavad ja ka teisi manitsevad oma „ootamata hüüatusega” kokkulangemist mitte esile kutsuda?

Maailmapoliitika keerdsõlmeks on praegu inglise ja saksa imperialismi vaheliste vastuolude teravnemine. Selles ei ole, muidugi, midagi iseäralikku, sest imperialistlikkude riikide vaheline vahekordade teravnemine on seadusepärane nähtus. Iseäraldus seisab vaid selles, et inglise vanameelne kodanlus ise kasvatas — ja teeb seda veel praegugi — fashistlikku madu, lootuses seda looma oma naabrite kaela visata; kuid nüüd püüab see madu just oma kasvatajat

ennast kõigepealt hammustada, kogu oma suurusega teda puruks litsuda.

Saksa fashism on kaua inglise vanameelse kodanluse armualune olnud. Nagu teada, pistisid 1919. a. inglise-prantsuse imperialistid saksa imperialismi Versailles'i rahulepinguga puuri, millest teda välja ei lubatud lasta. Kuid saksa fashism purustas Versailles'i puuri inglise vanameelse kodanluse heakskiitmisel ja nõusolekul. Miks Inglismaa seda laskis sündida? Sellepärast, et Ida-Euroopas oli tekkinud Nõukogude Liit, kelle olemasolu, edasijõudmine ja majanduslikud ning poliitilised võidud kogu maailma töörahvale, sealhulgas ka Inglismaa, inglise asumaade ja poolasumaade töörahvale veetlevaks eeskujuks olid ja neid vabastusevõitlusele kutsusid ning kutsuvad. Tarvis oli jõud leida, kes selle revolutsioniseeriva kolde kustutaks. Kui Saksamaal Hitler oma pruunsärklastega võimule tuli, siis nägi üks osa inglise kodanlust Hitleri natsionaal-sotsialismis selle kauaoodatud jõu näitelavale ilmumist. Fashism, kui finanskapitali kõige reaktsoonilikum võim, püüdis oma imperialistlikku iseloomu kommunistlikvastase võitluse sildi taha peita. See oli, esiteks, sellepärast tar-

vilik, et oma imperialistlikke võistlejaid rahustada, justkui ei tahaks fashism muud kui „revolutsiooni hävitamist”, ja, teiseks, et väikekodanlisi kihte oma mõju all hoida.

Kodanlise diplomaatia, eeskätt aga inglise diplomaatia kurbloolus seisab selles, et nad ikkagi veel aru ei taha saada, mis-sugused muudatused ühiskondlikus liikumises on sündinud, missugused uued jõud on kasvanud, keda arvestamata ilmapoliitikat teha ei saa. Inglise diplomaatia tugineb oma poliitikas sellele arvamisele, et inglased on ajalooliselt määratud ilmapoliitikat tegema. Inglise vanameelne kodanlus tahab, — ja ta kujutab ette, et see tõesti nii on, — ainult üksi ilmapoliitikat juhtida. Tõsi, oli aeg, juba enam kui 20 aastat tagasi, mil inglise kodanlus tõesti „maade ja merede” valitseja oli. Kuid maailmas muutub kõik; ja on muutunud ka inglise imperialismi osa maailmapoliitikas.

Siamaani on inglise imperialismi poliitika paljudes arusaamatust sünnitanud, sest iga kodanlise riigi diplomaatia peamine seadus on oma seisukohtade, oma riikliku julgeoleku kindlustamine. Inglise kodanluse valitsevate rühmade poliitika aga annab vastupidiseid tagajärgi. Näiteks, Jaapani kodanlus surus ja surub järjekindlalt inglise kaubandust ja tööstust Hiinast ja Vaikse ookeani kallastel olevatest inglise asumaadest välja. Jaapan on oma kaupadega üle ujutanud Hiinamaa, ta tungib Indiasse, Austraaliasse. Inglise imperialismi sõjalised toetusepunktid Vaikse ookeani saartel on Jaapani sõjalaevastiku kasvamisega ja jõudude vahekorra muutumisega Vahemeres pealetungimiseks võime- tuks tehtud. Saksa ja Itaalia fashismi poliitika on juba selleni viinud, et inglise imperialismi peamised ühendused oma asumaadega Vahemere kaudu ta käest ära on libisemas. Kuidas see võis sündida? See sündis ja sünnib edasi inglise imperialismi järeleandliku poliitika tagajärjel, sünnib sellepärast, et inglise kodanlus kujutleb, et tema see ilmapoliitika naba on, et kõik nii otsustatakse, nagu see inglise imperialismile näib kasulik olevat.

Kuid ei oleks õige ainult sellega inglise imperialismi loojaminekut seletada. Küsimus ei seisa mitte ainult selles, mis inglise kõdunev kodanlus enesest arvab, vaid selles, et ta klassihuvide, vaekausile sattudes, rahvuslikest huvidest rohkem kaalu- vad. Ja inglise kodanlus mõtleb, et ta saab ajalooratast tagurpidi käima panna. Ta kaotab oma mõju Hiinamaal, annab esimese koha Jaapanile, selles kindlas arva- mises, et Jaapan Hiina vallutab ja Nõuko-

gude Liidu kallale tormab. Kui kallale- tun- gimine õnnestab, siis on Jaapanil küllalt tegemist Siberis, ja Inglismaa võib oma seisukohad tagasi võita; kui aga pealetun- gimine nurjub, siis nõrgeneb jaapani imperia- lism niivõrd, et Inglismaa kerge vae- vaga selle nõrkeva imperialismiga valmis saab. Niisamasugune seisukoht on Inglis- maal ka Euroopas saksa fashismi suhtes. Inglise diplomaatia püüab saksa fashismi laiutamisetungi idasse juhtida — Nõuko- gude Liidu vastu. Inglise valitsuse minist- rid on avalikult ja poolavalikult sellest kõ- nele- nud, et Saksamaale on vaja „tegevuse vabadus” jätta idas, muidugi vastutasuks selle eest Saksamaalt nõudes „lepingute austamist läänes”. See on väiklane speku- latsioon. Kui spekulatsioon aitas mõne äri- mehe haljale oksale niinimetatud vaba võist- luse ajajärgul, siis vastas see kapitalismi madalale arenemisastmele. Ajajärgul, kui maailm mõnede imperialistlike riikide vahel on ära jaotatud, kui käib võitlus maailma uuesti ümberjagamise pärast, siis peksab spekulatsioon spekulanti ennast.

Nii sünnibki praegu Inglismaaga. Jõud, mis ta välja kutsus Nõukogude Liidu vastu võitlemiseks, haaravad nüüd kõigepealt tal endal kõrist kinni. Saksa-Itaalia fashism ei lahuta oma klassihuviseid oma rahvus- likest huvidest, s. o. oma riikliku sõja- lise ja majandusliku aluse kindlustamisest. Saksa fashism osutub praegusel silmapil- gul kõige suuremaks vastaseks Inglismaale, sest saksa imperialismi tulevik, ta tugevus ja majanduslik alus olenevad sellest, kui- võrd kiiresti ta suudab omale tooraine allik- kaid, turgusid ja sõjalisi toetusepunkte luua. Saksa finanskapitali esindajad ei olnud nii naiivsed, et nad inglise kodan- luse nõuande järele oma seljataguse kind- lustamiseta oleksid Nõukogude Liidu kal- lale tormanud. Berliin teab, nähtavasti, väga hästi, et „ekspeditsioon itta” mitte lõ- bus jalutusekäik ei ole. Veel paar kuud tagasi seletas Berliini sõnakuulelik käsik, Poola välisminister Beck, Rumeenia valit- sevatele ringkondadele, et Nõukogude Liidu sõjaline jõud ei ole kuigi suur ja see nõrgenevat ühtelugu. Becki informeeris Hitler, kes teadis, et ta agendid Nõukogude Liidu sõjaväes kahjustamistööd teevad. Nüüd, peale Tuhatshevski jt. äraandjate likvideerimist nimetab Rumeenia ajakirjan- dus sarnast Becki seletust „rumalaks unis- tuseks”. Teisest küljest kõnelevad Läti välisministri külaskäik Nõukogude Liitu ja Nõukogude Liidu ning Läti vahelise ma- jandusliku lepingu allakirjutamine sellest pöördest, mis kodanliste riikide juhtivate

tegelaste seas on sündinud. Faschismi plaanid on paljastatud. Hitleri plaan, salakuulajate ja äraandjate kätega punast sõjaväge nõrgestada, Nõukogude Liidu lüüasaamiseks pinda valmistada, on nõukogude luureasutuste poolt purustatud. Ja faschism pöörab, nagu haavatud metsloom, oma silmad teisale — Vahemere kallastele, kus tahetakse alus panna uuele pealetungile.

Neist asjaoludest kasvas välja vahekorra teravnemine Saksa-Itaalia ja Inglise-Prantsuse imperialistlikkude gruppide vahel. Inglise kodanluse välispoliitika, mis siamaani seisis faschistlikkude agressorite julgustamises, nende provokatsioonilikkude väljaastumiste vaiksuses heakskiitmisel, on nüüd Inglismaa enese julgeolekule hädaohtlikuks saanud. Saksa sõjalaevastik on praegu peaaegu tervelt Vahemere vetesse koondatud. Milleks seda tarvis oli? Selleks, et ühes Itaaliaga ühist pealetungimist ette võtta. Saksa ja Itaalia ajalehed on peale Bilbao langemist väga avalikuks muutunud. Nüüd enam ei püütagi mässulaste toetamist varjata, vaid kirjutatakse avalikult, et Franco võit on ka Saksa ja Itaalia võit. Saksamaa ja Itaalia viisid oma sõjalaevad Hispaania kallaste merekontrolli süsteemist ära, mida korraldati Hispaania asjadesse mittevaheselegamise komitee

poolt. See oli vaenulik meeleavaldus Inglismaale, kes mittevaheselegamise komitees poliitikat teeb. Muidugi tähendas see Saksamaa ja Itaalia samm seda, et need kaks faschistlikku riiki iseseisvalt, vahele segamata, oma plaane Vahemere ja Hispaania üle tahavad teostada. Itaalia ajalehed kuulutavad ette, et lähemal ajal tuleb „Hispaanias uusi sündmusi oodata“. See ei võinud Inglise ja Prantsuse diplomaatiat enam külmavereliseks jätta. Eriti suurt hädaohtu sisaldab Saksa-Itaalia mõju kasvamine Vahemeres Prantsusmaale, kelle Aafrika asumaad otse Vahemere kallastele ulatavad ja kust ta oma tööstusele toorainet saab. Prantsuse tuntum poliitika-ülevaadete kirjutaja Pertinax kirjutab „Echo de Paris's“, et Prantsusmaal ja Inglismaal tuleb nende osalise passiivsuse seisukorrast välja rabeleda ja oma ühenduseteid Vahemeres kaitsta.

Mingeid tuntavaid samme sellest „osalisest passiivsusest“ väljapääsemiseks veel tehtud ei ole. Inglise valitsus jäi, nähtavasti Prantsusmaa pealesurumisel, sellega nõusse, et prantsuse ja inglise sõjalaevad need Hispaania ranniku osad oma kontrolli alla võtavad, mis saksa ja itaalia laevade poolt maha jäeti. Kuid see on ainult küsimuse osaline lahendamise. Seisukord jääb endiselt väga teravaks. Praegu ei seisa küsimus enam mitte selles, et merekontrolli kaudu faschistlikkudele interventidele teed Hispaaniasse kinni panna. Faschistlikud agressorid on oma ülesandeks seadnud Hispaania vallutamise, ja seda suudab takistada ainult tõsine hoiatus Inglise- ja Prantsusmaa poolt.

Inglise vanameelse kodanluse välispoliitika on pankrotis. Lootus ja usk oma „kuulsate esiisade ja isade peale“, kes kord Inglismaal ilmapoliitikat teostasid, on tõelikkuse poolt purustatud. Uued jõud, uued vahekorrad on tekkinud ja neid ei näe inglise diplomaatia, kui mädaneva imperialismi surmaleminev kodanlus, kes oma vastuoludest üle ei saa, neid lahendada ei oska.

Kuna Inglismaa sõdida ei taha, ega praegu ka suuda, siis peab arvama, et see faschismile järeleandmise poliitika saab edasi kestma. See aga tähendab Euroopas seisukorra ikka teravamaks ajamist, sest faschistlik agressor saab järeleandmistest ainult julgust ja läheb oma tegevuses veel ülbemaks. Uue ilmasõja hädaoht on praegu suurem kui kunagi enne. Ainult tööliste klassi, tööraha ja kogu rahusõprade ühine tegevus, võitlus sõja provotseerijate vastu, võib selle uue veresauna ära hoida.

R.

Ameerika Ühendriikide kompartei juht
Foster kõnet pidamas. (Sojusfoto)

MAAILMA-MAJANDUSE KÜSIMUSI

RIIKIDE VÕLAD

Oma „Kapitali” esimeses köites kirjeldab Marx 24. peatükis kapitali n. n. esialgset kuhinemist. Kirjeldades ja analüüsides seal (selle peatüki 6. punktis) tööstusliku kapitalismi tekkimist, järeltab Marx, et „Ühiskondliku krediidi, s. o. riigivõlgade, süsteem... levis üle kogu Euroopa manufaktuura ajajärgul... Nõndanimetatud rahvusliku rikkuse ainukeseks osaks, mis tõesti meieaja rahvaste üldiseks omanduseks, on — nende riiklikud võlad”. Marx tuletab selle juures meelde William Cobbeti märkust, et Inglismaal kõiki riigiasutusi „kuninglikkudeks” nimetatakse, ainult riigivõlga nimetatakse „rahvuslikuks” (national debt). Ning edasi lisab Marx sellele analüüsile ironiseerivalt ja kihvtiselt juurde: „Sellepärast on täiesti järjekindel see praeguseaja õpetus, et rahvas on seda rikkam, mida rohkem tal võlgu on. Riiklik krediit saab kapitali usutunnistuseks. Ning ühes riigivõlgade tekkimisega saab surmapatuks, mida kunagi andeks ei anta, mitte patustamine püha vaimu vastu, vaid usalduse rikkumine riigivõla vastu”.

Oma analüüsis järeltab Marx, et riiklik võlg oli kapitali esialgse kuhinemise üheks tugevamaks hoovaks ja et ka rahvusvaheline krediit niisamuti mitmegi rahva juures kapitali esialgse kuhinemise varjatud allika osa etendas. Lõpuks järeltab Marx veel sellesama ajajärgu (s. o. kapitali esialgse kuhinemise ajajärgu) kohta, et see oli aeg, kus „Euroopa ühiskondlik arvamine vabanes häbi ja südametunnistuse viimastest jäänustest”. —

Marxi väited põhjenesid lõpmata suure konkreetse materjali uurimisele. Riigivõlad tekkisid tõepoolest ühes kapitalismiga. Nad hakkasid levima XVIII sajandi lõpul, mil kogu maailma riikide võlgu hinnati kogusummas umbes 2,5 miljardi dollari peale. Napoleoni sõdade lõpuks tõusid need võlad veelgi jõudsasti (just nende sõdade tagajärjel), nii et kapitalismi esimese „normaalse” (nagu seda Engels nimetas) majandusekriisi ajal (s. o. 1825. a.) see summa juba 7 miljardi dollarini ulatas.

Klassikaliku kapitalismi arenemises kasvasid riikide võlad ikka jõudsamini. 1867. aastal ulatas nende võlgade summa juba 13 miljardi dollarini, s. o. riikide võlg kahekordistus 42 aastaga (arvates 1825. aastast). Järgmine kahekordseks suurenemine sündis juba 28 aastaga (1895. a. —

26 miljardit dollarit) ning edasi vähem kui 10 aastaga: 1903. aastal ulatas üleilmne riikide võlgade summa ümarguselt 50 miljardi dollarini.

Imperialismi ajal hakkas kiiresti arenema kapitali väljavedu. Kuid võlgade koorem kasvas riikidel aina edasi. Esimese imperialistliku ilmasõja eel oli riikide võlgade üldsumma juba 80 miljardi dollarini tõusnud.*

Võlgade kasvamise üks peapõhjustest on olnud ja on praegugi kapitalismi sõjad. Sõjad (ehk lihtsalt ka sõdade ettevalmistamine) nõuavad lõpmata suuri kulutusi, mida kapitalistlikud riigid peasjalikult laenudega katavad. Sellepärast kasvasidki 1914—1918. a. a. sõja kestel kõikide riikide võlad iseäranis suuresti. Saksamaa riigikassa jäi sõja tagajärjel täiesti pankrotti ja teda pidid võitjad kapitalistid oma rahvusvahelise laenuga uuesti jalule aitama. Maailma endise tugevama riigi — Inglismaa — võlg oli 1914. a. sõja eel 700 miljonit naelsterlingut, peale sõda aga, 1919. a., 8000 miljonit naelsterlingut. Prantsusmaa võlg tõusis sõja ajal 34 miljardilt frangalt 200 miljardi frangale (1920. a.). Isegi Am. Ühendriikide võlg suurenes selles sõjas 1200 miljonilt dollarilt 25 500 miljoni (25 mlrd. 500 mln.) dollarini.

Kuid teiselt poolt vähendas oktoobri-revolutsioon kapitalistliku ilma võlakooramat tuntavalt. Nõukogude valitsuse 1918. a. 21. jaanuari dekreet tühistas kõik tsaarivalitsuse võlakohustused umbes 55 miljardi rubla suuruses.**

Kogu kapitalistliku ilma võlgade üldsummat 1934/35. aastal võib ümarguselt arvata 130 miljardi dollari peale. Kui siia veel ligi 30 miljardit dollarit tsaarivalitsuse tühistatud võlgasid juurde arvata, siis tuleb välja, et peale 1914. aastat on kapitalismi võlakooram tnapäevaks jällegi kahekordselt suurenenud.

Aga millised need võlad kapitalistidel on?

Kapitalistide riigivõlad („rahvuslikud” võlad) on lõpmata mitmekesised. Oma tekkimisel hakkas kapitalistlik riik laenusid võtma igasugustelt suurkurajatelt ehk

* Täpsed andmed puuduvad; siin toodud summa on meie poolt ligilähedalt arvatud.

** Ilmasõja kestel (kuni 1917. a. märtsirevolutsioonini) sai tsaarivalitsus laenusid teistelt riikidelt (s. o. välislaenusid) üldse 6400 miljoni rubla väärtuses. Peale vanade võlgade tühistas proletarne revolutsioon ka kõik need võlad.

suurroovlitelt, või sunduslikult ka iseenda kodanikkudelt. Hiljem sai kombeks laenusid võtta teistelt jõukamatelt riikidelt (kes omakorda jälle kolmanda või neljanda riigi kapitalistide käest võisid laenata). Kujunes välja kaks liiki laenusid: siselaenu ja välislaenu.

Kapitalismi süsteemi 1934-35. a. nimetatud üldvõlast, mida ülemal 130 mlrd dollarile arvasime, on umbes 75 miljardit dollarit sisevõlgu, kuna muu osa (s. o. 55 miljardit dollarit) — välisvõlad on.

Alates alguses lühiajalistest ja üldse tähtajalistest võlgadest, on tänapäeva kapitalismi võlad juba ammu pikaajalisteks ja tähtajata võlgadeks välja kasvanud. Am. Ühendriigid on praktiseerinud 20—40-aastalise tähtajaga võlgu. Kuid juba möödunud sajandist hakkas laialt levima tähtajata võlg. Riigid andsid välja oma riigilaenupaberisi ilma ühegi tähtajata ja ei tarvitsenud kunagi mures olla nende väljalunastamise pärast. Kuigi praegusel ajal peaaegu igalpool on üle mindud tähtajaliste laenude peale, siiski teevad kapitalistlikud riigid need laenud konversioonide teel enamalt jaolt tähtajata, „igavesteks” laenudeks.*

Riikide laenude väljalaskmine (s. o. laenupaberite väljalaskmine, kui ka laenu enese sõlmimine) on väga kasulik ettevõtte asjaosalistele kapitalistidele. Laenude väljalaskmisel teenivad pangad, kes neid laenusid korraldavad, oma panga „vahetalituse” tasu (seda tasu nimetatakse seaduslikuks „provisjoniks”). Nii, näiteks, maksis tsaari rahaminister Vöschnegradski (oli rahaministriks minster Vitte eel, a. 1887—1892) välismaa pankuritele üle 30 miljoni rubla „provisjoni“ (umbes poolteist miljardi rubla laenu pealt, mis tal korda läks välismaalt saada). Peale selle maksetakse laenude sõlmimisel veel igasuguseid altkäemaksusid ajalehtedele, ajakirjanikkudele, parlamendi tegelastele jne „ühiskonna arvamise” loomiseks (seda altkäemaksu nimetataksegi „publicité” — avalikkus ehk ühiskondlik teadustamine). Nii maksis tsaari minister Vitte väga ohtralt altkäemaksu prantsuse (ja ka teiste maade) ajakirjandusele selle laenu eest, mis ta revolutsiooni mahasurumiseks Prantsusmaalt 1906. a. aprillis sai (2250 mln. franga ehk

843,75 mln. rubla suuruses). Sellesama laenu tegemisel sai tsaarivalitsus laenu *nimelise* summa — 2250 mln. franga — asemel tegelikult kätte ainult 1800 mln. franka. Ja sellestki summast oli ta kohustatud kaugelt suurema osa hoidma välismaa pankades. Pealegi tehakse ühes laenuga harilikult veel rida muid lepinguid laenusaaajaga: laenusaaaja peab saadud laenu tarvitama ainult teatud otstarbeks, peab ostma teatud kaupu (näit. sõjavarustust) laenuandjalt riigilt, ei tohi saadud laenuga laenuandja võistlejate käest midagi osta jne, jne. Rääkides sellest, kinnitaski Lenin, et „kapitalism, mille areng väiksest liikasuvõtmise kapitalist algab, lõpetab oma arenemise hülgasuure liikasukapitaliga” (Lenin, valitud teosed, II, lhk. 181, eesti keeles). Sellepärast on arusaadav, kui võrd õige on see saksa ajakirja „Die Bank“ väide, mida Lenin edasi tsiteerib (sealsamas, lhk. 182): „Sisemaal ei ole ühtegi sehviti, mis ligilähedaltki nii suurt kasu annaks, kui vahetalitus välismaa laenu-paberite väljaandmisel”.

Riigilaenude sõlmimisest ehk, otsekohe-semalt öeldes, riigivõlgade tegemisest teenivad kõik: pankurid saavad oma osa „provisjoni” nime all; ajalehemehed, parlamendimehed ja igatsorti muud „ühiskonna arvamise” loopjad saavad oma osa „publicité” sildi all; saavad oma noosi, muidugi, ka need riigimehed, kes laenu võtavad (võlgu teevad).* Kui niiviisi kapitalistlikkude riikide laenusid ja võlgasid uurida, siis tuleb avalikuks, kui võrd õige oli Marxi hinnang selle kohta juba 70 aastat tagasi. Tuleb välja, et kapitalistid on otsekohe sellest huvitatud, et riigivõlad suuremad oleksid, et nad kasvaksid, et neid alatasa saaks juurde tehtud. Tõesti — mida suuremad on „rahvuse võlad”, seda rikkamad on kapitalistid. Lõppude lõpuks tasub ju *töörahas* neid võlgu ja kõike seda, mis võlgade tegemisega seotud. Kui aga riigivõlad ähvardavalt suureks kasvavad, siis — kuulutab riik end pankrotti. Nii tegi Saksa-maa peale ilmasõda, kui vana rahasüsteem meelega uperkuuti löödi ja kapitalistide

* Minister Vitte ei teeninud mitte ükski selle laenu pealt, mis ta Prantsusmaaga sõlmis, vaid ka veel nende kaupade pealt, mis ta laenatud rahaga sellelt samalt Prantsusmaalt ostis. Enne Vittet oli, nagu juba märkisime, rahaministriks tsaari-Venemaal Vöschnegradski. Ta oli ühtlasi ka suur börsitegelane ning võttis altkäemaksusid otsekohe oma ministrikabinetis vastu. Selle kohta seletaski Vitte tsaar Aleksander III-le, et rahaministril ei olevat *tehniliselt* sünnis altkäemaksusid oma kabinetis vastu võtta, mille järele ta saigi 1892. aastal Vöschnegradski asemel rahaministriks.

* Konversioon on niisugune operatsioon, kus riik vana laenu asemel uue laenu välja laseb — uutel tingimistel. Kui selle juures konversiooni alatasa toimetatakse või uus laen ilma tähtajata välja lastakse, siis muutubki ta „igaveseks”. See tähendab tegelikult aga riigi pankrotti jäämist.

kasuks uus maksma pandi. Nii tegi ka mõni aasta hiljem Prantsusmaa suurkodanlus, kui ta endise rahasüsteemi kavakindlalt 5 korda odavamaks tegi ja selle abil peale töörahva ka veel osa väikekodanlust paljaks kooris. Kapitalismi arenemise algul, nimelt XIX sajandi algul, tarvitasid niisugust enda pankrotiks tunnistamist: Austria valitsus — neli korda, Preisi valitsus — kaks korda, Hispaania valitsus — neli korda jne, kuigi tolle aja „viisakad“ ministrid õpetasid, et riigi pankrottijäämist tuleb ainult üks kord igas sajandis korraldada.

Lõpuks peab veel tähendama, et kapitalistlike riigilaenude, s. o. riigivõlgade seljataga seisavad igasugused poliitilised liidud, kontrrevolutsioonilikud septsused, igasugused septsused sõjale ettevalmistuseks jne, jne. Kui, näit., Inglismaa kodanlus tänapäev peaaegu juba nõus on (vähe-malt on seda osa inglise kodanlusest) Hitlerile laenu andma, siis muidugi mitte selleks, et seda kiskjat *iseenda* vastu kasvata-da. Peab oletama, et sarnasel korral tegutseb mingisugune salaleping, mille taolisi kapitalismi ajalugu väga palju on näinud.* Kapitalistlikud laenud on praegusel ajal imperialistidel abinõuks uuele tapatalgule ettevalmistamiseks, töörahva ja rõhutud rahvaste veel metsikumaks kurnamiseks, uute imperialistlike salalepingute septsamiseks sotsialismi riigi vastu.

*

Oktoobrirevolutsioonis viis nõukogude proletariaat kodanluse eraomanduse eks-

* Tuletame siin meelde kas või omaaegset tsaarivalitsuse salajast lepingut Bismarckiga. See leping tegutses tüki aega „kolme keisri liidu“ nime all möödunud sajandi 80-tes aastates ja sai teatavaks alles peale proletaarse revolutsiooni. Selle lepingu järgi pidi tsaarivalitsus Dardanellide kitsused omale saama jms. Sellest „kolme keisri lepingust“ (Saksamaa, Venemaa ja Austria lepingust) teadsid tsaari-Venemaal ainult „poolteist inimest“ (nagu lepingu allkirjutaja tsaari välisminister Giers hiljem ütles): Lamsdorf (Giersi lähem kaastööline) ja poolleidi teadis sellest abiminister Schischkin (kellele Giers sunnitud oli sellest oma haiguse ajal natuke üle suurveeru teatama). Isegi tsaar Nikolai Viimane ei teadnud sellest salalepingust kuni oma troonile astumiseni mitte midagi. Miljon korda õigus oli Leninil, kui ta 1916. aastal kinnitas, et „diplomaatia ajalugu tunneb näiteid salalepingutest, millest mitte keegi, isegi ministrid, ei teadnud, peale 2—3 inimese“ (venek., XIX köide, lhk. 364—365).

proprieerimise läbi. Ka tsaarivalitsuse rahasüsteemi ärakaotamine oli proletariaadi käes üheks kodanluse eksproprieerimise abinõuks. Tsaarivalitsuse kõikide võlgade tühjakstunnistamine vabastas meie rahvad maailma finanskapitali köidikutest.

Nõukogude valitsus hakkas laenusid tegema alles 1922. aastal. Esimesed laenud olid naturaalaenu (kaks viljalaenu: 10 miljonit ja 100 miljonit puuda; suhkru-laenu — 1 miljoni puuda suhkru peale). Nõukogude laenude iseäralduseks on, esiteks, see, et nad ei ole määratud sõja otsarbeits, ega ka isegi mitte sõja ettevalmistamiseks. Esimeste laenude ülesanne oli Nõukogude eelarve puudujääki katta. Hiljem hakkasime meie oma laenudega juba riiki industrialiseerima, neid otse sotsialismi ehitamiseks kasutama.

Meie laenud erinevad kapitalistlike laenudest, teiseks, veel selle poolest, et meie laenud ainult siselaenu on. Arusaadav, et kapitalistlik ümbritsus meie vastu vaenulik on ja sotsialismi ehitamise laenusid, muidugi, ei toeta. Meil ei ole mitte krossigi välisvõlgu. Kõik meie võlad on ainult nõukogude rahvaste laenud iseenda majandusele. Kolmandaks erinevad meie laenud sellepoolest, et nad otse töörahvalt tulevad ja niisamuti otse töörahva huvides tegevusse rakendatakse, ilma et ainuski kapitalist nende pealt ainustki kopikat „teeniks“.

Praegustes tingimustes, kus kogu maailma fashism meie vastu sõda valmistab, peame oma sotsialistliku majanduse veel tugevamaks tegema ja kõik trotskistlike luureagentide hävitusetöö jäljed kaotama. Fashismi agentuuri lõhkumistöö likvideerimiseks on palju ja palju vaja uuesti ümber korraldada, uuesti ja veel paremini ehitada, meie isamaa veel kindlamaks, meie punavägi veel tugevamaks, meie sotsialistlik riik fashismi luuresalkadele ja sõjavägedele ligipääsematuks teha. Meie aktiivne osavõtt iseenda isamaa *kaitse-laenu*st on sellepärast kõige parajamaks vastuseks kapitalistliku ümbritsuse ihadele, eriti vere- ja saagijamulisele fashismile ning tema alatamate agentide, trotskistlike spiooni-bandede jälgile äraandmisetööle. Kaitse-laenu toetades näitame, et meie oma sotsialistlikku kodumaad kaitsta tahame ja oskame.

R. V.

NOVELLID

REIN RANNIK*

KIHLVEDU

TAVALINE lõunatamise aeg oli ammu möödunud, kui kohus otsust läks tegema. Advokaadid ja prokurör kogunesid kaitsjate tuppa. Kuna kohtuistung oli kestnud juba hommikust saadik, valdas kõiki üks soov: midagi süüa. Telliti lähedastest restoranist õlut, viina ja suupistet. Nende saabumiseni vahetati muljeid viimasest protsessist.

— Käesolev juhtum näitab, kui kergesti meil süüdistusi tõstetakse, — tähendas vanutatud advokaat Harakas, keda paremaks kriminalistikks loeti ja kellel seepärast kohtutegelaste ringkonnas autori-teeti oli.

Käesoleva juhtumi all mõtleb ta Jaan Kuriku süüdistuseasja, milles ta kaitsjana esines. Nimelt oli kaheksa kuu eest N. vallas Mäeotsa talu maha põlenud. Süüitamises kahtlustati Jaan Kurikut, kel sessamas talus sulasena teenides peretütrega armuvahekord oli tekkinud. See ei mahtunud rikka päriskohaomaniku enesetundesse. Kuulnud vahekorra, kihutas ta sulase ja lapealt minema ja ähvardas teha niisamuti ka tütreaga, kui see veel kord oma päritolu peaks unustama ning lihtsate sulastega lipitsema.

Otskoheseid tõendusid Kuriku vastu polnud. Oletati, et ta kättemaksuks peremehele talu süüdanud, kuigi viimane tulekahju läbi ainelist kahju ei saanud, ennem kõrge kindlustamise tõttu võitis.

Süüdistus põhjenes tunnistusele, et teda tulekahju ööl talu läheduses nähtud. Kurik ei eitanud seda, ei tahtnud aga anda lähemaid seletusi oma tegevuse kohta sel ööl. Hiljem seletas, et olevat olnud teel

naaberkülla ja, nähes tulekahju, jäänud uudishimust peatuma.

— Kui kohtud ka nii kergel käel otsustaksid, poleks varsti enam vangimajades ruumi, — lisis advokaat Ruuse.

— Ega's need kohtunikud eksimatud pole, — jatkas Harakas, — pealegi kui järjest tegemist sarnase kahtlase materjaliga. Ja kuigi oletame, et see nii on, siis on õigeks-mõistetud sageli ometi hulk aega süütult eluurimise all kinni istunud. Inimese au ja vabadusega ei tohiks nii kergelt mängida. Võtame jälle näiteks käesoleva asja. Kurik mõistetakse õigeks. Kuid ei saa teha olematuks ta kaheksakuist süütult vangisolemist.

— Teie näete päris kaljukindel olevat Kuriku õigeksmõistmises, — segas prokurör Raska sekka.

— Selles ei saa ometi kahtlust olla.

— Miks mitte? Kuriku tüli peremehega, ta viibimine talu läheduses, ta põikleavad seletused. Kas need midagi ei ütle?

— Seda räägite ainult kui prokurör, aga, oma vahel öeldud, ei usu te seda isegi.

— Vastupidi: olen veendunud!

— Milles olete veendunud, — imestas Harakas, — et Kurik süüdi on?

— Et ta süüdi mõistetakse, — vastas Raska.

— Võimata! Olen valmis kihla vedama.

— Tehtud! Kes kaotab, tasub kogu selle arve, — näitas prokurör lauale, kuhu teenija parajasti toite asetaski.

— See on tore. Saab prokuröri kulul tubli keretäie, — rõõmustas üks nooremadvokaate.

— Poleks uskunud, et Harakas ka eraelus prokuröri nii osavasti sisse veab, — tähendas Ruuse.

Raska lõi käega ja lahkus toast, tuli aga

* Vt. „K. t.“ nr. 4, 1937. a.

varsti tagasi ning hakkas ühes teistega nälga kustutama.

Pärast söömist mindi kohtusaali. Oodati.

Ilmusid kohtuliikmed. Rahvas tõusis püsti.

Kuulutati kohtu otsus. Jaan Kurik leiti olevat süüdi eluhoone süütamises ning mõisteti õiguste kaotamisega kaheteistkümneks aastaks sunnitööle.

Harakas kehitas õlgu.

Kurik võpatas. Ta oli oodanud õigeks-mõistmist. „Süüdi?“ kordas ta endamisi. „Kaksteist aastat! Mille eest?“ Tegi enesele etteheiteid: miks ei tunnistanud ta siiski üles, kus viibis tulekahju ööl. Ei tahtnud asetada peretütart piimlikku seisukorda. Lootis niigi saada vabaks. Ja kas oleks aidanudki seletus, et viibis sel ööl Mäeotsa peretütre juures aidas, et lahkus

sealt alles talu põlemist nähes? Kas oleks usutud peretütartki, kuna ju teati nende vahekorda? Oleks võinud koguni tedagi süüdistada kaasteadmises.

Prokurör Raska muigas. Ta oli võitnud. Võitnud mitte ainult kihlveo, vaid protsessi. Paljukiidetud Harakas oli jäänud alla. Kuidas see sündis, ei teadnud keegi. Keegi ei teadnud, et Raska, olles lahkunud kaitsjate toast, kohtu nõupidamise-tuppa ruttas, sinna pühapaika, kuhu ei tohtinud kohtuotsuse tegemise ajal ilmuda keegi, peale kohtu liikmete. Veel vähem võis keegi aimata, et kuulnud kohtunikude kavatsust — Kurik õigeks mõista — prokurör paljutähendava muigega oli lausunud:

— Hm... kaitsjad on vastupidisel arvamisel! Isegi Harakas ei kahtle Kuriku süüdimõistmises!

PERPETUUM MOBILE *

JUBEDUSETUNNE läbis Viidiku, kui ta politseiniku saatel vanglale lähenes. Otse masendavalt mõjus vaade süngele kivimürakale, mille hallid müürid õhtuses hämaruses pilvistaeva pimedusega ühte sulasid. Peale musta siluetina liikuva valvuri polnud ühtegi inimest läheduses, peale valvuri mütsovate sammude kuulda ühtegi häält.

Kuidas oli see ometi juhtunud? mõtles Viidik, kui raske rauduks ta järel suleti. Nüüd tundis ta enese otsekui röövloma püümis, kust enam pääsu pole.

Oli ta tõesti suur kurjategija? Milles seisis õieti ta süü?

Juba mitu aastat oli ta poepoisina ühes suuremas koloniaalkaupluses teeninud. Palk oli küll väike, kuid kuidagi ajas läbi. Toitis oma vanapoolse emagi. Ema juba oskas kokkuhoidlikult elada: veeretis iga senti kümme korda ringi, enne kui midagi ostis; vantsis linna teise äärde, kui sealt suhkrukilo või leivapätsi sendi odavamalt sai. Neil poleks praeguigi midagi viiga olnud, kui seda haigust emaga ei oleks juhtunud, kui too pagana arst poleks... Ei, arsti ei saa süüdistada. Arstid üldse toimivad oma nõuannetes ainult arstiteaduse ja osa isegi kutsehuvi seisukohalt. Söögu haige rammusat toitu! Võtku mudavanne! Sõitku lõunamaale! Kas haige ainealine seisukord ka lubab nende nõuannete järele käia, see ei ole enam arsti mure. Arstid polegi vaeste jaoks, nagu ei ole arstimis-

vahendid, sanatooriumid, terviseveed nende jaoks, kes neid lunastada ei suuda. Viidiku ema ravitsejat arsti saab seda vähem süüdistada, et ta ei soovitanudki lõunamaareisi või midagi selletaolist, vaid ainult marjaviina haigusest nõrgestunud organismi kosutamiseks.

Tuhandeid pudeleid veine, likööre ja viinu oli käinud läbi Viidiku käte. Rheinveini, portveini, vahuveini ja kümneid teisi sorte oli ta rikastele koju tassinud. Mitte haigetele arstimina, ei — tervetele pilgaritele joomiseks. Joomiseks kuni deliiriumi. * Pidi ta nüüd, mil ühte pudelit oma haige ema jaoks vajas, seda ostma hakkama?

See üks pudel ei tee kaupmeest vaeseks, oli ta tookord mõelnud, emale on see aga hädatarvilik. Teadis ta ju väga hästi, et peremees neilt veinidelt hiiglakasu sai, et tema seda kasu kokku aitas ajada, ise aga naeruväärse palgaga pidi leppima. Pealegi tegid kõik niisamuti. Peremehest enesest räägiti, et ta ärijuhina ühes suures veinikaupluses teenides omale jalad alla oli saanudki. Äri, kus ta teeninud, jäi pankrotti, tema aga avas omale ise kaupluse.

Mõlemad, nii omal ajal ta peremees kui ka hiljuti tema ise, olid teinud ühte ja seda-sama. Vahe seisis vaid omandatud kauba hulgas ja neis põhjustes, miks seda tehtud. Üks oli enese rikastamise sihiga suurel hulgal kaupa kõrvaldanud, teine oli ainult

* Iseliikuv masin.

* Joomahullus.

pudeli veini haige ema jaoks võtnud. Ja tagajärjed? — Ta peremees oli rikas kaupmees, seltskonnas lugupeetud isik, linnavalinik ja kaitseliidu tegelane. Tema aga kõigist põlatud vang, varas, kurjategija.

Algul nii õudsenä paistnud vanglaga harjus Viidik pea. Trelle akende ees, mis algul seganud vaadet merele, ei pannud lõpuks enam täheleegi. Jalutamine, mida algul pidas mõttetuks kohapeal tiirlemiseks, tundus hiljem värskendava vaheldusena kongi kopitanud röskele õhule.

Ja kongikaaslased ise, need kurikuulsad kurjategijad osutusid inimesteks, nagu kõik teised; ei — meeldivamateks. Ühine saatus lähendas. Puudusid need väljas nii teravalt silmatorkavad erimevused, klassivastolud. Kõik kandsid ühesuguseid vöödilisi vangiriideid. Kõik mõistsid paremini üksteise muresid. Mahaarvatud traditsioonilised uustulnukate otsavõtmised, oldi alati valmis üksteist jõukohaselt toetama. Suitsetajad jaotasid omavahel vähest tubakat. Vahele suitsetasid kaks-kolm meest ühte paberossi.

Enamus kongikaaslasi olid niisamuti nagu Viidik vangi sattunud esimest korda. Kõik nad töötasid enam mitte ialgi vangimäija tagasi tulla, mille peale vanemad vangla elamikud muutes tähendasid:

— Siia ei tulda — siia tuuakse.

— Kes siit kord läbi käinud, ei sellel ole enam väljas elu.

Muidugi ei nõustunud uued vangid sellise üldistamisega. Igaüks arvas, et kui teised pole suutnud vangimäija tagasitulekust hoiduda, siis suudab tema seda.

— Ega minagi teisiti arvanud, — selatas ühel sellisel vaidlusel korduvalt karistatud Moik, kes omas üldise kaasvangide usalduse ning kelle seiklusrikkaid jutustusi meeledil kuulati.

— Pärast esimese vangistamise ärakandmist asusin väiksesse alevisse elama, kus mind keegi ei tundnud. Muretsemin enesele tööriistad ning hakkasin kingsepaks. Abiellusin. Elasin rahulikult oma-ette kuni ühel õöl alevi kauplusesse sisse murti. Järgmisel päeval olid kriminaalpolitseinikud minu korteris. Otsisid läbi kõik urkad, ent ei leidnud midagi kahtlast. Ei võinudki leida olematut. Pinnisid veel vähe, ähvardasid, lõpuks jätsid seks korraks rahule. Arvasin juba, et nüüd võin segamatult elada, kuid võta näpust: mõne aja järele tehti uus läbiotsimine.

— Sellesama asja pärast? — küsiti vahele.

— Ei. Poearvas oli vahepeal tabatud ja oma süü üles tunnistanud. Seekord otsiti

mingi teise varguse jälgi. Muidugi pidid nad ka seekord pika minaga lahkuma. Aga see neid ei kohutanud: igakord, kui ümbruskonnas mõni vargus toime pandud, tulid esimeses järjekorras minu juurde. Naabrid hakkasid juba kõõrdi meie peale vaatama. Hoidusid eemale. Varsti saadi ka teada, et olen vangis istunud. Ühe sõnaga, olin kõigi silmis kahtlane isik.

— Ja hakkasid vihaga uuesti pihta andma?

— Ei hakanud, vaid mind sunniti.

Seni rahulikult jutustanud Moigi suunurgad tõmbusid allapoole, silmadesse ilmus võõrastav läige: ta krigistas hambaid ning jatkas:

— Ühel laadapäeval varastati maamehel vankrist kangas villast riiet. Jälle tuldi minu juurde. Ma sõimasin neid, mis oskasin. Vihaselt lahkudes ähvardasid: „Küll me sind raiska kord tabame”. Vaevalt olin viimase järel ukse sulgenud, kui kahjurõõmsate nägudega tagasi tulid. „Nüüd oled meil käes!” hõiskas üks, villast riidekangast näidates.

— Ja mina arvasin, et sul kangast ai-mugi polnud, — tähendas Viidik.

— Pole tänapäevani aimu, kust nad ta välja koukisid. Ütlesid minu trepi alt leidnud olevat. Võib-olla oli tõeline maamehe pügaja selle sinna peitnud, võib-olla olid läbiotsijad ise selle sinna sokutanud: lured saavad kõigega hakkama. Igatahes oli sellest küllalt. Asitõendus oli olemas, ning mind mõisteti süüdi.

— Ja järgmised korrad?

— Järgmistel kordadel teadsin vähemalt, mille eest istun. Igakord oli seljataga rida asjakesi, millest osa avastati, suurem osa aga üldse avastamata jäi.

Niisamuti kajastus kõigist teistest vanemate vangide jutustustest seesama põhiolu: esimest korda vangisattumine oli alati aset leidnud mingi juhusliku, peamiselt vaesusest põhjustatud varguse tagajärjel. Teistkordne vangisattumine on juba palju lihtsam. Vangisolemise fakt iseenesest mõjustab kogu inimese edaspidist elukäiku. Vangist vabanenul on raskem teenistust leida. Teda koheldakse umbusklikult. Sageli hoiuvad endised tuttavad temast eemale.

Viidik arvas ühes teiste noorvangidega, et vanad vangid kõike liiga tumedates värvides kujutavad.

— Söön omad vanad saapad ära, kui veel kord siia tagasi peaksin tulema, — praalis Viidik enne vabanemist.

— On nähtud neid saapasööjaid, — vastati talle üleoleva muigega.

Väljas tuli Viidikul kohe teda ootavate

raskustega võitlusesse astuda. Ema oli tema vangimajas olles ära surnud. Majakraam oli majaomaniku poolt üürivõla kattets oksjoni teel ära müüdnud. Ta endised tuttavad löid uulitsal vastu tulles silmad maha; hoidsid temast nagu pidalitõbist eemale. Ja kui juhtus mõnega silma vastu, oli sel tingimata kole rutt.

Töö leidmisega oli päris häda. Igalpool küsiti enne kõike, kus varem töötanud, ning siis kästi järgmisel päeval tulla. Järgmisel päeval oli aga palgatud juba mõni teine, vähemalt vastati talle nii. Oli ka neid, kes otsekohe ütlesid, et nad vanimaja kasvandikke ei vaja.

Edaspidi oli ettevaatlikum. Ei nimetanud enam oma endist teenistuse kohta, vaid luiskas mingi olematu ettevõtte hoopis teisest linnast. Mingu ja kontrolligu veel.

Päev-päevalt raskenes seisukord. Ei olnud enam tasuda ööbimismaksu linna öömajas, toiduainete ostmisest rääkimata.

Pidi ta ennast tõesti alandama kerjamiseni, või astuma Moigi jälgedesse?

Oli otsustanud vältida mõlemaid. Ennem tõmbab enesele nõõri kaela.

Seda ei olnud tarvis. Tuli pööre paremusele. Leidis teenistuse leivavabrikus leibade väljavedajana. Koht oli tema seisukorras inimesele täiesti rahuldav, mispärast pidas enese kõige õnnelikumaks inimeseks maailmas.

Vedas päevast päeva leibu turukaupmeestele ja vürtspoodnikele. Kasseeris ühtlasi neilt leivahinna sisse. Vahel oli kümneidtuhandeid vabriku raha tema käes. Kõik raha andis viimase sendini vabrikukontori edasi. Temaga oldi rahul ning usaldati täiesti.

Tema ise oli kah rahul. Hoidus kõrtsidest ja vangla tutvustest. Üüris omale väikese korteri. Palgast kokkuhoitud raha eest muretses järkjärgult korteri sisustuse.

See kestis üle aasta. Siis tuli jälle pööre.

Ühel hommikul, kui ta leivavankriga harilikku ringsõitu tegi ning parajasti ühe vürtspoe ees peatus, jäi keegi möödamineja kõnniteel seisma, silmitses teravalt Viidikut, tehes seejuures mingi vastiku, kahjurõõmsa näo.

Viidikule tundus see pilusilmaline noormees tuttavana, ent ei suutnud kuidagi meelde tuletada, kus ta teda näinud ning kes ta niisugune on.

Oma endiseid vangikaaslasti võis sõrmedel üles lugeda. Äriteenijate ringkonnast ei mäletanud sellist isikut. Ometi pidid nad

teineteist tundna, sest tundmatu tuttav näis olevat temast väga huvitatud. vaatas Viidikule veel järele, kui see juba ära sõitis.

Õhtul selgus kõik. Kui Viidik vabriku kontoris päeva jooksul kasseeritud raha ära andis, öeldi talle, et direktor soovib temaga rääkida.

Direktor võttis ta lahkelt vastu. Ütles enda kõigiti Viidiku senise tegevusega rahul olevat, ent siiski peab vastu oma tahtmist andma talle lõpuarve. Kriminaalpolitseist olevat neid hoiatatud tema kriminaalse mineviku pärast. „Oleks ma ise vabriku omanik”, lisis direktor juurde, „usaldaksin teid edasi, praegu aga ei või teisiti, aktsionäridega tuleks arusaamatus”.

Viidik hakkas uuesti tööd otsima. Aasta jooksul oli laastav majandusekriis otsaga siia jõudnud. Igalpool kõneldi vaid vallandamisest, tööleidmisest ei olnud juttugi. Ligemale aasta lonkis tööd otsides ringi. Katsus õnne täiturul tühja-tähja ostmise ja müümise. Kuid aeg ei olnud seks soodne. Inimestel puudus raha.

Siis kohtas Moiki, kes äsja vanglast vabanenud. Moigil oli raha. Minki kõrtsi. Vahetati mõtteid. Tuletati meelde ühiseid vangla mälestusi. Uuendati sõprust.

Sest päevast saadik sai Moik Viidiku lahutamatuks sõbraks. Ühised mured lähendasid, ühised huvid liitsid. Viidik üüris omale jälle korteri, kus vahete vahel ööbis ka Moik. Käidi sageli kõrtsis. Kergelt saadud raha lasti kergelt minna.

Viidik kohanes ruttu uues keskkonnas. Ühes Moigiga pani toime julgeid sissemurdmisi. Tegi öise visiidi ka koloniaalkauplusesse, kus omal ajal poepoisina teeninud. Siin tegid nad põhjaliku töö. Mida kaasa võtta ei saadud, tehti müügikõlbmatuks. Veinikeldris purustasid kõik pudelid ja avasid veimivaadid. Pesid poriseid saapaid schampanjas. Lõpuks sooritasid ihu loomuliku toimingu, mis varaste ebasu järgi pidi hoidma sissekukkumise eest.

Siiski ei suutnud Viidik teiskordselt vanginaija sattumist ära hoida.

Ühel sügisel õhtul läheneb ta politseiniku saatel uuesti vanglale, mille hallid müürid õhtuses hämaruses ühte sulasid pilvistaeva pimedusega.

Peale musta siluetime liikuva valvuri polnud ühtegi inimest läheduses, peale valvuri mütsuvate sammude kuulda ühtegi häält.

Kuigi Viidik ei lähenenud vanglale vabatahtlikult, hõisates, ei mõjunud vaade tumedale kivimürakale siiski masendavalt.

K Ü L A L I N E

LEO KANTOROVITSH

1

PUHUS TUUL...

Teravatelt hangeharjadelt kiskus ta lund, keerutas valget tuulispead tundrat mööda.

Peenikene lumetolm täitis ruumi — maa ja madala, tumeda taeva vahel.

Purgaa* tuhises.

Madalalt, peaaegu lund puudutades kihutas lennuk.

Võimas spordilennuk võitles vaevu purgaaga.

Tuule ulgumine mattis mootorite mürina.

Raskelt tõusis lennuk kõrgemale. Ta lendas üle küngaste ning kihutas järsul pöördel viirastusliku varjuna üle üksildase jaranga.** Selle lumine kuppel kerkis üle lameda tundra. Arglik suitsujuga tõusis katuseaugust.

Tuul haaras halli pilvekese, rebis väikes- teks tombukesteks ning heitis õhku laiali. Jaranga lähedal pööras lennuk vastu-tuult ja maandus. Lund lõhkudes liugles ta mööda tasandikku ning peatus, vabisedes ja mootoritega sumbunult põristades.

Kabiinist väljus inimene. Ta on mähitud toredatesse karusnahka riietesse, hundikäppadest müts varjab karvase kattena nägu.

Inimesel on käes väike reisukott.

Ta astus lenduri kabiini akna alla ja tõstis käe sõjamehelikult tervitamiseks. See liigutus näib sellases kohmakas riietuses veidrana. Veel veidramalt kummardab see inimene: kergelt põlvi nõtkutades, käsi rinnale pannes kummardab ta sügavalt. Ruttu ütleb ta midagi, kuid tuul ja mootorite mürin sumbutavad sõnad.

Hääletult liikusid huuled. Lennuk tõmbas, liikus paigast ja hakkas lennuks hoo- gu võtma.

Inimene jäi üksi lume peale. Tema väike kogu on vastu tuult ettepoole kummargile.

Õhku tõusnud lennuk tegi pöörde, ja alt on ta valgetel tiibadel näha suured sõõrid.

Üksik kogu kummardas jälle.

Lennuk kadus.

Inimene seisis viivu ja hakkas minema. Minna on raske. Niueteni vajub ta lumme, tuul püüab teda jalust maha paisata, loobib mäkku peenikest lumetolmu.

* Purgaa — lumetorm.

** Jaranga — tundraelanikkude elamu.

Jaranga udune vari hakkas paistma.

Siis peatus inimene.

Ta rebis oma karusnahkse pihtkasuka krae juurest lahti. Võttis vöö vahelt liige tega noa ning lõikas karusnaha pükstel ja küünarnukkidel katki. Ka pahema käe labakinda võttis ta käest ja lõikas lõhki.

Siis võttis ta mauseri, vaatas kas padrunimagasin korras on, seadis relva laskevalmis ning peitis pealmisesse tasku.

2

Tuul ründas jaranga seinu.

Tuluke värises, värisesid seinad.

Jaranga seisab kindlasti paigal.

Sees on soe.

Tõsi küll, suits paneb silmad kipitama, aga tuult jarangas ei ole.

Kaks inimest kükitasid liikumatult tule ääres ja suitsetasid. Vana tshuktsha ja tema poeg.

Vanamees on täiesti hall. Ta nägu on kuivanud, kortsus, teravad põsenukid on kaetud kollase ning paber-õhukese nahaga. Harvad hallid karvad ripuvad lõua otsas ning katavad salkudes pead. Uskumata kõhna ja konksus käega hoiab ta piipu. Silmapilud on kinni. Kui ei liiguks mitte põial, millega vanamees vahetpidamata piibutuhka kinni vajutab, siis võiks arvata, et ta magab.

Noor tshuktsha — väiksekasvuline, räsakas ja tugev — kükitas vastas just niisamasuguses seisakus nagu isagi. Ta on niisamuti täiesti liikumatu. Poolpimedas läikisid ta mustad silmad.

Tema kõrval, korraltul karusnahkade hunnikul, lebas naisterahvas. Kõik soojad asjad on kokku kogutud, et teda katta. Naine sonib. Raskelt hingeldades pomiseb ta arusaamatuid sõnu, viskleb rahutult. Peenikene käsi tuleb karusnahkade alt nähtavale.

Seisakut ja näoilmet muutmata sirutab noor tshuktsha käe ja katab naise kinni.

Vaikselt, peaaegu sosinal hakkab vanamees rääkima.

— Kolm korda tahtis vana tuult ära lõigata... Kolm korda hirmutas vana pahu kelesid*... Purgaa ei kuula... Tuul ei kuula... Mis hakkame tegema, Kamõõrgõm?

Noor vaikis. Ta langetas pea ja sules silmad.

* Kele — vaim.

Ordenikandja Valentiine Hetagurovi üleskutse peale sõidavad sajad noored meie kodumaa patrioodid Kaugesse Idasse tööle.

Pildil: Valja Hetagurova (äärmine pahemal pool) Habarovski vaksalis tütarlaste keskel, kes Kaugesse Idasse sõitsid.

(Sojusfoto)

Nahkade all vinkles naisterahvas.

Noore tshuktsha põske mööda veeres pisar.

Vanamees pomises:

— Lõpeb tuul, lõpeb purgaa. Kamõõrgõn on hea kajur. * Koerad on meil head... Viie päevaga jõuab Kamõõrgõn Ivanovi juurde... Ivanov arstib naise terveks, Kamõõrgõn!

Tuul ulgus, jaranga seimu raputades, ja laulis oma laulu.

— Kuidas tuult ära lõigata?.. Kuidas purgaad lõpetada?.. küsib vanamees hoopis tasa.

Ja korraga lükkatakse jaranga sissekäigu kate kõrvale. Sisse tungib pilv külma õhku, lund ja härma. Tuul vihistas ja oleks pea-aegu nõrga tulukese lambis kustutanud.

Vanamees varjas kondiste kätega tulukest.

Kate langes paigale, ja pimedusest astus inimene valguseringi.

* Kajur — koerasaani — narta — juhtija.

Ta tõstis pahema käe (parem käsi oli tasku surutud) ja võttis lund maha raputades mütsi peast.

Kollane, kõõrdsilmaline nägu; mustad sirged juuksed on lühikeseks lõigatud; puhtaks aetud põskede jooned on järsud; väike suu, laiad ninasõõrmed ja mustad pilusilmad, tähelepanelikud ning tigidad.

Mütsita pea paistab ebaloomulikult väiksenä vörreldes kehaga, mis kaetud kohmaka halli karusnahkse riietusega.

Inimene seisis liikumata.

Valvsalt vahtis ta kõõrdi mööda nurki. Sekundiks kohmetusid tshuktshad imetusest.

Esimesena tõusis vanamees.

— Halval ajal tuli külaline, aga Kamõõrgõn ja vanamees on külalise tuleku üle alati rõõmsad. Raputa lumi maha, istu! Soenda käsi tule ääres! Kamõõrgõn, keeda liha, keeda teed! Võõrusta külalist! Naist meil ei ole, valmistage ise külalisele kõik. Mis sa seisad? Istu, istu tule äärde! — ja vanamees kummardas külalise poole.

Inimene vaatas kartlikult ringi ja vastas veidra sügava kummardusega.

Ta hakkas rääkima.

Mingisuguse vaevalt märgatava murdega räägib ta ja valib sõnu erilise hoolega:

— Koerad kadusid purgaas. Jäljed tuiskas kinni. Eksisin tundrasse, arvasin, et suren, külman ära. Teie telk päästis minu. Miks teil aeg halb on? Miks sa kurb oled? Mispärast?

Ta astus veel lähemale ja kummardas pisut karusnahkade hunniku kohale, kus haige lebas.

— Kes see on? Ah?

Kamôõrgõn, noor tshuktsha, pöördus rahutult ringi; ta jälgib külalise liigutusi.

— Naisterahvas. Tema naine. Poja naine — ütles vanamees. — Käsi sattus lõksuraudadesse. Haavas õige tugevasti. Naine on väga palav. Kolm päeva ei maga. Ei söö midagi. Naine on suremas. Aidata ei saa. Kultbaas, tead, on väga kaugel. On suur sõber — Ivanov — sõber, — viis päeva tuleb sõita. Aga kuidas sõita? Purgaa tuiskab. Kolmat päeva möllab. Sõita ei saa! Kudas aidata? Kamôõrgõn ei tea, vanamees ei tea. . .

— Mina aitan, — elavnes külaline. — Mina tuln sind aitama, sinu poega aitama. . .

Külaline võttis pihtkasuka maha. All oli vammus, kah karusnahkne. Peenike, pehme karusnahk. Rihma küljes ripub nuga. Hea nuga! Pihtkasuka taskust võttis külaline mauseri välja. Must teras läikis. Pani ta tuppe, mis kah rihma küljes rippus.

Külaline muutus kärmaks ja asjalikuks. Käärnis käiksed üles. Käed on tal soonelised, kuivad, peenikeste kõvade lihastega. Reisukotist võttis ta paki. Astus naise juurde. Kamôõrgõn ja vanamees vaatavad ta peale juba lootusega.

— Valgus siia! — käskis külaline.

Vanamees valgustas tulukesega tshuktsha naise ümarikku nägu.

Ta on ilus. Silmis on pisarad.

— Hoiä siit! — käsutas võõras ja kummardas alla.

Kamôõrgõn ja vanamees aitavad teda. Nad varjavad valguse ära. Jaranga on pea-aegu pime.

Naine oigab tasa.

— Kannata! Pole midagi! — ütles võõras.

— Kannata, kannata. . . Pole midagi, kannata — pomiseb vanamees.

Naine on puhtate valgete sidemetega kinni mähitud. Ta lebab mugavalt ja on hästi kaetud. Nägu on tal rahulik ja vaikne.

Naine uinub magama. Kamôõrgõn märkas seda esimesena.

Külaline ja vanamees vaikivad ja suitsetavad tulukesel juures. Nende kõõrdis silmadega näod, mida lamp valgustab, on imelikult sarnased.

Rôõmust hingeldades haarab Kamôõrgõn isa ja külalise käed ning sosistab:

— Naine magab. . . Magab vaikselt, hästi. . . Magab kui terve. . .

Minutiks vaikis ta, midagi endamisi arutades. Ta naeratlev, õnnelik nägu muutub tõsiseks.

Külalise poole pöörates ütles ta otsustavalt ja tõsiselt:

— Sa päästsid naise ära. Oled mulle kõige suuremaks sõbraks saanud. Millega tasub sulle vaene Kamôõrgõn?

Vanamees kordas poja järgi:

— Sina, külaline, oled meile esimeseks sõbraks saanud. Millega tasuvad sulle vaesed tshuktshad?

Külaline ajas enda sirgu. Pühalikult tõstis ta käe, ja tema tugev, kuivetu keha tardus seisakusse, mis pronksist jumalakuju meelde tuletas.

Ta hakkas rääkima ja tema hääl kõlas kõvalt ja raudselt:

— Ei. Lihane vend ei pea lihast venda abi eest tänama. Sina, Kamôõrgõn, sina vanamees, ei pea mind abi eest mitte tänama. Ei mitte. Mina olen miisamuti kui teiegi — kollane. Kollanahaline on kollanahalisele lihane vend. Ma tegin, mis tegema pidin.

Vanamees sõnas aeglaselt, ettevaatlikult sõnu valides:

— Oieti ütled sa, külaline. Nahk on sul kollane. Su juuksed on mustad ja silmad kitsad. Vaata: sa oled minu poja nägu! Aga sa ei ole mitte meie inimene. Kust sa tulid? Kuhu sa lähed, külaline?

Võõras vastas rahulikult:

— Ma tuln lõunast. Suure jõe suhu lähen ma, sinna, kus maad kaevatakse, kus linn on. Koerad kadusid purgaasse ära. Jäljed tuiskas kinni. Eksisin tundrasse. Sina, — külaline pöörab Kamôõrgõni poole ja vaatab talle otse näkku, — sina vii mind Suure jõe suhu. Ah! Või oled liig noor? Kardad? Mis?

Kamôõrgõn ajas enda sirgu, ta nägu läks punaseks:

— Kamôõrgõn on hea kajur. Kamôõrgõn ei karda midagi. . .

— Ma annan palju raha. Kui rutem Suurele jõe jöuan — saad raha veel rohkem, Kamôõrgõn!

Vanamees räägib, vahele:

— Pahasti räägid sa, külaline! Kamôõrgôn on hea kajur. Kamôõrgôn teab hästi teed. Ivanov on minu sõber. Kamôõrgôni sõber elab Suure jõe ääres. Ivanovi juurde on Kamôõrgôn mitu korda sõitnud. Sina päästsid naise. Sina said sõbraks. Kamôõrgôn viib sinu ilma rahata Suure jõe äärde.

— Millal sõidame? Sõidame rutem! — räägib võõras karmilt.

— Kuuled? — osutab vanamees kõvera näpuga pimedusse. — Kuuled, tuul laulab? Kuuled, purgaa laulab? Kuuled, tigidad keled laulavad? Või tahad uuesti koeri ära kaotada? Tahad tundras surra? Joo teed! Maga! Lõpeb tuul, lõpeb purgaa, siis viib Kamôõrgôn sinu kohale. Sõidad ruttu. Ainult viis päeva sõidad.

Vanamees võttis teekannu tulelt.

Külaline peatas teda.

Oma kotist võttis ta siidist pakikese ja puistas kannu näputäie teed. Vanamees tõstis kaane üles, nuusutas auru. Ta matutas huuli, kissitas silmi ja ütles vaimustatult:

— Tee! Palju aastaid on vanamees maa peal elanud, aga kunagi pole niisugust teed maitsenud!

Vanamees valas tee kruusidesse, ulatas ühe külalisele, tõstis oma kruusi värisevate kätega huultele, rüüpas kuuma vedelikku ja pilutas silmi.

Võõras katsus oma teed. Kruus on rasvane. Hülgerasv ujub kettakestena tee peal. Põlastavalt krimpsutas külaline nägu ja pani kruusi kõrvale.

Vanamees võttis teekannu.

— Miks sa teed ei joo, külaline? — küsis ta haavunult.

Vastuse asemel pani külaline terve paki teed vanamehe põlvedele.

— Võta, vana, — kuuma teega on hea verd soendada.

Vanamehe silmad hakkasid läikima:

— Kamôõrgôn, poeg, vaata! Külaline kingib meile kulda, mitte teed!

Tshuktshade näod hiilgavad, naeratavad. Külalise nägu on liikumatu ja pühalik.

— Ma ütlesin: kollane on kollase vend. Ma ütlesin: sinule, vanamees, sinule, Kamôõrgôn, olen ma vend. Kõik, mis mul on, on teie oma. . .

4

Päeva ja öö veetis külaline jarangas. Ta oli kinnine inimene. Magas palju või pikutas vaikides tulukese ääres. Kolm korda vahetas ta haige sidemeid ja andis talle mingisuguseid pulbreid. Naisterahvas paranes ruttu.

Teise päeva hommikuks vaikis purgaa.

Pimestavalt kiirgab lumine tundra talvise päikese kiirtes.

Hanged ja harjad, mis purgaa üles ehitatud, säravad teemantidena.

Lumised künkad ulatavad kui määratud hangunud lained lõpmata kaugele.

Kõik on valge, kõik on kaetud ühetasase rõõmsa valgusega.

Kahvatul taeval lõkendab määratusuur päike.

Kamôõrgôn pugus jarangast välja.

Ta ajas enda sirgu ja vehkis rõõmsalt naeratades kätega.

Siis pistis pea tagasi jarangasse ja hüüdis kõvasti, lõbusalt:

— Isa! Külaline tõi meile õnne: purgaa ei ole enam, tuult ei ole enam. Tõuse, külaline! Hakkame sõitma!

Võõras väljus jarangast. Kiirgav valgus paneb silmi pilutama ning liikumatut nägu kõverdab kerge naeratus.

— Kellegil pole niisuguseid koeri kui minul on, — hoopleb Kamôõrgôn lõbusalt.

— Kamôõrgôn on hea kajur, viie päeva pärast, sõber, oled sa Suurel jõel.

— Kamôõrgôn on tubli poiss! — ütles võõras.

Siis vilistas Kamôõrgôn kõvasti ja lõikavalt.

Äkki lagunesid lumekünkad jaranga juures ja seitse karvast koera hüppasid nagu ime väel lume alt välja. Nad raputasid endid lumest puhtaks ja tormasid inimeste juurde.

— Ha! — kiljatas järsku võõras. Ta kargas ehmunult kõrvale ja haaras revolvri.

Heasüdamlikud koerad hüppavad Kamôõrgôni ümber.

— Miks sa, sõber, koerte pärast ehmatasid? — naerab tshuktsha. Siis tuli tal midagi meelde. Tõsiselt, tungivalt vaatas ta võõrale. Küsis valvsalt:

— Mispärast sa, külaline, ehmatasid, Ah?

Kuid külaline on ehmatusest juba toibunud. Ta naerab.

Kui võõras oma kotti nartadele sidus, pugus Kamôõrgôn jarangasse. Vanamees istus haige naise juures.

Kamôõrgôn kummardas vanamehe kõrva juurde ja sosistas:

— Kardab koeri. Nagu poleks koeri kunagi ennem näinud. Kes ta on, isa? Kust ta on tulnud?

Vanamees sai pahaseks:

— Ta on sõber. Päästis naise. Tõi head. Miks sa sõpra ei usalda, Kamôõrgôn? Paha, paha. . .

Külaline tuli sisse. Ta on teereisuks riides. Kui ta sissekäigu katte kõrvale heitis, tungis hele päike jarangasse.

— Sõidame, Kamõõrgõn! — ütles ta.
Naine haaras terve käega mehe käest kinni. Pigistas kramplikult. Võõras tuli lähemale:

— Säh, vanamees, hakkad nüüd teda siduma! — ja andis vanamehele haavasi-deme paki. — Kui palavik tuleb — annad pulbreid. Saab varsti terveks. Säh, naine, võta see mälestuseks külaliselt!

Ta viskas niiditäie helmeid nahkadele. Eredad helmed läikisid poolpimedas nagu kalliskivid. Naine võttis helmed ja naeratas pehmelt.

— Sõidame, Kamõõrgõn! — ütles küla-line.

5

Määratu ja tühi lumine tundra. Kahvatu silmapiir eraldab taeva maast. Pehmelt jooksevad lamedad kingud nartade all. Lumi sädeleb, päike pimestab silmi.

Koerad jooksevad ruttamata.

Kamõõrgõn ja võõras jooksevad nartade kõrval. Võõras jookseb kergelt, ühtlase laia sammuga. Hingab rahulikult, ilma pingutusteta.

Kamõõrgõn sõrgib kohmakalt, nartade loogast kinni hoides.

Sirgete roobasjoontena kaovad kaugusse jalaste jäljed.

— Hästi jooksed, sõber! — hüüab Kamõõrgõn rõõmsalt.

Ta kaaslane keerab ringi.

Valge härmatis katab ta nahkset mütsi.

Ta räägib katkendlikult, ühetasast hingamist rikkumata:

— Rutem on vaja, Kamõõrgõn! Aja kiiremini koeri!

Kamõõrgõn hüppab nartadele. Ta otsib midagi kottist, mis rihmaga kelgu etteotsa on seotud.

Äkki lendab kuivatatud kala — jukola — kaugele ette, lumele.

— Tagam, tagam! — kisendab Kamõõrgõn kriiskavalt.

Koerad peatusid sekundiks, siis tõstsid nad sabad püsti ja tormasid kõik korraga valjult haukudes edasi. Kerged nartad hüplevad ja viitlevad kahelepoole.

Esikoer haaras jooksu pealt jukola lumelt ja neelas alla.

Kohe viskas Kamõõrgõn teise kala. Selle võttis teine koer. Ja nii, kordamööda, kuni kõik seitse koera kala olid saanud.

Sõiduk kihutab kui hull. Kamõõrgõn kisendab, ajades koeri takka, ja loobib jukolaid kaugele ette.

Lumi lendab koerte käppade alt.

Reisukaaslane jäi kohe maha. Ta jookseb kõigest jõust, kuid nartad tormavad

ikka kaugemale ja kaugemale. Tihti kaovad koerad, kelk ja kisendav Kamõõrgõn hangede vahele. Siis ilmuvad nad jälle lumisele harjale.

Võõras kuulab kaugenevat hüüet: „Tagam!”

Võõra nägu muutub rahutuks.

Ta hakkab hingeldama.

Viimast korda paistsid nartad ja kadusid seljandiku taha.

Inimene jookseb üksinda tundrat mööda. Päike veereb madalale silmapiirile.

Väsinult jookseb inimene seljandikule ja näeb all nartasid ning väsinud koeri lumel. Kerge aurupilveke tõuseb igast koerast.

Kamõõrgõn toimetab rahulikult kottidega. Ta ehitab laagrit. Nähes kaaslast hüüab ta lõbusalt:

— Hei, sõber! Rääkisid, et aja rutem koeri. Miks sa maha jäid? Arvasid, et Kamõõrgõn sind tundrassa maha jätab? Tule rutem! Siia jääme ööseks.

6

Kamõõrgõn ja ta kaaslane istuvad, koerad on nende ümber.

— See — Schaman — on kõikidest koerest kõige parem, — räägib Kamõõrgõn. Esikoer, must ja karvane loom, kuulis oma nime ja pööras targa, laia pea inimeste poole. — Näed, Schamanil on käpad purud? Kaks talve on sellest mööda, aga armid kinni ei kasva. Tundras oli purgaa, Kamõõrgõn eksis tundrassa ära. Arvas, et sureb sinna. Schaman päästis Kamõõrgõni. Leidis ise tee. Kogu rakenduse viis jaranga juurde välja. Lumi oli kõva korraga kaetud: Schaman lõhkus käpad ära. Jõena voolas veri käppadest — aga Schaman jooksis. Ainult jaranga juures ei kannatanud enam välja, kukkus lumme ja thakkas ulguma. Kamõõrgõnile on Schaman esimene sõber.

Must esikoer ajas lõuad nagu maeratu-seks laiali ja liputas saba.

Kaaslane kuulab vaikides.

— See — teda kutsutakse Hundiks — on Kamõõrgõni teine sõber, — jätkab tshuktsaha. Hall, tõesti hundi moodi koer hüppas oma nime kuuldes peremehe juurde. — Hundil ei ole ühte silma, näed? Karu kis-kus Hundil silma peast välja, aga Kamõõrgõn jäi elusse. Kui Hunt poleks karu kal-lale karganud, poleks Kamõõrgõn elusse jäänud. Karu litsus Kamõõrgõni juba soo-tuks oma alla. Hunt algas temaga üksi võitlust. Karu jättis Kamõõrgõni maha ja tormas Hundi kallale. Selle ajaga jõudis Kamõõrgõn noa võtta ja karule südamesse

torgata. Hunt jäi ühe silmaga. Head koerad on Kamõõrgõnil, kuid neid kahte — Schamani ja Hunti — ei suuda hinnatagi. Kõige paremad Kamõõrgõni sõbrad on Hunt ja Schaman.

Koerad istuvad inimeste ümber ja kuulavad tähelepanelikult.

Tshuktsha räägib tasa, silmad pooliti suletud ja kiigutab end.

Tema nahkadesse mähitud kaaslane kuulab vaikides.

Pimeneb. Rohelised tulejoad sähvivad üleval, kiired helgivad, kogu taevas lööb lõõmendama.

7

Jälle sädeleb tundra päikesest ja jooksevad koerad.

Kamõõrgõn jookseb nagu ikka, kelgu loogast kinni hoides.

Kaaslane istub nahkadel, jalad risti.

Kamõõrgõn jutustab joostes:

— Kamõõrgõni parem sõber on ülem Ivanov. Ivanov aitab Kamõõrgõni alati. Ivanov on meie tee ääres. Ivanovi juurde sõidame tingimata sisse. Ivanov kostitab meid teega, annab püssirohtu, annab uue noa. Vat selle püssi, näed, sõber, andis Ivanov Kamõõrgõnile. Hea püss! Kunagi ei lase mööda.

Kaaslane läheb tusaseks, tõmbub kõssi nagu oleks tal külm.

Kamõõrgõn peatab koerad. Koerad lasevad kohe kõhuli ja ajavad keeled välja. Lumest paistab välja peenikene, lõõber kääbus-kask.

Kamõõrgõn murdis oksakese selle küljest, pistis lumme püsti, jooksis eemale, laksutas püssilukku.

Vaata, sõber! Kamõõrgõn on hea laskja. Ah?

Pani püssi palge. Pauk kargatas. Koerad hüppasid jalule. Oksake kukkus pooleks.

Kamõõrgõn naerab rõõmsalt:

— Kamõõrgõn on hea laskja! Jah! — hüüdis ta lõbusalt.

Kaaslane tõusis nartadelt. Võttis taskuraamatu, rebis sealt lehe välja ja pani mustale kivile, mis lumest paistis. Teise kivi pani lehe peale. Läks eemale. Valge leht paistab tumedatel kividel selgesti silma.

Kaaslane võttis mauseri, tõmbas kuke üles. Ta tõstis kiiresti käe ja laskis pea-aegu ilma sihtimata. Paberilehele jäi selgelt ümmargune auk mustendama.

— Vaata, Kamõõrgõn! — ütles kaaslane, osutades mauseri toruga ja pistis laskeriista tuppe. — Uut nuga on sul vaja, Kamõõrgõn? — räägib kaaslane rahulikult. — Ma kingin sulle oma noa.

Kujuraiuja Mark Matvejevitsh Antokolski (1843—1902. a. a.) 35. surmapäeva puhul.

Pildil: M. M. Antokolski (kunstnik Kramski maal).

(Sojusfoto)

Avas hõlmad, võttis vöölt noa, tegi ta lahti. Kõlavalt klõpsatas noa vedru. Läikivat tera peos hoides astus kaaslane Kamõõrgõni juurde, ulatas käe:

— Säh, võta nuga!

Kamõõrgõni nagu löi hiilgama, ta võttis noa, hingas terale:

— Millega tasub vaene Kamõõrgõn sõbrale? Võta minu vana nuga! Ta ulatas kaaslasele oma vana, ärakulunud luupeaga noa. — Meie vahetame noad. Meie oleme nüüd üksteisega vennad! — ütles ta tõsiselt ja vaatas teraselt kaaslasele näkku. Kaaslane vaiks ja riputas noa vöö külge.

Järsku hüppas tshuktsha karjatades talle peale ja löi jalust maha. Kaaslane haaras tshuktsha paremast käest kinni, kuid Kamõõrgõn ei mõtelnudki nuga tarvitada. Pahema käega hakkas ta lumega kaaslane nagu hõõruma.

Minuti pärast tõukas kaaslane Kamõõrgõni jalgadega hoogsalt eemale; see lendas lumme. Kaaslane kargas püsti ja haaras mauseri.

— Vihastada ei maksa! Lasta ei maksa!
— hüüdis Kamõõrgõn naeratades ja kätt tõstes. — Nüüd on sinu nägu, sõber, jälle tume! Kamõõrgõn nägi, et põsk ja nina valgeks läksid. On tarvis ruttu lumega hõõruda. Siis ei võta külm ära, sõber!

Kaaslane peitis revolvri ja hõõrus naeratades põske.

Kamõõrgõn istub lumel ja naerab lõbusalt.

Koerad hakkasid kõik ühekorraga ulguma. Kamõõrgõni näole tekkis hirm. Ta kargas püsti ja jooksis kelgu juurde.

— Jäärebane! — hüüdis ta.

Künkaharjalt paistis koera moodi loom. Pika sabaga lund pühkides jooksis ta, kõrvad kikkis, terav nina õieli.

Koerad tormasid loomale järele, sasides rakmeid ja vahetpidamata haukudes.

Kamõõrgõn jõudis nartadest kinni haarata ja neid peatada.

Määratusuurel taeval vehklevad virralised.

Lumisel maal vilgub piirituselambi väike tuli.

Koerad on lunde pugunud ja magavad kõveras. Aegajalt ärkab neist mõni, ajab kõrvad kikki ja vahib vähe aega pimedusse.

Kamõõrgõn ja ta kaaslane ajavad tasakesi juttu. Nad pikutavad magamisekotis ja soendavad üksteist, kehadega üksteise vastu surudes.

— Ma tulin lõunast, — räägib kaaslane; — üle mere, üle mägede. Näed (ta tõmbab karusnahkse särgi põuest pakukese välja) näed, sõber, vaata: see on minu naine.

Kamõõrgõn võttis väikese päevapildi õrnalt oma kätte. Kummaline valge näoga naisterahvas suurte lilledega kleidis, mustade läikivate juustega, naeratab kergelt talle vastu. Ta nägu on kaunis. Silmad on kitsad ja pikad ning vaatavad viltu peenikeste, habemenoaga aetud kulmude alt.

— Ei ole kaunimaid naisi kui minu kodumaa naised, — räägib kaaslane vaikselt. — Minu kodumaal elavad kollased inimesed nagu mina, nagu sinagi, Kamõõrgõn. Kollane inimene on kollase vend. Oma Päikse kodumaalt tulin ma sinu juurde metsikutele lumeväljadele, Kamõõrgõn. Ma tulin lõunast. . .

Kaaslane kõneleb tasa.

Piltidel, mis kaaslane karusnahkse särgi põuest välja võtnud, põimuvad suured lilled läbi imelikkude lindudega, voolavad loogeldes ojakesed, kerged lootsikud libisevad vaikseid jõgesid mööda, kauguses kerkitab kõrgele terav valge mäetipp.

Polaaröö võtab lumise maa oma hõlma.

Jälle on päev ja jälle jooksevad koerad.

Maastik on muutunud. Künkad on järsumad ja kõrgemad. Kive ja kaljusid ilmub lume alt sagedamini nähtavale.

Mäkke tõustes on koertel raske. Kamõõrgõn ja kaaslane aitavad kõigest jõust nartasid vedada.

Allamäge tuleb pidurdada. Nartad tormavad kiiresti alla, ja koerad traavivad haukudes.

Õlg õla kõrval jooksevad Kamõõrgõn ja ta kaaslane. Nad võistlevad osavuse ja jõu poolest. Kaaslane on koertesõidu tehnikaga juba täiesti vallutanud. Nähes, kuidas ta sõber nartasid veab või allamäge sõites latiga pidurdab, naeratab Kamõõrgõn rõõmsalt.

— Hea kajur oled, sõber! — hüüab ta.

Nartad kihutavad järsult kaldalt alla jõe järele. Siledat pinda mööda jooksevad koerad kiiresti.

— Tagam! Tagam! — karjub Kamõõrgõn.

— Tagam! — karjub kaaslane. Ta jookseb kelgu kõrval. Kamõõrgõn istub nartadel.

Järsku vajus kaaslase jalg läbi jää. Pragu jää sees oli lumega kaetud ja ei paistnud silma, nüüd laienes ta inimese raskuse all.

— Ettevaatlikumalt, Kamõõrgõn! — hüüdis kaaslane, kuid juba oli hilja. Kõrvulukustava raksatusega murdus jää, vesi voogas üles, koerad panid ehmunult vinguma ja kogu rakendus ühes nartade ja Kamõõrgõniga lendas vette. Aimult kaaslane ükski hüppas üle praod. Hoogsa hüppega tormas ta tagasi ja jõudis nartadest kinni haarata. Ta surus jalad kõvasti maha ja pingutas kõike oma jõudu, kuid vesi ujutas lume üle ning jalad libisesid. Koerad ajasid rakmed sassi ja rabelesid vees. Kohkunud Kamõõrgõn tõusis veepinnale ja kahmas kah nartadest kinni. Kaaslasel õnnestub nartasid tolli järele poolenisti veest välja kiskuda. Kuid koerad tirivad tagasi. Põlvedega märjale lumele toetudes kummardab kaaslane sügavale, sügavale, tõmbab pahema käega noa välja ning raiub kahe löögiga rakmed läbi.

Nartad kargasid kohe veest välja ning lendasid praost kaugele eemale. Kaaslane kaotas tasakaalu ja langes küliti lumme. Koerad ja Kamõõrgõn, kes endid läbilõigatud rakmetesse kinni olid mässinud, ujusid keereldes ja vette vajudes alla voolu, laiaks veninud jääaugu teise ääre poole.

Kaaslane kargas püsti ja jooksis appi. Alvi osavusega kargleb ta väikseid jäätük- kised mööda. Ta jalad libisevad, vajuvad vahest põlvini vette. Ta jõuab kõva jää äärele. Jõuetuks jäänud Kamõörgõn on meelemärkuse kaotanud ja vajub üle pea vee alla...

Veel üks sekund, ja kiire vool kisub ta jää alla. Kaaslane langes kõhuli jää serv- alle. Jäised piisad pritsisid kõrgele üles, kui ta käed vette ulatas. Ta kahmas Ka- mõörgõnist kinni ja hakkas teda tirima. ise ussina märjal lumel väaneldes. Kamõör- gõni jalad on rakmetükkidesse mässitud.

Kaaslane hingeldab raskesti, suu am- muli. Sentimeeter sentimeetri järele veab ta Kamõörgõni liikumatut keha. Alles siis hüppas kaaslane püsti, kui ainult tshuktsha jalad vette jäid, keha juba tervelt kõva jää peal lebas.

Koerad rabelevad, purelevad, üksteist eemale tõugates. Kaks koera on vesi juba jää alla tõmmanud. Vaevalt jättis kaaslane Kamõörgõni, kui koerad ta jalgupidi, mis rakmetesse olid mässitud, jälle vette pidid kiskuma. Ja jälle haaras kaaslane noa, pist- tis käe vette ja lõikas rihmad katki.

Schaman ja Hunt, kes teisi koeri viha- selt puredes eemale ajasid, olid pooliti juba veest välja roninud, kuid rihmad hoiavad neid kinni ja kisuvad tagasi. Kaaslane hüp-

pas nende juurde. Nuga välkus veel kaks korda, ja siis kargasid vabanenud koerad endid raputades jää peale. Silmapilk hil- jem kadusid kõik viis koera, kes vette olid jäänud, jäätükkide alla.

Kaaslane vaatas tagasi liikumatule Ka- mõörgõnile. Ta mõtles silmapilgu, jooksis siis lamaja juurde, kummardas ja võttis tal püsti seljast. Kamõörgõn ei liigutanud. Siis heitis kaaslane püsti vette ja jooksis vee- välja äärt mööda nartade juurde. Vesi uju- tas jääd kiiresti üle. Veeväli oli juba õige suur. Kuni ta ümber selle jooksis, nartade juurde jõudis, need ümber pööras ja ära vedas, tuli Kamõörgõn meelemärkusele.

Ta tõusis püsti, hingeldas raskesti. Riie- test tilkus vett. Vähe vaarudes ja libisedes sammus Kamõörgõn veevälja äärde.

„Koerad... Mu koerad — pomises ta tumedalt. Kätega pead kinni hoides laskus ta kükakile ja jäi üksisilmi vette vahtima.

Mustav vesi keerles, väikseid jäätükikesi murdes.

Kaaslane astus juurde ja puudutas teda õlast.

Kamõörgõn võpatas, tõstis märja näo üles, haaras kaaslase käe ja surus seda vaikides oma käte vahel.

Ta ei suutnud midagi ütelda...

(Järgneb.)

PILT ALLELT

Oktoobrilaps väikene —
puude all käib,
tervisest tulvil
ja kärsitust täis;
pilgudes päikese
kevadeloõm,
tegudes tahe
ja sammudes rõõm.

Madrusepüksid
ja madrusepluus,
mütsi ja lindiga
vallatleb tuul,
läikivad kingad
ja sangarisamm...
Kukkuski!!!

Uuesti tõuseb, kui tamm!
Mida see matsakas
mehele teeb? !
Endiselt jätkub
ta retk kesk alleed.
Singunud suureks
ja tugevaks piht —
maailma suundub siit
sangarisihit!

Troopikakuumus
ja Arktise külm,
laotustekõrgus,
kõik avar maailm;
mägede tipud
ja merede veed:
Kuhu küll kardaks
ta tuleviku teed? !

Kes siis veel lausuks:
nüüd jätkub, nüüd pea? !
Kus siis veel juhtuks:
ei oska, ei tea? !
Kus siis veel tahtel
ja tegudel piir;
mis oleks liig raske,
liig kaugel, liig kiir? !

Oktoobrilaps, astu —
nii mehineb samm,
tulevaks võiduks
nii koguneb ramm.
Hoolitseb Stalin
nji hellalt su eest...
Kodumaa kutsub kord
võitlejat — meest!

Ervin Valu.

ELAV MUUSEUM

K. TREIN

Kilgi Kustaga oli midagi hoopis hullu juhtunud. Teistel kibe heimategu käsil, masinad kärisevad niidul, vikatid vinguvad ja välguvad, luisud lõõritavad kui lõokesed kaasiku all, aga tema hulgub päise-päeva ajal ringi, selg vimmas, mütsilott lontis peas ja habe sorakil. Ja oleks et hulguks veel oma üksikmajapidamise hoovis või koplis, käiks kas või mulkusid aias kinni tegemas või punuks metsas päikesepaistel mõne korviigi valmis. Aga ei seda ole. Kõnnib pealegi kolhoosi ümber. Häda-käes mõtle, et ega ta paganahing mõne kontraga ometi pole õnge lennanud ja kas ta mõnda kurja kolhoosi ümber ei kavatse. Uudis see ju muidugi polnud, et Kilgi Kusta kolhoosi vaatamas käis. Et ta aga seniajani üksikmajapidajaks oli jäänud, ei tähendanud veel sugugi, et ta kolhoosi vaenlane oleks olnud. Ei, temal oli kohe jumalast loodud jonn sees, nagu ta ise ütles.

„Sa oled ju ainukene üksikmajapidaja raioonis, räägiti talle, raioon on igas asjas eesrindlik, aga sina rikud seda asja ja olemist. No tule kolhoosi. Poeg on sul kolhoosis, tütar on kolhoosis, tütre poeg ja poja tütar on sul mõlemad juba kolhoosis tublimad noored, vend on sul kolhoosis, õde on sul kolhoosis, kogu su suguselts niisamuti. No üttele ometi, mis peaksid siis sina üksinda oma ütles hallitama? Astu ometi inimeste hulka”.

Aga vana Kilgi Kusta ütles alati kangekaelselt halli pead noogutades: „No mette ei tule. Kui teil seal hea on, siis elage. Oma suguseltsile annan mina oma õnnistuse kaasa — elagu kolhoosis. Aga mina olen õnnelik oma kodugi”.

Niisugune kangekaelne oli see vanamees.

Nõnda läksid aastad ja läksid kuud ning unustati ära, et Kilgi Kusta raioonile häbi teeb. Tegelikult ei teinud ta mingisugust häbi, elas ja nohises pealegi oma ette. Isegi ta suguselts ei teinud enam vanast Kilgi Kustast välja. Keegi ei agiteerinud teda enam kolhoosi. Rahvas hakkas isegi rääkima, et parem veel, kui Kilgi Kusta üksikmajapidaja on silma ees seisab — vana vilets minevik jääb kõvemini meelde ja ergutab tungi uue parema elu poole kolhoosis. Muutus isegi lendsõnaks, kui töönormid ületati ja hoolega kolhoosi tööd tehti: Kilgi Kusta hirmutas ära, sellepärast rassisimegi nii vägevalt!

Kuid siis hakkas Kilgi Kusta, nagu juba öeldud, kolhoosi ümber luusima. See sün-

dis just pärast suuri pühi. Nimelt oli Hispaania vabadusevõitlejate saatkond Nõukogude Liidus ka „Punase Lipu” kolhoosisse astunud vaatama ja õppima, kuidas sotsialistlikus riigis kolhoose ehitatakse ja kolhoosis elatakse. Oh sa mu meie! Need olid kolhoosis tõesti suured pühad. Söögilauad otse vankusid vaagnate all, parajasti oli koduõlu kah natuke kangem tulnud kui harilikult, just kui kallite külaliste ilmumist ette aimates. Igaüks pani muidugi selga ikka paremad hillbud ja siid aeva sartsus päikese käes.

Noh, külalised olid pisarateni vaimustatud, tõesõna, mõni mees otse nuttis. Nõnda tugevasti mõjus lahke vastuvõtt inimeste peale, kes silmaga ei pilgutanud, kui fashistid saksa ja itaalia lennukitelt nende seisukohte pommidega üle külvasid, kui seltsimehed kõrval surid. Siis ei pilgutanud nad silmaga, sest teadsid: nõnda peab olema. Nüüd aga, näe, läks meel rõõmu pärast ärdaks, sest nad nägid, et maailmas on riik ja rahvas, kes meile kõigest südamest kaasa tunneb, kes mitte ükski sõnu ei tee, vaid tegelikult oma vennaliku käe ulatab.

Muidugi tuletasid vanad punaväelased meelde, kuidas nemad omal ajal Deniikinite ja Koltshakkide vastu võitlesid, katsusid hispaania seltsimeestele edasi anda oma kogemusi kodusõjast — ehk läheb vaja. Hispaania rahvaväelased võtsid kõik näpunäited tänuga vastu.

Saatkond liikus veel raioonis natukese ringi, käis muuseas ka vana Kilgi Kustat vaatamas, et näha kuidas talupoeg enne elas, et seda siis vastu seada sellele, mis kolhoosis nähtud-kuuldud.

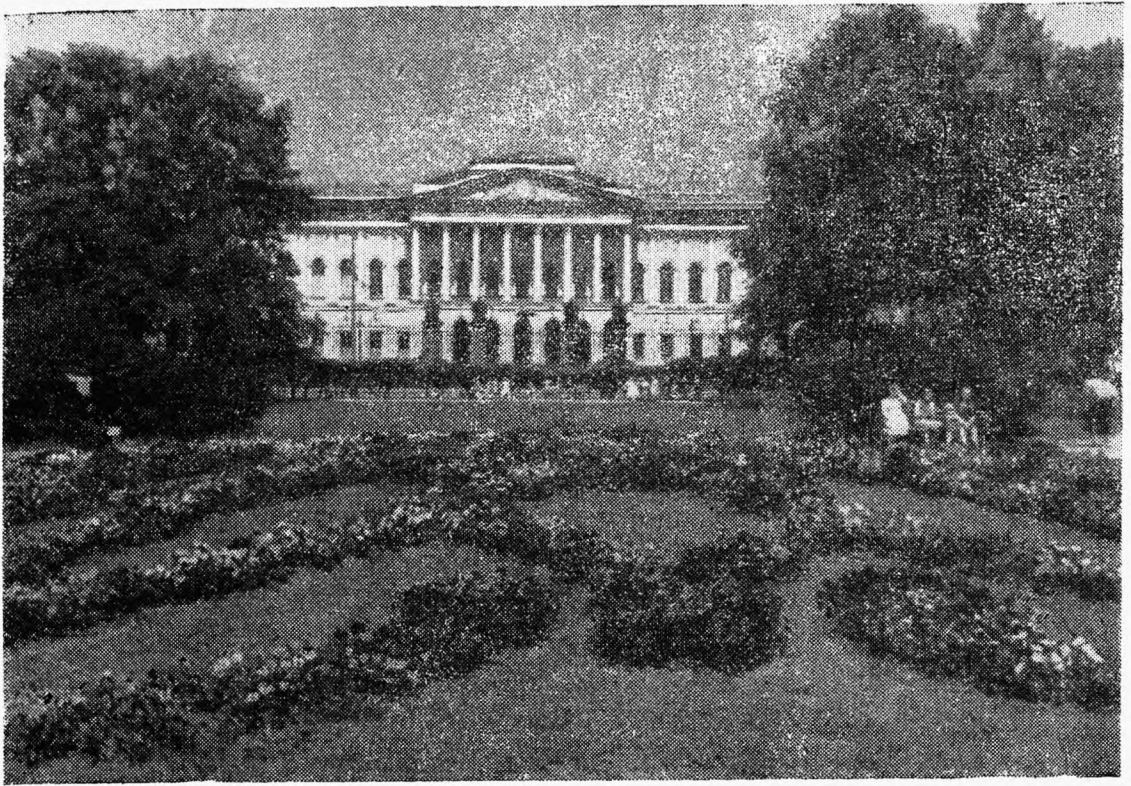
Peale selle see Kilgi Kusta põruski ära. Käis surnumatja näoga ringi, aga kellegiga sõna ei rääkinud. Mees hakkas tõsist kahtlust äratama, ja juba hakkasid poisikesedki vanameest silmas pidama.

Kuid siis ilmus Kilgi Kusta ühel ilusal pealõunasel tunnil kolhoosi juhatusesse. Kolhoosi esimees Prillupi Ants kissitas oma pisikesi silmi, et kas ta ikka õieti näeb. Kohmetas nagu isegi ära ja ütles, et midagi lihtsalt ütelda:

„Kae nüüd, va Kilgi Kusta! No ei tea kuhu see rist nüüd teha”.

Kohmetanud oli ka Kusta ja ütles sellepärast üsna ebasüüdsalt:

„Eks see rist ole ka üks vanaaja jäänus, ebausku komme”.

Vene muuseum Leningradis.

(Sojusfoto)

Ütles nõnda ja jäi siis araks ning sõna-
antraks. Eks Prillupi Ants kogus end
peagi ja hakkas kohe juttu ajama, aga
Kusta hambad olid nagu kinni needitud.
Ka tangidega ei saaks sõnasaba välja. Küll
Ants rääkis kõik ilmad ja maad kokku,
küsis vahel sekka, et kas ikka asja ka oli,
aga kõik vaev läks nagu tuulde. Antsu kü-
simusele ühmatas Kusta ainult, et eks ikka
olnud asja kah, kes siis muidu kallil töö-
päeval ringi longib, et ega see kolhoosi asi
ole. Nõnda ta kohe just ütles. Ja Ants ei
osanud Kustaga miskit peale hakata. Jäi
mõistatuseks, mida see mees ikkagi tahab?

Kuid töö tarvis teha, kolhoosi esimehe
aeg on kallid, aga külaline ei näe seda mik-
ki panevat. Siis mõtles Prillupi Ants, et
teen tal õige südame täis, saab näha, mis
ta siis ütleb. Võtab vast hõlmad vöö vahele
ja hakkab astuma. Muidu pole just viisa-
kas külalist, pealegi veel nii haruldast kü-
alist, uksest otse välja visata.

„Noh sina, viimne üksikmajapidaja, sina
oled veel ainuke, kes valmis on kas või
aiateibaid nārima, et aga kulakuks saada.
Millal sa's ükskord kulakuks saad? Tulek-
sime siis ja likvideeriksime su ära, muidu

oled kui paise ihul, pakitsed ja pakitsed,
aga ära lõigata kah ei saa”.

Nõnda ütles Prillupi Ants, lisas veel
mõne soolase ja vänge piste, ning Kilgi
Kusta saigi vihaseks.

„Sina ka mõni kolhoosi esimees!” ütles
ta viimaks Antsule, kui juba veidi rahune-
nud oli ja esimese sõimuvalingu Prillupile
kaela oli kallanud. „Mis kolhoosi esimees sa
niisugune oled, kui mind, viimast üksik-
majapidajat, niiviisi nārima hakkad? Kas
Stalin sind nõnda on õpetanud inimestega,
pealegi minusuguste inimestega, ümber
käima?”

Kui suurem pragamine juba möödas oli,
küsis Ants jällegi, et kas külalisel ikka asja
ka oli.

„Muidugi oli, vastas Kusta ikka veel vi-
haselt. Või ma siis sinu kissis silmi tuln
siia vahtima”, alandas siis oma hääle pea-
aegu sosinaks ja ütles kiirkõnel:

„Kas te mind kolhoosi vastu võtaksite?
Mis? Ah?” Puhkes siis naerma, nagu tah-
tes näidata, et ta teeb nalja. Naer aga ei
tulnud väga vabalt.

Prillupi Ants ajas oma kissis silmad nii
suureks kui vähegi võis ja isegi endale aru

andmata, mis teeb, hakkas ta seletama, kui paha see oleks, kui Kilgi Kusta äkki kolhoosi astuks. Mõtles järele, nüüd oli ometi ükski üksikmajapidaja raioonis, aga siis ei jää enam ühtegi. Noh, suurem asi see üksikmajapidaja muidugi just põnud, aga ta ikkagi oli. Lapsed kasvavad, aga keegi ei näe siis enam üksikmajapidajaid. Sõida või teise riigi äärde, et lapsele üksikmajapidajat näidata. Ja kes teab, paljukese neid sinnagi järele on jäänud. Ja nii edasi, samas toonis ja liinis.

Ärkas alles siis, kui vaikne mehikene Kilgi Kusta rusikaga lauale põrutas ja ütles, et no see nüüd küll ühe õige kolhoosi esimehe jutt ei ole. Ja siis pidi Ants isegi endale tunnistama, et ega ei ole küll.

Kuid Kusta ei andnud talle enam vabanduseks aega, vaid hakkas ise rääkima.

„Vai lastele näidata! Vai mina pean olema lastele näidata! Ja mis sa mulle valetad? Kas ma teil ainult lastele näidata olen? Aga eks seisa terve kolhoos minu najal üleval! Eks mina ole teil juba mitu aastat selleks hernehirnutiseks, kellega te inimesi vana elu juurest uue juurde hirmutate. Ega mina enam olegi muud kuid üks muuseum. Koolilapsed käivad minu juures ekskursiiaid tegemas, kõrvalt kolhoosidest käivad mind vahtimas nagu mõnda imeasja. Üksikmajapidaja! Ja nüüd te saatsite mulle veel need kanged hispaania sõjamehed kah kaela. No kus selle häbi ots! Mina olen oma vanamooriga muuseum, keda kaugelt maalt vaatama sõidetakse. Kas võtate mind kolhoosi või ei võta?“

Viimase lause põrutas „muuseum“ rusikaga tükkis lauale. Prillupi Ants muigas.

„Logelema ma kolhoosis ei hakka,“ lisas Kusta veel ägedamalt juurde.

Prillupi Ants naeratas.

„Aga ka seda ma ei salli, kui teised peaksid logelema“, ütles Kusta vaiksemalt.

Ja nõnda siis jäigi. Prillupi Ants õiget otsa ei andnudki kätte. Kuid siis kutsuti nädala pärast kolhoosi koosolek kokku. Kibe tööaeg oli küll, aga huvi pärast olid kõik mehed-naised platsis. Igaüks tahtis oma silmaga näha, mis nägu see jumalast loodud jonniga Kilgi Kusta nüüd on ja kas Prillupi Ants mitte tühja juttu Kusta kohta ei tee.

Aga ei teinud. Kõik oli nii, nagu Ants oli ette teatanud. Kilgi Kusta teadaanne loeti ette. Kustal endal oli pühalik nägu, Kilgi Annel niisamuti. Rahvas kuulas rahutult teadaande lõppu, aga konarline kiri segas lugejat. Kui teadaanne läbi sai, siis plaksutati käsi. Kilgi vaar ja moor hääletati üksmeelselt kolhoosi liikmeks. Viimane sõna kuulus Kustale endale:

„Nüüd teeme mu vana üti uueks muuseumiks“, ütles ta, „ega ma seal enam elama ei hakka“.

„Aga kus siis?“ küsis keegi aralt.

„Mul terve suguselts kolhoosis, kas siis minule ei leidu nurka siin kolhoosi südames?“

„Küll leidub, küll leidub,“ vastas Prillupi Ants enne kui keegi suguseltsist sõnagi jõudis lausuda. „Kuid kuidas selle muuseumi-aga siis jääb?“ küsis ta edasi.

Koosolek otsustas Kilgi Kusta endise onni pioneeridele muuseumiks jätta.

Sellega koosolek lõppes, ja muud midagi ei olnudki.

NSV LIIDU NÕUKOGU KIRJANIKKUDE LIIDU PÕHIKIRJAST

(Vastu võetud esimesel nõukogu kirjanikkude kongressil 1934. a. augustis)

1. Väljavõte põhikirjast

I

TÖÖLISTEKLASSI suured võidud sotsialismi eest peetavas võitluses on kirjanduse, kunsti ja teaduste arenemiseks ning tervelt kultuuri kasvuks harukordsed võimalused kindlustanud.

Parteitute kirjanikkude pööre nõukogude võimu poole ja proletaarse ilukirjanduse hiiglasuur kasv on kõige tungivamalt esitanud ülesande — nii parteilised kui par-

teitud kirjanikud ühtsesse kirjanikkude organisatsiooni ühendada.

ÜK(e)P Keskkomitee ajaloolik otsus 1932. aasta 23. aprillist osutas ühtse nõukogu kirjanikkude liidu loomisele kui selle ühendamise organisatsioonilisele vormile. Ühtlasi näitas ta ka nõukogude ilukirjanduse ideelis-loominguliku kasvu teed kätte.

Kirjanduse kasvu, tema kunstilise meisterlikkuse, tema ideelis-poliitilise küllastuse ja praktiliku mõjususe otsustavaks tingimuseks on kirjandusliku liikumise tühe ja vahenditu side partei ja nõukogude võimu

poliitika aktuaalsete küsimustega, kirjanikkude aktiivne osavõtt sotsialistlikust ehitusetööst, konkreetse tõelikkuse tähelepanelik ja sügav tundmaõppimine kirjanikkude poolt.

Proletariaadi diktatuuri aastate jooksul on nõukogude ilukirjandus ja nõukogude kirjanduslik arvustus, kommunistliku partei juhatusel, töolisteklassiga ühes minnes, omad, uued loominguilikud põhimõtted välja töötanud. Need loominguilikud põhimõtted, mis, ühest küljest, mineviku kirjandusliku päranduse kriitilise vallutamise tagajärjel ja, teisest küljest, sotsialismi võiduka ehituse kogemuste uurimise ja sotsialistliku kultuuri kasvu alusel välja kujunesid, on oma peamise väljenduse leidnud *sotsialistliku realismi* põhimõtetes.

Olles nõukogu ilukirjanduse ja kirjandusliku arvustuse põhimiseks meetodiks, nõuab sotsialistlik realism kunstnikult tõepärasest, ajalooliselt konkreetset tõelikkuse kujutamist tema revolutsioonilikus arenmises. Seejuures peavad tõelikkuse kunstilise kujutamise tõepärasus ja ajalooline konkreetsus ühinema töörahva ideelise, sotsialismi vaimus, ümbertegemise ja kasvatamise ülesandega.

Sotsialistlik realism kindlustab kunstiloomingule haruldased võimalused loominguiliku initsiatiivi ilmutamiseks, mitmekesiste vormide, stiilide ja shaanrite valikus. Sotsialismi võit, inimesoo ajaloo enneolemata valmistamisjõudude tormilik kasv, klasside likvideerimine, igasuguste inimese kurramise võimaluste hävitamine ja linna ning küla vastaspooluse kaotamise kasvav protsess, lõpuks enneolematud edusammud teaduse, tehnika ja kultuuri kasvus, — loovad piiramatud võimalused loominguilikkude jõudude omaduslikuks ja hulgaliseks kasvuks ning igasuguste kunstide ja kirjanduse õitsenguks.

II

Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu kirjanikud, kes nõukogu võimu seisukohtadel seisavad, oma loominguiga proletariaadi klassivõitlusest ja sotsialistlikust ehitusetööst aktiivselt tahavad osa võtta, on otsustanud ühtsesse Nõukogu kirjanikkude liitu ühineda.

Nõukogu kirjanikkude liidu eesmärgiks ja ülesandeks on:

1. Nõukogu kirjanikkude aktiivne osavõtt oma kunstilise loominguiga sotsialistlikust ehitusetööst, töolisteklassi huvide kaitsmine ja Nõukogude Liidu kõvendamine proletariaadi klassivõitluse ajaloo, meie maal asetleidva klassivõitluse ja sotsialismi ehituse õiglase kujutamise teel ning laia-

liste töörahvahulkade kasvatamise teel sotsialistlikus vaimus;

2. uute kirjanikkude kasvatamine tööliste, kolhoosnikkude ja punaväelaste hulgast kunstiloomingu propageerimise teel laialistes rahvahulkades, kvalifitseeritud kirjanikkude ja arvustajate kogemuste edasiandmise teel noortele kirjanikkudele, ametiühingutega, komnoorsoo organisatsioonidega ja tööliste ning talurahva punaväe poliitiliste osakondadega, tööliste, kolhoosnikkude ja punaväelaste kirjanduseringidega koostöötamise teel;

3. kirjanikkude loominguilik võistlus, nende vastastikune abi üksteisele, kunstijõudude edukamale kasvamisele kaasaaitamise ja üha sügavamana ning mitmekesise kunstiloomingu vormide, stiilide ja shaanrite arenemise eesmärgil sotsialistliku realismi alusel, sõltuvalt kirjaniku individuaalsetest annetest ja loominguilikkudest huvidest;

4. vennasrahvaste kirjanduste igapäevine arendamine — vastastikuse abi andmisega, mitmesuguste vennasvabariikide kirjanikkude ja arvustajate kogemuste vahetamise abil, kunstiteoste tõlgete organiseerimise abil ühe rahva keelest teise keelde;

5. kirjanikkude internatsionaalne kasvatus — NSV Liidus võidule jõudnud sotsialismi rahvusvahelise tähtsuse uurimise, rahvusvahelise revolutsiooniliikumise ja kaasaegse maailmakultuuri uurimise abil, nõukogude kirjanikkude osavõtu abil rahvusvahelisest revolutsioonilikust liikumisest kapitalistlikkude riikide asumaade töörahva kangelasliku võitluse peegeldamisega kunstiloomingus;

6. sotsialistliku realismi probleemide edasine teoreetiline läbitöötamine — erilise teadusliku kirjanduse loomise, teaduslikkude aruannete ja vaidluste korraldamise, kirjanikkude loomingu konkreetse uurimise ja nende teoste kriitilise läbiarutamise teel;

7. Nõukogu kirjanikkude liit seab oma peaeesmärgiks suure kunstilise tähtsusega teoste loomise, mis küllastatud rahvusvahelise proletariaadi kangelasliku võitlusega, sotsialismi võidu paatosega, mis kommunistliku partei suurt elutarkust ja kangelaslikkust peegeldavad. Nõukogu kirjanikkude liit seab oma eesmärgiks kunstiteoste loomise, mis väärivad suurt sotsialismi ajajärku.

III

1. Nõukogu kirjanikkude liit on vabatahtlik organisatsioon, mis tervel Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu ter-

ritooriumil kirjanikke ja arvustajaid ühendab.

2. Nõukogu kirjanikkude liidu liikmeks võivad olla kirjanikud (jutukirjanikud, luuletajad, näitekirjanikud, arvustajad), kes nõukogude võimu platvormil seisavad, sotsialistlikust ehitusetööst osa võtavad, kirjanduslikku tööd teevad, kellel on ilukirjanduslikke või arvustuslikke teoseid, mis erivaljaannetes või kirjanduse-, kunsti- ja kriitika-ajakirjades ilmunud (ehk mida elukutselistes teatrites või klubides lavastatakse) ja millel iseseisev kunstiline või teaduslik (arvustuslikud tööd) tähtsus on

2. Nõukogu kirjanikkude liidu põhikirja tähtsusest tänapäev

Varsti saab täis kolm aastat nõukogu kirjanikkude 1. kongressist. Mitte üksi meie kirjanduslikus elus, vaid kogu meie maa ühiskondlikus elus etendas see kongress määratusuurt osa. Teda valmistas ette terve maa ja temaga elasid kaasa kõik sotsialistliku riigi rahvad.

See kongress oli iseendast nende võitude tagajärg ja nende saavutuste peegeldus, mis Nõukogude Liidu töörahvas oma võitluses sotsialismi eest kätte oli saanud. Ainult sotsialismi lõpulik võit meie maal võimaldas selle kongressi kokkutulekut, ainult see asjaolu, et sotsialistlikule ühiskonnale oli juba kindel ja kõikumatu alusmüür pandud, lubas kirjanikkude kongressi kokku kutsuda kirjandusliku loomingu küsimuste arutamiseks.

Seesugust kongressi pole kunagi ega kuskil enamalt olnud ega saagi kapitalistlikus ilmas olema. Seesugune kongress oli võimalik ainult sotsialistlikul maal, kus kirjanikkude põhimine hulk lahutamatu ühes töötab laialiste töötavate hulkadega, kus Lenini-Stalini partei haritlaskonna laialiste kihtide täieliku poolehoidu ja usalduse on võitnud, kus haritlaskond ikka tihedamalt tööliste klassi partei ümber koondub — võitluseks rahvavaenlaste, trotskistide, nende jultunud fashismi käsikute ja kannupoiste vastu, ning edukamaks ja veel hoogsamaks sotsialismi ehitamiseks.

ÜK(e)P Keskkomitee 1932. aasta 23. aprilli otsus RAPP'i ja teiste kirjanikkude ning kunsti-organisatsioonide likvideerimise kohta oli neile vaenulikkudele rühmitustele, mis oma kahekeelsuse ja maskeerimise oskuse tõttu veel kirjanduses olid püsinud (Auerbachi kamp, Litfront ja teised), jalgealuse suurel määral rabadaks teinud, kuid nad, need vaenulikud ollused, arendasid pöörast vastupanu sellele otsu-

sele. õnestasid nõukogu kirjandust salamis, põranda alt, tegid kõik selleks, et keskkomitee otsust diskrediteerida, et isendid kirjandusliku liikumise etteotsa upitada ja oma diversioonitööd jätkata.

Muidugi ei läinud kirjanikkude hulgal sellele teele. Kongress oli kirjanikkude konsolideerimise kõige paremaks tunnistajaks. Ta peegeldas kõige paremini kirjanikkonna arenemise protsessi tulemusi, tema liitumist partei ja nõukogude valitsuse poliitika alusel.

Muidugi ei andnud ka vaenulikud ollused vabatahtlikult alla. Needsamad Radekid ja Buharinid, kes nüüd kui rahvavaenlased, fashismi agendid, rahvusvahelise kodanluse kõige sõnakuulelikumad kannupoisid, paljastatud on, hargestasid ka kongressil oma tegevust. Kongressi kõnetooli püüti ära kasutada oma tribüüniks, et vaenulikke, trotskistlikke seadeid varjatud ja maskeeritud kujul levitada. Kuid Buharini väljaastumine, näiteks, tõi esile niipalju vastuvaidlusi, et Buharin sunnitud oli taganema. Tema väljaastumise sisuks oli kiitusehümnide laulmine neile kirjanikkudele, kes nõukogude rahvaste kangelaslikust võitlusest sotsialismi ehitusel kõrvale põikavad, sellega kui mitte alati otsekohest vaenulikkust avaldades, kuid ometi põlglikult kangelaslikku töörahva võitlusesse suhtudes. Buharin tõstis kilbile Pasternaki, kes oma vormalistlikkude vigurdustega kogu ümbritseva elu kõrvaleheitmiseni, selle tegeliku eitamiseni jõudis; tõstis kilbile niisugused kulakliku huligaansuse laulikud nagu Vassiljev ja Kornilov, kes praegu mõlemad nõukogu kirjandusest kui kõlbmatu rämpsu välja on heidetud.

Siinsamas aga juhtis Buharin hävitava tule aktuaalse ja poliitilise luuletaja Demjan Bednõi ja teiste pihta, kes nõukogu kirjandust tõelikult edasi arendasid. See oli klassivaenlase taktika, diversioon kirjanduses. Ja see diversioon jättis jäljed kirjandusse.

Muidugi ei jäänud meie partei ükskõikseks Buharini väljaastumise puhul. Seltsamal kongressil esines sm Stetski, kes ära märkis, et partei kirjanduspoliitikal pole midagi ühist Buharini „kirjanduspoliitikaga”. Meie liin kirjanduses, kriipsutab sm Stetski oma väljaastumises alla, on sotsialistlik realism, see on niisugune kirjandus, mis sotsialismi vaimuga läbi on immutatud. Kongress tervelt andis kõigile neile vastulöögi, kes püüdsid vett segada, et siis sogases vees kalu püüda.

Nimelt sellepärast, et kirjanikkonna poliitiline teadvus määratul kombel oli kas-

vanud, et kongress mitte nende jälgil ei käinud, keda hiljem kui rahvavaenlasi on paljastatud, vaid kindlasti omaks võttis partei loosungid ja oma põhikirjaga sotsialistliku realismi meetodi nõukogu kirjan-duse põhimiseks meetodiks tunnistas, ni-melt sellepärast kujunes see kongress aja-loolikuks verstapostiks nõukogu kirjan-duste arenemisteel, mille tähendust ja täht-sust raske on üle hinnata.

See kongress möödus meie partei hoolika ja isaliku silma all ning suure nõukogu kirjaniku Maksim Gorki otsekohesel juha-tusel. Ta tõstis terve rea loominguulikke kü-simusi üles ning lahendas need või, näitas vähemalt tee nende lahendamiseks. Ta tegi põhjaneva töö sotsialistliku realismi meetodi propageerimise ja selgituse alal nõukogu kirjanikkude ridades.

Kõige tähtsamaks, kõige tähelepandava-maks kongressi töö tulemuseks tuleb kaht-lemata pidada Nõukogu kirjanikkude liidu põhikirja, mis oma programmilises osas vastused annab kõigile, nii praktilikkudele kui teoreetilistele loominguulikele, mis annab lühikese, kuid lihtsa ja põhjaliku määrangu sotsialistliku realismi meetodile kirjanduses ja kirjanduslikus arvustuses.

Erilise tähtsuse omab see põhikiri meil just praegu, mil käimas on trotskistlikkude jäänuste väljajuurimine kirjandusest. Põhi-kiri lööb nii tabavalt ka nende trotskistlik-kuide rahvavaenlaste pihta, kes meil eesti nõukogu kirjanduses tegutsesid, ta relvas-tab meid klassivaenlaste mõju likvideeri-misel meie kirjanduses, relvastab meid igasuguste diversantide ja kahjurite vastu kir-janduses edaspidisekski.

Näiteks püüdis Meisel (Kõvamees), kes nüüd kui rahvavaenlane on paljastatud, meil kirjanduses lõhkumise eesmärgil sot-sialistliku realismi meetodit võltsida, kasu-tas selleks ära oma n. n.: „filosoofilist” ha-ridust ja oskust igasuguste tsitaatidega „kunsttükke” teha, propageeris oma trots-kistlikke vaateid loominguuliku meetodi alal. Meisel (Kõvamees) armastas väga tihti ja väga palju sotsialistliku realismi meetodist rääkida, kuid kunagi ei kriipsutanud ta alla seda asjaolu, et sotsialistliku realismi meetodi põhinõudeks, tema selgrooks, üdiks ja vereks on elu *tõepärane* peegeldus. Selle tõe tunnistamisest hoidis Meisel (Kõ-vamees) kõige ihu ja hingega kõrvale.

Aga Nõukogu kirjanikkude liidu põhi-kirjas on selge sõnaga öeldud järgmist:

„Olles nõukogu ilukirjanduse ja kirjan-dusliku arvustuse põhimiseks meetodiks, nõuab sotsialistlik realism kunstlikult *tõe-pärast, ajalooliselt konkreetset tõelikkuse*

kujutamist tema revolutsioonilikus arene-mises”.*

Sellele arusaadavale ja täiesti loomuli-kule nõudele seadis Meisel (Kõvamees) vastu omad vaenulikud seaded. Tema sele-tas oma trotskistliku „teooria” põhjal, et mitte tõelikkuse tõepärane kujutamine pole sotsialistliku realismi nõue, vaid *mitme-külgne* kujutamine. Nõnda ta kirjutabki mitmel puhul — avastada elunähtuste igä-külgsed ja mitmekesised sidemed. — See oli see „teoreetiline” alus ja põhi, millele ta oma sotsialistliku realismi vastase võit-luse ehitas. Selle „seade” alusel „võitles” ta n. n. skematismi vastu ja konkreetseuse poolt, kusjuures tema konkreetseuse mõiste täiesti lahku läks sellest konkreetseusest, mida sotsialistlik realism mõuab. Elunäh-tuste kõikide sidemete ja kõikide külgede avastamine ja kujutamine — see oli tema sõjakas hüüdsõna, ja ta viskas siit silla üsna osavasti RAPP’i-aegse „elava inimese” loosungi juurde tagasi. Elunähtuste kõigi sidemete avastamine ei olnud sisulikult mitte midagi muud, kui katse juhtida nõu-kogu kirjandust labase naturalismi ja elus ettetulevate pisiasjade kopeerimisele, sõnaga, sellele samale teele, millel ta ise asus. Nende pisiasjade varju pidi jääma kogu ühiskonna revolutsioonilik arenemine, see pidi olema kaitsevarjuks elu arenemis-tendentside võltsimiseks.

Kuid — ikka sedasama teed mööda — läks Meisel (Kõvamees) isegi kaugemale. Kutsudes kirjanikke üles lamedale natura-lismile, kõigi, nii ühiskondlikkude kui loo-duslikkude nähtuste vaheliste sidemete ja ühenduste avastamisele ja kujutamisele, sel-lega nende kõikide ühevõrdsustamisele ning samal ajal kirjaniku kui looja ja or-ganisaatori osa eitamisele, püüdis ta lõh-kuda kõik väljavaated ning perspektiivid, kirjanikku elu mitmekesisusesse ära eksi-tada katsudes. Seda kõike „revolutsiooni-likkude” sõnakõlksude taha peita püüdes, „arenemise seadusepärasusest” ja muudest „kõrgetest mateeriatest” paljusõnaliselt ja vesiselt rääkides, jõudis ta teatud shaanrite eitamiseni välja.

Selle juures on tema „loogika” väga sir-gejooneline ja ülbus otse häbematu. Kui nähtuste kõik sidemed avastada ja neid kõiki ühevõrdselt kujutada, — umbes nõn-da arutas see fashismi agent, — siis ei jatku ei ühest, ega kahest leheküljest, ei ka poognast, ega paaristki. See nõuab „suurteost”, mida kümnete trükipoogna-tega mõõta annab. Seega siis: maha väike-

* Sõrendus minu. — K. T.

shaanr, lühike jutustus, luuletus, pildikene. Elagu romaan, elagu lehekülgede ja ridade hulk.

Meisel ise oli sellele põhimõttele truu ja kõige pead pööritama panevamaks „teoseks” on tal siin „Esimene vagun”, mis aga, hoolimata kõigist ta püüetest, eriramatuna välja andmata jäi.

Shaanrite kohta on Nõukogu kirjanikkude liidu põhikirjas täie selgusega öeldud, et sotsialistlik realism lubab laialist shaanrite ja vormide valikut. Miks oli aga rahvaenlasel vaja seda täiesti arusaadavat, peaaegu endastmõistetavat küsimust võltida? Ka vastus on sellele küsimusele täiesti selge, arusaadav. Faschismi agendil Meiselil oli vaja näidata, et kirjandus on Nõukogude Liidus unifitseeritud, et kirjanik on klambrite vahele surutud, et tema iseseisvus on täiesti kadunud, et ta peab looma ainult seda ja ainult nõnda, nagu talle on ette kirjutatud. Nimelt niisugune on selle vaenuliku seade kaugem eesmärk; tema aktuaalseks ülesandeks aga oli diversioon, lõhkumistöö nõukogu kirjanduses.

Kuna põhikirjas on öeldud, et sotsialistliku realismi juures „peavad tõelikkuse kunstilise kujutamise tõepärasus ja ajalooline konkreetsus ühinema töörahva ideelise, sotsialismi vaimus, ümbertegemise ja kasvatamise ülesandega”, s. o. kui põhikiri suure tähtsuse annab just kirjanduse kasvatuslikule küljele, selle sotsialistlikus vaimus tehtava kasvatusetöö seab üheks peamiseks nurgakiviks sotsialistlikule realismile, näeme meie Meisli juures äärmist ülbust ja hoolimatust, üleolekut ning häraslikku, põglikku suhtumist lugejatesse, mis oma kõige täiuslikuma väljenduse leidis Meisli hüüdsõnas: arvustus ei tunne meeldivaid ega mitte-meeldivaid töid.

Meie ei kavatsenud käesolevas artiklis käsitleda kõigeüldiselt seda võitlust, mida trotskist Meisel (Kõvamees) partei kirjanduspoliitika ja sotsialistliku realismi vastu pidas. Kuid juba eespool öeldustki selgub väga palju tema võitluse meetoditest ja selle võitluse järjekindlusest. Käesoleva artikli ülesanne seisab selles, et veel kord seltsimeeste tähelepanu niisuguse tähtsa ajaloolise tokumendi peale tõmmata, nagu seda on Nõukogu kirjanikkude liidu põhikiri. Nagu juba tähendasime, on sellel tokumendil eriline tähtsus just nüüd, kui me endi kirjanduses trotskismi kahjustamise jälgi likvideerime.

Juhtigu see tokument veel kord seltsimeeste tähelepanu sellele, et põhimine sotsialistlikus realismis on elu *tõepärane* kujutamine tema *revolutsioonilikus* arengus, et „kirjanduse kasvu, tema kunstilise meisterlikkuse, tema ideelis-poliitilise küllastuse ja praktiliku mõjususe otsustavaks tingimuseks on kirjandusliku liikumise tihe ja vahenditu side partei ja nõukogude võimu poliitika aktuaalsete küsimustega, kirjanikkude aktiivne osavõtt sotsialistlikust ehitusetööst, konkreetse tõelikkuse tähelepanelik ja sügav tundmaõppimine kirjanikkude poolt”.

Et neile ja teistele sarnastele küsimustele tähelepanu tõmmata meie ajajärgul, mil faschismi agendid kõigi jõududega püüavad oma lõhkumistööd teha — selleks on mõeldud käesolevad read ja selleks avaldame praegu ka väljavõtte Nõukogu kirjanikkude liidu põhikirjast. Lihtsalt kasulik on vahest seda ajaloolikku tokumendi veel kord lugeda.

K. T.

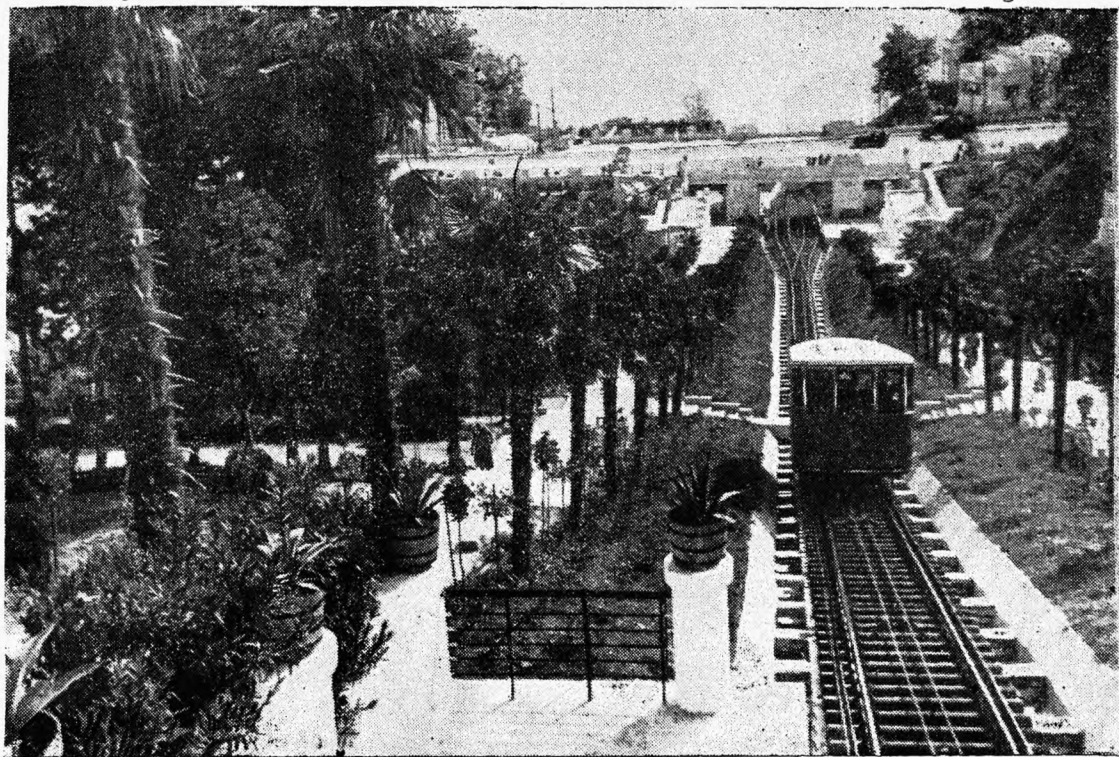
TROTSKISTIDE KAHJUSTAMINE EESTI NÕUKOGU-KIRJANDUSES

(Arvustavaid märkusi Meiseli „Võrgus” kohta)

SEOTES trotskistide-kahjustajate paljastamisega endisest RAPP'ist (Auerbach) on nõukogu-kirjanduses paljastatud rida kirjanikke (Bruno Jassenski, Afinogenov, Kirschon ja t.), kes oma loomingu nõukogudevastaseid ideesid levitasid, kahjustasid.

Niisamasugust kahjustamisetööd tegid eesti nõukogu-kirjanduses trotskist Meisel (Kõvamees) ja ta käsik Jürisson, kes

EPKA's juhtivat osa etendasid nii teoreetiliselt ja loominguuliselt, kui ka kriitika aladel. Meiseli kunstiliselt alaväärtuslik kirjanduslik toodang kiideti Jürissoni poolt „parimaks“ (s. t. kõige paremaks) eesti nõukogu-ilukirjanduses, Meiseli kohta hõisati: „See on üks meie tugevamaid ja parimaid kirjanikke” (vt. „Leegid” nr. 6, 1934). Tegelikult on Meiseli kirjanduslik toodang oma ideede poolest trotskistlik,

Vorochilovi nim. tööliste ja talupoegade punase sõjaväe sanatoorium Sotshis.
Pildil. Funikuläär (mäeraudtee) sanatooriumist mere äärde.

(Sojusfoto)

nõukogudevastane ja kunstiliselt vägagi madalal tasemel.

Peatame Meiseli „Võrgus“ juures, mis, Jürissoni kiitusel, „meie eesti nõukogude ilukirjanduse EPKA ajajärgu suurim ja parim töö“ olevat („Leegid“, nr. 3, 1933).

„Võrgus“ on kirjutatud küla teemile. Aeg — „suure murrangu aasta“, aasta, mil partei saavutus selles seisis, et korda läks talurahva põhimassed uuele, sotsialistlikule arenemisteele pöörata.

„Partei saavutus seisab selles, et meil korda läks, uskumata raskuste peale vaatamata, kõigi ja igasuguste tumedate jõudude, kulakutest ja pappidest alates ning vilistlaste ja parempoolsete oportunistidega lõppedes, meeäraheitliku vastutegevuse peale vaatamata, seda põhjalikku murrangut talurahva enese põhikihtides organiseerida ja laialisi kehvikute ja keskmikkude hulka endiga kaasa tõmmata“.*

„Kui partei kolhooside ehituse väerinnal ülisuure võidu saavutas, siis sellepärast, et ta Lenini selle taktilise näpunäite täpsu-

seni täide viis“,* mis selles seisis: „Mitte mingil juhtumil hulka arenemisest ette minna, vaid ära oodata, kuni nende hulka omaenda kogemusest, nende omaenda võitlusest edasiliikumine välja kasvab“ (Lenin, XXIII köide, lhk. 252).

Talurahva massede eneste võitlusest kasvav välja edasiliikumine — suure murrangu aasta. Talurahva massid — kehvikud ühes keskmikkudega — olid suutelised partei juhatusel igasuguseid raskusi ära võitma, kulaku vastupanu murdma. Talurahva massid, hulgad — see oli see jõud, kes tõkked (kulakud ja muud mustad jõud) ära võitis ja külas sotsialismi arenemisele tee lahti murdis. Niisugune oli olukord külas sel ajajärgul, mida Meisel oma jututuses „Võrgus“ käsitab.

Mida näitab aga Meisel?

Põhiidee, mida Meisel tõestada püüab, on: küla läks enne oktoobrirevolutsiooni ja läheb ka nõukogude valitsuse ajal kapitalismi teed, sest külas eneses pole jõudusid, kes vastuolud ära võita suudaksid, kes

* J. Stalin, „Leninismi küsimused“, eestik. tlk., II osa, lhk. 7.

* Sealsamas, lhk. 9.

küla arenemise sotsialismi teele viiksid — talurahvas suhtub proletaarsesse revolutsioonisse umbusklikult, vaenulikult.

See on puhtalt trotskistlik seade.

„Kel vägi, sel võimus — niisugune vaade valitses külas ning valitseb osalt praegugi“, nõnda seletab nõukogude küla klassivahekordi Meisel.

Jutustusest järeldub, et enne revolutsiooni valitses Järve asunduses kulak Kuljus ja nõukogude valitsuse ajal valitseb ta niisamuti, valitseb veel kindlamini, ja pole jõudu Järve asunduses, mis teda murda ehk või ohjeldadagi suudaks — niisugusele lõpptulemusele püüab Meisel lugeja — töölise ja kolhoosidesse organiseerunud kehviku ja keskmiku — viia.

Selle trotskistliku seade vastuvõetavaks tegemiseks toob Meisel rea tüüpe ette, kes võitlevaid jõudusid näitama peavad. Misugustena, kuidas on nad teoses antud?

Kulaku tüüp, Kuljus, on antud, kuigi skemaatiliselt, siiski tugevalt. Ta on näidatud targana, loogiliselt mõtlejana, energiliselt tegutsejana, kes külas kõikvõimas on. Terve küla (Järve asundus) on Kuljuse mõju all, ühed suuremal, teised vähemal määral, alates külanõukogu esimehest Kaarlist ja lõpetades huligaani Tõuga Aleksiga; kõikide ümber koob Kuljus võrku (muide, see sõna „võrk“ meeldib väga Meiselile, vähemalt kümme korda tarvitab ta seda kas ise ehk laseb tegelastel tarvitada — näide Meiseli kunstisaamatusest: nimeta tühti, et võrku kootakse, muidu ehk ei saa lugeja aru). Kulakut ülistatakse. Kuidas on aga lugu kehvikute tüüpidega?

Kehviku peatüübina on antud Kaasik. Peale selle Elts, keda Kuljus otsekohe ekspluateerib. Nad on viletsakesed, saamatud, võitlusevõimetud. Mitte reaalelust ei anna Meisel tüüpe, vaid just niisuguseid, nagu ta neid tahab külas näha lasta. Toome karakterse kehvikute dialoogi:

— Tuleb meil ka ühte hakata. Sellest üksikust elust ei ole suitsu ega sooja. Virele ja vaevle, kuid sammu edasi ei saa, — rääkis Kaarel tõsiselt.

— Ei tää mis meil see asi sedasi vana viisi. Mujal ikka artelli ja kommuuna... Just kui me nii kõige valgekaardlasemad oleksime.

— Ei me nüüd valgemad kui teised, võib olla punasemadki, aga sellele Lehenurmele oleme liiga suure voli küll annud. Järve asunduses lauldakse ainult tema noodist, teisi ei taheta kuulda, — rääkis Kaasik mõttes.

— Ju need noored ikka rassivad teiseaga.

Teab, tuleb sest midagi... Kaarel näikse ka sinna poole hoidvat, — kahtles Elts.

— Küll jagu saame, kui me kehvemad kokku hoiame ja noortele kaasa aitame. Sa vist ei teagi veel, va Kuljus on sinu nõõrimise pärast lehte tõmmatud. Käisin koolimajas sees, seal mehed loevad ja parastavad teist.

— See kulus ära talle. Ehk hakkab vähegi häbenema. Mõne puudakese vilja eest laseb terve suve orjata, kurivaim, — sajatas Elts.

Paistab, nagu oleks kõik korras. Kehvikud Kaasik ja Elts saavad väga hästi aru, et kulak Kuljus neid ekspluateerib. Ja lugeja ootab nende organiseerimist, et sellest ekspluateerimisest vabaneda. Asjata ootus! Kogu teose vältel ei tegutse ei Kaasik, ega Elts, vaid käivad pead norus. Vahel teevad ka sõnu — ja see on kõik. Ööseti mõõdab Kaasik oma põllulapikesi, et kulaku laimust pääseda — andis ju kulak külanõukogusse Kaasiku peale teadaande põllupinna varjamise kohta.

Seda kehvikute kahtlemist, meelelangust, võimetust kriipsutab Meisel eriti alla küla-proletaarlase tüübi, Kõuka Mardi, esiletõstmisega. Mart on 11 aastat külanõukogus teeninud. Mart on proletaarlane, nõukogude valitsuse suurem poolehoidja. „Selle valitsuse eest oli ta poja annud, selle eest ise püssipära hoope kannatanud, kui olid raske päevad. Ja selle valitsuse pärast oli ta praegu mures, sest asjad ei läinud Mardi arvates õieti... Talle paistis, et võõrad tikuvad peremeesteks... Ja sellepärast ongi Martil viimasel ajal hõbehall pea longu vajunud, naljatuju kadunud“.

Niisugused on kehvikud. Keskmikkude tüübina antud Võsaste Emm — see on lausa kõhkleja. Temast pole ei külma, ega sooja, võitlejat temast ei saa, olgugi et poeg teda iga päev agiteerib.

Küla kandvad, edasiviivad jõud on saamatud, teovõimetud. Küla massede esindajad võitlust alustada, edasi viia ei suuda. Nende peale toetuda, neist liitlast leida — asjata püü! — proletariaat ei saa. See on Meiseli esimene trotskistlik seade, mida ta teoses „tõestab“.

Kuid Meiseli seadete järgi ei organiseeru kehvikud kui võitlev jõud külas mitte ainult sel põhjusel, et nad saamatud, võitlusvõimetud on. Põhjusi seletab Meisel veel ka teisest küljest. Meiseli trotskistliku teooria järgi ei olegi kehvikud ühes keskmikkudega see jõud, kes kulakutega võitlema peab, vaid see jõud on — noored. Noored on avangard, võitlev eelvägi — see on Meiseli teine trotskistlik seade, mis ta teo-

PUHASTAME EESTI NÕUKOGU-KIRJANDUSE KONTREVOLUTSIONILIK-TROTSKISTLIKKUDEST JÄÄNUSTEST

RESOLUTSIOON

VASTU VÕETUD 28. MAIL, 1. JA 5. JUUNIL 1937. a. EESTI NÕUKOGU-
KIRJANIKKUDE KOOSOLEKUL PEETUD LÄBIRÄÄKIMISTE KOKKUVÕTTENA

Kontrevolutsioonilik trotskism ehitas oma pesa eesti nõukogu-kirjandusse EPKA (Eesti Proletaarsete Kirjanikkude Assotsiatsiooni) ajajärgul, umbes 1929—1932. aastatel. RAPP'i kõlavate sõnade taha „kirjanduslikust Magnitogorskist“, „dialektilisest meetodist“ kirjanduses jne peideti Auerbachi trotskistlikud seaded, parteivastase võitluse meetodid (noorte ülistamine, vanade proletaarsete kirjanikkude kaadrite eitamine ja mahategemine jne), mis praktilik-organisatsioonilises töös väljendusid grupelikkuse meeolude loomises, arvustuse ja enese-arvustuse sallimatuses, eneseülistamises; loomingulikus töös — partei juhatava osa eitamises sotsialistlikus ehitusetöös, kulaklikkude olluste kui elujõuliste tüüpide näitamises, kusjuures hulgad ja sotsialistliku ühiskonna aktiivsed ehitajad nigelate, saamatute inimestena esinesid. Neid trotskistlikke vaateid levitas nüüd paljastatud trotskist Kõvamees (Meisel) oma loomingus („Võrgus“, „Sookuru saunamees“ jt) ja kirjanduslikkudes artiklites. N. Jürisson, kes nüüd oma kahtlase mineviku pärast parteist välja heidetud, oli trotskist Kõvamehe (Meiseli) ülistaja, ta kirjanduslikkude seadete edasikandja arvustuses.

Kirjanduslik diskussioon 1936. a. kevadel ja läbirääkimised nüüdsel koosolekul näitavad, et EPKA-st pärit umbusaldus, sallimatus ja hellus arvustuse ning enese-arvustuse vastu, grupelikkuse meeolud ei ole veel eesti nõukogu-kirjanikkude ridadest kadunud. Seda tõendab see tõsiasi, et läbirääkimistel trotskistlikkude jäänuste likvideerimise üle eesti nõukogu-kirjanduses ei olnud veel tõelikku enese-arvustust, oma vigadest arusaamist, vaid tihti muutus sõnavõtmine vigade ja puuduste teiste kaela veeretamiseks, ehk pealiskaudseks kõnelemiseks või lihtsaks patukahjatsemiseks, enesesüüdistamiseks — oma vigade enamliku põhimõtteliku käsitamise asemel.

Seltsimehed K. Trein ja O. Madisson

(Peno Alnovo), olles EPKA juhatuses ja eesti nõukogu-kirjanikkude orgbüroos, ei suutnud Kõvamees-Jürissoni trotskistlikkude seadete põhiolu paljastada, olgugi, et sm Trein mõnedes loomingulikkudes küsimustes Kõvamehe vastu võitles. Sm Trein ei tõstnud neid küsimusi poliitilisele põhimõttelikele tasemele, ei näinud nende seadete taga grupelikkuse, umbusalduse vaimu, ei mobiliseerinud Kõvamehe-Jürissoni trotskistlikkude seadete vastu teisi eesti nõukogu-kirjanikke, vaid ta piirdus ainult märkustega ajakirjanduses ehk koosolekutel. Ka sel koosolekul ei esinenud küllalt põhjalikult sm-d Trein ja Madisson oma selle ajajärgu vigade enamliku arvustamisega. Samuti nõrk oli ka teiste EPKA-sse kuulunud seltsimeeste (Saarts, Maurer) valvelolek pärast EPKA likvideerimist, ja käesoleval koosolekul puudulik enese-arvustus, eriti sm Maureri poolt.

Enamliku valveloleku nõrkuse üheks tagajärjeks oli see, et väljastpoolt tulevad signaalid grupelikkusest, haisevast enese-kiitusest, arvustuse puudusest (sm Jakobsoni artikkel „Kommunistis“, dets. 1934. a.) võeti selle grupi liikmete poolt vastu kui vaenulik kallaletung eesti noorematele nõukogu-kirjanikkudele, mida trotskist Kõvamees ära kasutas oma parteivastase võitluse jätkamiseks.

Eriti suurt sallimatust ja hellust arvustuse vastu koosolekul näitas üles sm Kotta. Tunnistades oma loomingus (poem „Naabrid“) trotskistlikkude seadete olemasolu, mitte nähes neid teistes teostes, püüdis sm Kotta aga teisi kirjanikke („Leekide“ toimetust) oma vigade kaassüüdlasteks teha. Sarnane vigadest arusaamine viis sm Kotta selleni, et ta oma ülesastumises kaldus parteiliku juhataja eitamisele kirjanduslikkudes küsimustes ja enamluse vallutamise loosungi mehanistlikule seletamisele.

Kuid kõigi nende puuduste peale vaatamata panid käesolevad läbirääkimised aluse enamlikule arvustamisele ja enese-

*M. Gor'ki ntm. Moskva Kultuuri- ja puhkuse keskpark.
Vaade Lenini platsilt.*

(Sojufoto)

arvustamisele, mobiliseerisid iga eesti nõukogu-kirjanikku oma loominguliku töö läbivaatamisele. Neile läbirääkimistele peab järgnema tõelik arvustus ja enesearvustus.

Selleks on tarvis:

Esiteks, enamluse vallutamine, kui kirjanduslike kaadrite poliitilise kasvatamise, poliitilise muretuse likvideerimise, valveloleku tõstmise loosung kogu meie töö keskpunktiks teha võitluses trotskistlike jäänuste väljarookimises eesti nõukogu-kirjandusest.

Teiseks, arvustuse ja enesearvustuse teel välja juurida grupelikkuse meeleolud, likvideerida vastastikune umbusaldus tegevlaste vahel, hellus ja sallimatus arvustuse vastu. See nõuab kõigepealt, et kirjanikud ise oma teoste puudusi näeksid, julgelt omaendi vigu avastaksid, mis pinna loob seltsimehelikuks arvustamiseks.

Kolmandaks, eesti nõukogu-kirjanduses olevate trotskistlike seadete paljastamist korraldada, peale ajakirjanduse, ka eesti tööliste ja kolhoosnikkude koosolekutel.

Neljandaks, koondada ajakirja „Kommunismi teel“ ümber eesti nõukogu-kirjanikke ja noori kirjanduslike kaadreid, korraldades nõupidamisi ajakirja sisu ja tööplaani läbiarutamiseks.

Viidendaks, edaspidine organisatsiooniline töö eesti nõukogu-kirjanikkude seas korraldada kooskõlas Nõukogu kirjanikkude liidu vähemusrahvuste sektsioonidega.

Kuuendaks, erilist tähelepanu pöörata oktoobrirevolutsiooni XX-dale aastapäevale pühendatud ilukirjandusliku koguteose tähtajalisele väljaandmisele.

NÕUKOGUDE LIIDUST PÕHJA- AMEERIKASSE ÜLE PÕHJANABA

KOLME kangelase — Tshkalovi, Baidukovi ja Beljakovi — nimed said üleilma kuulsaks aasta tagasi, kui nad teostasid staalinliku lennuteekonna Moskvast Uddi (nüüd Tshkalovi) saarele Ohoti meres üle Arktise. Selle 9374-kilomeetrilise teekonna lendasid kangelased ära lennukil ANT-25 56 tunni 20 minutiga.

Käesoleva aasta suvi tõi Nõukogude Liidule uusi ilmakuulsaid lennuasjanduse saavutusi. 21. mail püstitasid nõukogude kangelaslikud kodanikud põhjanabale NSV Liidu lipu. Liikuvale jääle mabaraiooni loodi alaline uurimisjaam, mille meeskond neljast inimesest koosneb.

Ei jõudnud veel vaikida maailma ajakirjanduses selle esmakordselt teostatud julge ekspeditsiooni järelkajad, kui eespool nimetatud kolm kangelast maailma uue rekordse, ajalooliku tähtsusega maandumata lennuga — N. Liidust üle põhjanaba Põhja-Ameerikasse — imestama panid.*

Tshkalov rääkis, et ta ammu juba uuest pikamaalisest lennust oli unistanud. Endamisi valmistas ta seda ette, plaanitses, õppis ja uuris. Alles siis, kui talle ning tema väarikatele kangelastele näis, et kõik selge ja kindel on, siis esitasid nad oma plaani partei ja valitsuse juhtivatele tegelastele.

Seltsimees Stalini isiklikul osavõtul ja hoolet valmis aga selsamal ajal plaan põhjanabale lennuks. Oli selge, et enne on vaja kindlustada põhjanabale polaarjaama asutamine ja siis juba teostada lend üle põhjanaba, kaugemale. Nii oli Stalini plaan, ja see oli õige plaan.

25. mail kutsuti Tshkalov ja Baidukov Kremli. Neid võtsid vastu seltsimehed Stalin, Molotov, Voroschilov, Jeshov ja teised.

Sm Stalin kuulas ära Tshkalovi aruande lennu ettevalmistuse üle, küsis järgi kõik üksikasjad ning peensused.

— Teie, sm Tshkalov — küsis sm Stalin — räägite, et ANT-25 on lennuks kõlbulik? Tal on ikkagi üks mootor... Seda ei tohi unustada.

Valitsuse ja partei juhtivad tegelased andsid lennuks luba. Sm Stalin kinnitas:

— Kohustada lennu komanderi vähemagi hädaohu puhul lendu lõpetama.

Seega oli luba käes, ja — 18. juunil kell 4.05 min. hommikul algas Moskva lähedalt Stshelkovo lennuväljalt ANT-25 lend Põhja-Ameerikasse üle põhjanaba.

*

Kui 1909. a. ameeriklane Peary esimesena põhjanabale tungis, siis kirjutas ta sellest Am. Ühendriikide selleaegsele presidendile Taftile: „Kannan Teie ette kingituse — põhjanaba”. Omapärase huumoriga vastas Taft: „Täna lahke kingituse eest, kuid ma ei tea, mis temaga teha”. See vastus on iseloomulik kõikidele kapitalistlikudele maadele. Am. Ühendriigid pole, vaatamata oma lennutehnika kõrgele arengule, senini suutnud oma suuri maaalaseid vallutada, mis põhjapool polaarvööd asuvad, pole niikaugele jõudnud, et põhjanaba raiooni lühema õhutee avamiseks Euroopa ja Ameerika vahel, üle põhjanaba, ära kasutada. See ülesanne osutus jõukohaseks ainult Nõukogude Liidule, kes teab, „mida põhjanabaga teha” — inimsoo ka suks.

Lennuasjandus on viimase 15—20 aasta vältel oma arenemises edukalt hüppeid teinud. Kuni 1924. aastani olid õhus esikohal prantslased. 1920. aastal oli kiiruserekord lennukil 275 kilomeetrit tunnis. Siit peale hakkab lennuasjandus ka teistel maadel hoogsal sammul edenema. Kasvab kiiresti õhuteede võrk. 1925. a. oli üle maailma 54 740 kilomeetrit õhuteesid. 1935. aastaks tõuseb nende pikkus 447 900 kilomeetrile. Aasta vältel lennati neil õhuteedel ära üle 240 miljoni kilomeetri. Kogu

*Käesolev artikkel on kirjutatud enne Gromovi, Jumashevi ja Danilini teist üle-naba lendu, mis sündis, kui artikkel juba trükkis oli. — Toim.

aeg kestab uute ja uute õhusõiduliinide otsimine ja avamine. Kuid peamine õhuliin Euroopa ja Ameerika mandrite vahel käib ikka veel üle Atlandi ookeani.

Enamlased — need suured uuendajad ja kõikide väärtuste ümberhindajad — võtsid oma peale raske ja tänuväärt ülesande — leida ning avada uus ja lühem tee Euroopast Ameerikasse, üle põhjanaba. Selle täideviijateks osutusidki nüüd kolm nõukogude kangelast: Tshkalov, Baidukov ja Beljâkov.

Nagu ülemaal tähendatud, algas ANT-25 lennuteekond 18. juuni varahommikul Moskvast, et 63 tundi hiljem lõppeda maakeral teisel küljel, teises maailmajaos — Ameerikas. Moskva lennuväli muutus sel puhul lühikeseks ajaks — piirijaamaks kahe suurriigi vahel — siin tehti kõik vajalikud toimingud lendurite passidega, mida harilikult tehakse kahe riigi piiril. Õhus pole tollimaju ega piiri nähtavat joont.

Lend algas. Kolm lendurit hakkasid elama kindla tunniplaani järgi: 6 tundi tööd, 3 tundi puhkust. Igaühel kordamööda juhtida lennukit.

Ilmastiku andmed N. Liidu piirides kuni põhjanabani olid teada. Teadmatust ootas teisel pool põhjanaba. Raadioside oli niisamuti kuni põhjanaba raioonini kindel. Siit algasid magneedivälja tembutused, võisid kaduda ja tegelikult kadusidki raadiosignaali, mida lennukile anti maa pealt orienteerimiseks ning sideme pidamiseks.

Moskvast kuni põhjanabani on ligi 4500 kilomeetrit. See teekonnaosa möödus ilma eriliste raskusteta. Siit kuni Kanada põhjakallasteni on üle 1500 kilomeetri teekonda jääväljade kohal, kus kunagi pole astunud inimese jalg. Lend läks hästi, „kõik on korras“, teatasid lendurid. Kuid Patricku saare lähedal (Kanada põhjakallal) kadus lennukil raadioside maaga. Ei saadud enam teateid ilmastiku oludest. Lend jätkus umbi, aparaatide juhul, peaegu 22 tundi. Tuli lennata läbi udu ja kõuepilvede. Lennati keskmiselt 4000 meetri kõrgusel, kuid kohati tõusti kuni 6000 meetri kõrguseni.

Briti Kolumbia (Kanada lääneosa) kohal pöördus lennuk paremale poole, lendas üle Kaljumägede ning tuli Vaikse ookeani kallastele. Siin oli tugev torm ja tuul. Lennuk jätkas lendu. 20. juunil jõudis ta Ühendriikidesse Washingtoni osariiki ja maandus siin Portlandi lähedal Barroni lennuväljal kell 19.30 min., olnud 63 tundi 25 minutit vahetpidamata õhus. Selle ajaga

lennati ära üle 10 tuhande kilomeetri maad otsejoones, lennuteed aga 12 tuhat kilomeetrit. Sellest teekonnast oli 5900 kilomeetrit jääväljade ja merede kohal.

Hüpe tiibadel N. Liidust Põhja-Ameerikasse üle põhjanaba oli teostatud. Suure imestuse ja austuse osaliseks said kolm nõukogude kangelast Ameerika Ühendriikide rahva poolt. President Roosevelt võttis neid Washingtonis vastu ja avaldas tänu julge ja tähtsusrikka lennu teostamise puhul. Kogu maailma ajakirjandus kõnles sellest lennust kui imestamisväärts, kangelaslikust ajaloolikust suursaavutusest, millel suured tagajärjed võivad olla ja saavad olema.

*

Mis oli selle lennu peatülesanne? See oli — tõestada, et on võimalik vallutada Arktise õhutee Euroopa ja Ameerika vahel. Nüüd on see tõestatud. Edaspidine ülesanne seisab selles, et jätkata tööd süstemaatlikkude lendude korraldamiseks sel teel.

Põhjanaba raionis asub nüüd nõukogude polaarjaam. Selle jaama suur tähendus seisab selles, et ta järjekindlalt teateid annab ilmastiku olukorrast põhjanaba raionis. Ilma seesuguste andmeteta on võimata kehtvat lendu teostada, eriti Arktises. —

25. juunil jõudsid Moskvasse tagasi kuulsad põhjanaba vallutajad akadeemik Schmidtiga eesotsas. Sellegi ekspeditsiooni ülesanne — Põhjanaba-jaama organiseerimine — oli täidetud. Nüüd algab süstemaatlik töö õhuteede vallutamiseks Arktises ja Arktise kaudu. Kogu Nõukogude maa tervitas oma kangelasi. Valitsus andis Schmidtile, Spirinile, Schevelevile, Papaninile, Aleksejevile, Masurukile, Golovinile ja Babuschkinile kõrge autasu — kõik meed seltsimehed said N. Liidu kangelase nime ja Lenini ordeni. Teised ekspeditsioonist osavõtjad said niisamuti NSV Liidu ordenid. Partei, nõukogude valitsus, kogu nõukogude rahvas peab kalliks kangelasi, kes töötavad ennastsalgavalt inimkonna edu, teaduse ja tehnika- edu nimel. Neid hindab kõrgelt kogu eesrindlik inimsugu.

Tshkalovi, Baidukovi ja Beljâkovi ajaloolik lend, põhjanaba vallutajate kangelasetöö õhutab ja vaimustab nõukogu rahvaid uutele võitudele, õhutab ja vaimustab kogu ilma ja kõigepealt Hispaania rahvast veel visamale võitlusele nii „oma“ fashistide kui võõraste röövikute vastu, kelle lennukid surma ning hävitust külvavad.

J. Lemm.

D. I. MENDELEJEV

KOLMKÜMMEND aastat tagasi suri suurem vene keemiateadlane D. I. Mendelejev, kes kõige sügavamad jäljed vajutas keemiateaduse arenemiskäiku viimaste aastasadade kestel. Tema nimega on seotud peale keemiateaduses toimetatud revolutsiooni terve rida teaduslikke avastusi, tehnilisi leiutusi ja ühiskondlikke korraldusi; seda nime kohtame ajakirjanduse veergudel nii tihti, et tema kandjajaga lähem tutvunemine üleaurune ei ole.

Dimitri Ivanovitsh Mendelejev sündis 1834. aastal Tomskis, perekonna 17. (viimase) lapsena. Tema isa, gümnaasiumi direktor, suri vara. Rohkearvulise pere eest hoolitsemine jäi ema õlgadele, kes väikse klaasivabriku abil suudab lastele hariduse anda. 1855. aastal lõpetab D. Mendelejev pedagoogika-instituudi Peterburis kuld au rahaga, ja juba 1857. aasta algul hakkab pidama ettelugemisi keemia üle Peterburi ülikoolis. 1859—61. aastad töötab ta peajasjalikult Saksamaal Heidelbergis kuulsate õpetlaste Bunseni, Kirchhofi ja Kappi laboratooriumides, kõik aeg huvi tundes tööstuse ja keemia vahekorra kohta ja tutvunedes tehastega, kaevandustega, tehniliste päevaküsimustega. Venemaale tuleb ta kindla otsusega vene tööstust teaduslikule jalale seada ja alustab terve rea tehniliste käsiraamatute kirjutamist. Teiseks kohe teostatavaks ülesandeks peab ta teaduslik-tehnilise sõnaraamatu loomist, ja ta hakkab esimese suure venekeelse entsüklopeedia (Brockhaus-Jefroni oma, mis tänini käsiraamatuks on jäänud oma 84 köitega) toimetajaks.

Mitu korda, olles kuulsat teadusemehe nime kandja, paneb Mendelejev enesele küsimuse: kas ta ei peaks tegelikult vabrikandiks hakkama ja oma teadmiste ja organiseerimise oskuse abil kapitali tegema? 1861. a. kirjutab ta oma päevaraamatus: „Kas mitte teha avada? Suudaks oma teadmiste ja rahalisest küljest vähest nõudmistega ilma vaevata rahamehi asjasse tõmmata — aga kahju on jätta seda töövälja, kuhu senini vagusid olen ajanud (teadust). Üks asi kihutab aga väga seda samu tegema: tahaks rahvale lähedamale asuda. Praegusel ajal on see väga moodne sõnakõlks (nõndanimetatud talurahva „vabastamise“ ja liberaalsete sõnade vulina ajajärk oli ju täies hoos — *J. D.*), kuid ma ei ole kunagi moe järele jooksja olnud. Pean aga tunnistama, et ma lühtrahva hulgas end loomulikus olekus tunnen, selle

rahvaga jookseb kõnegi nagu vabamalt, selle rahva hulgas mõistab mind lapski, ühe sõnaga, siin on mul hea, siin tunnen ma end kodus olevat“.

See tung mitte ainult teoorias teadust tööstusega siduda, vaid tegelikult tööstusest osavõtjaks saada, ilmneb ka hiljem Mendelejevi tervel pikal elueal. Kuid teostab ta sellest ihaldusest ainult ühe osa: 1865. aastal ostab ta Moskva läheduses väikese mõisa, kus ta oma põldudel teostab kunstväetamise katseid, mille kasuks ta aastate jooksul teaduslikkudes seltsides ja ajakirjade veergudel oli võidelnud. Vabrikutööstuse osanikuks Mendelejev kõige oma huvi peale vaatamata ei hakanud, kuigi vene tööstuse arenemise eest terve elu aja võitles ja siin kõige suuremate uuenuduste teostamist nõudis. 1863. aastal uurib ta Baku naftatööstust, näitab, et Baku nafta teiste maade omast väärtuse poolest pahem ei ole ja et naftatööstuse kahjutoovus aktsiisi kõrgusest ja sellest tuleb, et see tööstus eraettevõtjate käes on. Aktsiisi vähendamise ja naftamaade rendileandmise tingimuste muutmise suudab Mendelejev teoks teha.

1867. aastal on ta Pariisi ilmanäitusel, tutvuneb prantsuse keemiatööstusega tema kõikidel aladel (sooda, potasch, lubi, kunstväetised, nafta) ja kirjutab selle üle raamatu, mis vene töösturite aabitsaks saab. Raamat läheb mõne päevaga laiali ja katab kõik kulud, mis valitsusele Mendelejevi Pariisi saatmine tegi.

Vahepeal oli Mendelejev terve rea teaduslikke töid avaldanud, nendest tähtsamad — uurimused „vee ja piirituse segude“ ja „gaaside vetruvuse“ üle; oli tehnoloogia-instituudi ja Peterburi ülikooli professoriks valitud, rea väliseid hinnanguid ja austusi saanud, peale muu Peterburi Teaduste akadeemialt, kellega tal pärastises elus isesugused kokkupuutumised tulid.

1868. aastast peale hakkab Mendelejev oma „Keemia põhialuseid“ avaldama, mis tema nimele üleilmse kuulsuse töid. 1871. aastal saadab ta oma sõpradele üle terve ilma kokkuvõtte „Keemia põhialustesse“ põimitud ideedest — „Lihtainete loomuliku süsteemi“ nimetuse all. Siin väljendab ta lõpulikul kujul ideed, mis tema keemikuilmavaate aluseks on, mis terve, sinnamaani süsteemituks jäänud keemiateadmiste kogu üheks tervikuks korraldab, ning mis siit alates keemia ja füüsika ning nendele tuginevate tööstusealade juhtnööriks saab,

Mendelejev kuulutab siin, et lihtained (vesinik, süsinik, raud, vask, kuld, jne), mida sel ajal üle 80 tundi, loomulikus süsteemis asuvad. Selle süsteemi aluseks on nende ainete aatomite kaal, mis muutub 1-peale ja ulatab üle 200. Lihtaine asukoht selles süsteemis või tabelis määrab tema omadused. Mendelejev kuulutab oma tabeli põhjal mitme lihtaine olemasolemist ja nende omadusi ette, ning varstigi leiutatakse ettekuulutatud ained ja täpselt niisugusena, nagu Mendelejev neid ette nägi. Ka nende lihtainete ülesleidmise tee märkis Mendelejev ära, ja kõik need ettekuulutatused läksid hiljem täide, osalt veel Mendelejevi elupäevil, osalt peale tema surma. Nii mõnigi kord on üteldud, et keemias Mendelejev selsamal määral korra löi, nagu seda tegid inimsoo suuremad esindajad Kepler ja Newton astronoomias ja füüsikas. Meie päevil on Mendelejevi tabel keemia ja füüsika igal uurimissammul selleks aabitsatõeks, ilma milleta ühtegi sammu teha ei saa ja ilma milleta keemia ja temale tuginevate tööstuseharude seisukord oleks niisamasugune, nagu seda on praeguse aja meteoroloogia või ilmateadus, kus on olemas ilmonsata hulk igasuguseid fakte ja andmeid, aga puuduvad üldised põhiseadused, mille abil nähtuste ettenägemine võimalik oleks.

Mendelejevi ettekuulutuste esimene täideminek sündis 1875. aastal, mil prantsuse keemiateadlane Lecoq de Boisbaudran uue lihtaine leidis, mis Prantsusmaa vanaaegse nimetuse järele galliumiks ristiti ja millel täpselt Mendelejevi poolt ettekuulutatud omadused olid. See leidus kinnitas Mendelejevi süsteemi reaalsust ja autori geniaalsust. Sellest ülendatud meeolust kõneleb eessõna järjekordsele „Keemia põhialuste“ trükile, milles autor, kes ise seda maitse nud, „kui vaba, rõõmurikas ja elav on elu teaduste vallas“, igat võimalust püüab tarvitada, et teistele selle elu kättesaamist võimaldada, sest tema usub, et „arusaamine sellest kokkukõlast, mis olemas on teaduste hoone ja tema poolikute ja puudulikkude osade vahel, on niisugune ülendav õnnemaitsemine, mida ainult ilu ja tõe kõrgem aste anda võib“.

Tiivistatud oma teaduslikust edust, haarab Mendelejev ühe tegevusevalla teise järele oma huvide piiri ja jätab igale poole, kuhu ta ulatab, sügavad jäljed.

1875. aastal ja järgnevatel aastatel käsitleb ta meteoroloogia ja õhusõidu küsimusi, kirjutab selle üle raamatuid, mida vene ja õieti terve ilma õhulaeva-ehituse tähtsam autoriteet, mehaanika professor Shukovski,

inseneridele käsiraamatuteks soovitab. Ei loobu ta ka tööstuse küsimustest, teeb reisi Põhja-Ameerikasse ja kirjutab selle järele raamatu Pennsylvania ja Kaukaasia naftatööstuse üle, niisamuti rea raamatuid vene vabrikutööstuse väljavaadete kohta. Puhtteaduslikkudes küsimustes töötab ta väga visalt „Erikaalude põhjal lahete uurimise“ kallal, mida ta oma töödest kõige tülikamaks peab; hiljem võib ta tunnistada, et ta sellel alal uue ajajärgu avas, millel, möödamõeldes öeldud, eesti soost saksa keemiateadlane, endine Tartu professor Gustav Tammann, hiljem omale üleilmse nime tegi.

1887. aasta päikesearjutamise vaatlemiseks tõuseb Mendelejev esimesena õhupallil pilvedest kõrgemale. Vihma pärast ei suuda pall kahte inimest üles tõsta. Mendelejev tõuseb ilma õhusõitjata üksi õhku, vastu minnes igasugustele võimalustele ja hädaohtudele. Õigustab ta oma sammu omaste ees sellega, et rahvas palli õhukütusmist ootas ja ta sellepärast usku teadusesse oleks vähendanud, kui pall poleks lennanud.

1888. aastal uurib Mendelejev riigivaranduste ministeeriumi ülesandel Donetsi kivisõetööstust. Oma aruannet „Tuleviku tööjõust, mis Donetsi kallastel kukub“, algab ta sõnadega:

„Ilmarvuta aastatuhanded magavad maa sees kiht kihi peal võimsad, mustad kangelased. Sellekohased nõiasõnad äratavad nad unest ja panevad inimese teenistusse. Mängides panevad nad laevu liikuma ja kõige keerulikumaid masinaid ööd ja päeva käima, kümme ja sada korda suurendades inimese võimu ja vabadust. See ei ole muistejutt, vaid kõikide silma ees olev tõsiasi. Töövõime ja jõu omanikud kangelased, keda unest tuleb äratada, on kivisõe laded, äratajad nõiad — teadus ja tööstus“. Siit algab meie Dombassi arenemislugu. Tuleb veel märkida, et Mendelejevi sellest uurimisest alguse sai idee, mida praegusel ajal teostama on hakatud. Mendelejev teeb oma aruandes ettepaneku kivisütt maa all gaasiks muuta ja gaasi kütteinena sinna juhtida, kus teda vaja on, et sellega vabastada raudteed süteveest tööstuse koonduskohtadesse. Mendelejev kirjeldab üleval toonil, kui kerge on gaasist kütteainet edasi saata, mõõta, kui kõrget soojust sel teel võib saavutada. Talle on selle protsessi keemialine külg täitsa selge, ja selle teostamise võimalus väljaspool kahtlust. Ta usub, et lähemas tulevikus see idee teostamist leiab, millele raudtorude odavamaks minek peamiseks eeltingimuseks on. „Siia tuleb inimeste teravmeelsust koondada. Kui raua ja raudtorude hind langeb, siis

ei ole kaugel aeg, kus kivisöe maapinnale tõstmise ära jääb. Süsi muudetakse maa all põlevateks gaasideks ja saadetakse torusid mööda sinna, kus teda vajatakse. Juhitakse ju juba tänapäev Ameerika Ühendriikides maa seest tulevaid naftagaase sadade verstade kaugusele tehastesse, vabrikutesse ja korteritesse”.

Kõik need julged ideed jäid tsariaegsel Venemaal paberile. Alles viimased aastad on selle, nagu nii mõnegi teise Mendelejevi idee, teoks teinud.

1889. aastal tunnistas Briti teaduste selts (teaduste akadeemia) Mendelejevi maailma esimese järgu teadusemeheks ja annab talle järjekordse auhinna. Ta peab Londonis nõndanimetatud Faraday-loenguid, mida pidama kutsutakse iga aasta terve ilma esimesed suurused. Niisamasuguseid Mendelejevi-loenguid korraldab nüüd Nõugude Teaduste akadeemia, nagu sellest varem jutustasime. !

Mendelejevi kuulsus ulatab juba sel ajal üle terve ilma. Oli vaid üks maa, kus aneetlik ja seaduslik teaduste kandja ja esindaja isearvamiselt asus. Ka siin tuli uuesti ilmsiks see tõsiasi, et prohvet kodumaal kuulus ei ole. Kolm korda kukutab Vene Teaduste akadeemia Mendelejevi oma liikmeks valimisel läbi, valides teinekord tema asemel oma liikmeks isikuid, kes Mendelejevi kõrval naeruväärt suurused olid (näiteks tehnoloogia professori T. Beilsteini). Tihti peetakse selle põhjuseks saksasoost akadeemikute enamuse rahvuslikku kildkondlust. Akadeemia arhiivi saladused selle loo üle on praegu avaldatud ja siit näeme, et rahvuslus selles küsimuses mingit osa ei mänginud. Mendelejevi valimise vastu oli peapõhjuseks see, et teda kolmanda seisuse esindajana, töösturina, ühe sõnaga elava inimesena, mõisnikusoost akadeemikute lihvitud ja lakitud seltskonna jaoks kohaseks ei loetud. Rahvuse poolest oli niihästi Mendelejevi poolehoidjate, kui vastaste ring akadeemias ühevõrd kirju.

1890. aastal lahkub Mendelejev isesugustel oludel Peterburi ülikoolist, mille uhkuseks ta aastakümned oli olnud. Üliõpilased palusid Mendelejevit nende märgukirja hariduseministrile Deljanovile edasi anda. Mendelejev teeb seda, saab aga järgmisel päeval saadetise tagasi ministri märkusega, et professor Mendelejev end asjadesse segab, mis temasse ei peaks puutuma. Selle tagajärjel tekkinud õõrumised ministriga sunnivad Mendelejevit ülikoolitööd lõpetama. Veel suuremal määral kui senini, asub nüüd Mendelejev praktilikkude küsimuste kallale. Mereministeeriumi kutsel

asub ta suitsuta püssirohu valmistamisele ja lahendab edukalt ülesande 1891. aastal. Et näpunäiteid selle kohta saada, millest Prantsusmaal suitsuta püssirohtu valmistatakse (seda varjati kui kõige suuremat riiklikku saladust), uurib Mendelejev Prantsuse raudteede veo-aruandeid ja sel teel leiab ta statistikaliku uurimise põhjal kätte, mis-suguseid aineid püssirohuvabrikutesse veetakse. Selsamal aastal kirjutab ta märgukirja Vene kaugesõidu kaubalaevastiku elustamise üle, hiljem — jäämurdjatel põhjanabale reisimise plaani, mille teostamisest ta peale teaduslikkude leiutuste ka praktilikku kasu ootab.

Terve eluaja tegi Mendelejev täpseid mõõtmisi ja kaalumisi, kirjutas terve rea uurimisi selle üle. Sellepärast oli loomulik, et rahaminister Vöschnegradski, endine mehaanika-professor ja Mendelejevi koolisõber, viimase Vene mõõtude ja kaalude asja korraldajaks kutsub. See keskasutus korraldatakse välismaade eeskujul, ja Mendelejev astub tema etteotsa.

Esimese ülesandena kerkib päevakorda seniste Vene mõõduüksuste täpne äramääramine. Mendelejev täidab selle ülesande 5 aastaga (1893—98), kuna niisamasuguse ülesande lahendamine Prantsusmaal 17 aastat (1872—1889) nõudis. Töö saadusena valmistati täpne muster-arssin, mis üle 100 000 kuldrubla maksma läks.

Mõõtude ja kaalude küsimuse korraldamine nõudis laialdast sellekohaste asutuste võrku üle terve Venemaa. Suure hoolega töötab Mendelejev sel tegelikule elule tähtsal alal ja suudab 25 sellekohast asutust ellu kutsuda ning Peterburis asuva mõõtude ja kaalude keskkoha esimese järgu teaduslikuks uurimiskohaks teha. !

Mendelejev võtab meetermõõtude süsteemi küsimuse päevakorda ja tal läheb korra 1899. aasta seaduses vene ja meetermõõtude süsteemide mõõduüksuste vahel korra ära määrata ja *meetermõõtude tarvitamist lubatavaks* tunnistada. Tuleb ära märkida, et siin Venemaa esimesena terves ilmas meetermõõtude süsteemi seaduslikult tarvitada lubas. Sõjaministeeriumi arstiteaduslikud asutused panidki kohe meetermõõtude süsteemi oma tegevusealal maksma, mis, arvatavasti, omajagu kaasa mõjus sellele, et mõõtude-süsteemi uuendamine revolutsiooniga aastail libedalt sündis. Selle uuenduse teevalmistajaks oli Mendelejev oma väsimata energiaga ja palavusega, millega ta igat küsimust käsitas.

Mendelejevi teaduslik töö ei nõrgene põrmugi selle tulise praktiliku tegevuse kõrval. Ta avaldab oma uue töökoha hää-

tekandjas pika rea täpsemaid uurimusi kaalumise tehnika, vigade teooria, õhu ja vee üksuste kaalu jne üle, toimetab entsüklopeediat, avaldab aruandeid ja juhatusekirju vene keemiatoostuse üle. „Keemia põhiõpetused“ ilmuvad Mendelejevi eluajal 8 korda trükist, iga trükk täiesti uue tööna, värskendatud keemiateaduse viimaste saavutustega, mille tegijaks oli ju autor ise. Raamat ilmub paljudes keeltes. Edison hindab raamatut väga kõrgelt ja nimetab teda oma tähtsamaks käsiraamatuks. Võib julgesti ütelda, et ühelgi maal ja ükski õpperaamat kunagi niivõrd teadusliku värskuse ja taseme kõrguse nõuetele ei ole vastanud kui Mendelejevi „Keemia põhiõpetused“. Kui palju vaeva ja palavust selle rahuldamine autorilt vajas, näitab Mendelejevi kirjavahetus, millest huvitavad näited, senini trükkis avaldamatud, nende ridade kirjutaja kogus on.

1899. aastal teeb Mendelejev uurimisreisi Uraali ja kirjutab aruande Uraali rauatööstuse kohta, ning 1901. aastal ilmub tema viimane töö keemia alal — „Keemiku katse ilmalaotuse eestriist aru saada“, milles ta ette nägi asju, mis keemias aastat 20 hiljem päevakorda kerkisid.

Viimastel eluaastatel avaldab Mendelejev rea vihke üldise pealkirja all „Palavamad igatsused“, milles ta oma elutarkust ja igatsusi mitmekesiste alade üle avaldab. Viimaseks kirjatööks oli raamat „Andmed Venemaa tundmaõppimiseks“, milles ta 1897. aasta rahvalugemise andmetest järeldusi teeb Venemaa tulevase arenemise kohta. Raamatu teise köite lõpule lähenedes, nimelt sõnadel: . . . „Ja lõpuks tahaks veel. . .“ langeb kuulsal autoril sulg peost ja ta sureb 1907. aasta 20. jaanuaril.

J. Ruskin ütleb kusagil: „Ükski asi ei ole nii kindel ja vastuvaidlemata üleilmses ulatuses, kui see, et suured vaimukangelased niisama suured töökangelased olid; imetust ei ärata mitte ainult see, mis nad oma eluajal ära teha suutsid, vaid ka see, kui palju nad ära tegid“.

Nagu eelpool öeldustki järgneb, maksab see ütetus Mendelejevi kohta kõige suuremal määral. See oli töökangelane, kes imestamisväärt palavust avaldas kõiges, mis puutus tööotsimis, teadusesse. palavalt armastatud kodumaa tööstuse arenemisse.

Mendelejevi teaduslikud uurimused annavad talle aukoha maailma esimeste teadusemeeste hulgas. Tema kirjatööd ja tegevus teistel aladel olid juhitud selleks, et kodumaad tervena, tugevana, eluvõimelise, jõukana ja õnnelikuna näha. 1891.

aastal kirjutab ta „Tariifi käsiraamatu“ lõpusõnas (seda tööd pidas ta ise oma tähtsamaks saavutuseks):

„Kindlustatud jõukuse isaks on töö, tema emaks — kokkuhoidmine. Visa tahtjõudu enam usaldades kui palavat tuhinat, niisamuti ajaloolisi kogemusi, mis arvudes väljendunud, enam kui mõistuse kavatsusi, tuln ma veendumusele tööstuse arenemise ülisuurest tähtsusest rahva kõikide kihtide jõukuse ja hariduse taseme tõstmiseks, ja ma tahaks igal viisil, mis minu nõrga jõu tarvitada on, oma kodumaa arenemisele sel alal kaasa aidata“. Seda arenemist nägi Mendelejev selles, et „Venemaa peab põlluharivast maast muutuma põllutöö- ja tööstusemaaks“. Ta ei väsinud uurijaid kutsumast „nende tõelikult piiramata looduserikkuste uurimisele, mis tehnilist ümbertöötamist nõuavad“.

Mendelejev ei väsinud ühiskonnale ja avalikule arvamisele meelde tuletamast neid kütkeid, millega kivilinenud ühisel vormid elavat arenemist takistavad. Tuliselt võitleb ta selleaegse haridusesüsteemi vastu, kus vanad keeled, muinsusteadus, üldse — sõnatarkus (verbalism) tõeliku elu ja looduse uurimise aset täidavad. Ta selektab kümnetel kordadel, et klassikalik haridus ja üldse kirjanduseõppimisele tuginev kasvatus ainult järeleaimamist arendab ja inimest isetegevusest ja tõeliku elu mõistmisest võõrutab. Ta kirjutab laiadele lugejateringidele tehnikalisi kirje, nõuab tehnika käsiraamatu väljaandmist, teostab omal jõul seda ülesannet, kõik selleks, et „meil areneks tehniline haridus, tärgaksid vabrikud ja tehased, ilma milleta ei ole Venemaal võimalik saada nimelise iseseisvuse kõrval majanduslikku, teiste sõnadega — tõeliku, iseseisvust“.

Terve oma pika eluaja põles Mendelejev kodumaaarmastusest. See põhitoon kestab igas tema kirjas. Valusamalt, kui keegi teine, elas ta läbi neid kokkupõrkeid, mis tekiksid igal sammul suurvaimu igatsuste ja unistuste ja tsaariaegse Venemaa tõelikkuse vahel. Tahtmata tuleb keelele küsimus: mis tunneks see suurvaim, kui ta elaks meie päevil, kui ta näeks, kuidas nii paljuid tema „palavamais igatsustest“ teostatakse ja teostatakse niisuguses ulatuses, millest igatsuste autor unistadagi ei võinud. Kui suur väärtus oleks Mendelejevi osavõtul meie sotsialistlikust ehitusetööst!

Mendelejevi põrm puhkab Volkova surnuaial. Marmortahvel lihtainete süsteemiga võimaldab haua leidmist.

Prof. J. Depman.

ARAABIA KULTUUR HISPAANIAS

JUBA enam kui aasta otsa kestab võitlus Hispaania vabariigi demokraatlikkude jõudude ja fashistlikkude mässulaste vahel. Kogu maailm jälgib seda võitlust suure tähelepanuga, ming sellepärast oleme võrdlemisi rohkesti kuulnud praeguseaja Hispaania olukorrast; kuid selle oleviku ees on minevik hoopis tahaplaanile jäänud. Ometi on aga Hispaania minevikus väga palju huvitavaid lehekülgi, mis sellest maast kui omaaja kõrgema kultuuri kandjast kõnelevad. Eriti huvitav on araablaste võimu ajajärk. Selle juures tahamegi almal lühidalt peatada.

Vanaaegse Hispaania ajaloo kohta on säilinud ainult üksikute andmete katkendeid. — Niipalju on teada, et 7—6. sajandil enne meie ajaarvamist Hispaanias Iberi* rahvas elas. Umbes sel ajal tungisid põhjast, s. o. praeguseaja Prantsusmaalt Hispaaniasse Kelti rahvad, kes iberlastega segunedes Keltiberide rahva moodustasid. Hiljemini segunes see rahvas mitmesuguste võitjate rahvastega.

Juba fönüiklased Vahemere idarannalt (tuhat aastat enne meie ajaarvamist) löid Hispaaniasse oma asundusi. Nende järele tulid kreeklased. Neljandal sajandil enne meie ajaarvamist oli Karthago lõunapoolse osa Hispaaniast vallutanud.** Vähe hiljem algavad roomlased Hispaania vallutamist. Roomlaste võimu all oli Hispaania kuni 5-da sajandini. Suure rahvasterändamise ajajärgul (5. s.) tekib Hispaanias Visigootide kuningriik, mis 8. sajandil sissetungivate araablaste poolt hävitati.

8. s. alguks oli kujunenud idas suur Araabia-Kalifaat (kaliifiriik), mille pealinnaks Damaskus (Vahemere idarannal) oli. Selle riigi piirid ulatasid Indiast Atlandi ookeani ja Kesk-Aasiast Kesk-Aafrikani. Merest hoidsid araablastel esialgu eemale; kui kõrbeelanikud, harjusid nad merega vaid pikkamisi; kuid ka meri ei olnud neile kuigi kaua takistuseks. Juba 710. a.

* Selle Hispaania vanemaaja rahva järeltulija on praegune meile tuntud Baski rahvas, kes vahvalt oma kodumaal — Biskai rindel — fashistlikkude mässulaste jõudude vastu võitleb.

** Karthago oli sel ajal võimas ja rikas linnriik Põhja-Aafrikas, Vahemerekaldal. Nende väepealik Hannibal ahvargas kord juba Rooma linna. Viimaks hävitasid roomlased Karthago n. n. Punia sõdadega 2. sajandil enne m. a.

tungis 500-meheline araablaste salk Hispaaniasse. Järgmisel, 711. a. tõi sõjapealik Tarik* Araabiast juba 7 tuhat sõjameest ja algas Hispaania kavakindlat vallutamist. Araablased liikusid julgesti edasi idast põhja ja jõudsid Lõuna-Prantsusmaale, kus sellele edasilikumisele 732. a. prantsuse majordomus (peavalitseja) Karl Martell lõpu tegi. Peale seda julgesid araablastel harva Lõuna-Prantsusmaale tungida. Iseseisvaks jäi ka Pürenei poolsaare põhjalääne osa — Galicia ja Asturia maakondadega, kust hiljem algaski araablastevastane võitlus — reconquista, s. o. araablaste poolt vallutatud maade tagasivõitmine.

Araabia kultuuri keskkohad tekkisid seega algusest peale Lõuna-Hispaaniasse. Esimeseks suuremaks keskkohaks oli Cordova, kus oli iseseisev vürstiriik — emiraat — asutatud, Cordova vürstiriigi asutajaks oli üks Damaskuses kukutatud Omeiadide** dünastia järeltulija Abd-ar-Rachman, kes Hispaanias 755—788. a. valitses. Omeiadide dünastia valitsemise õitseajaks loetakse 912—961. a., s. o. Abd-ar-Rachman III valitsuseaega, kes omale Kaliifi tiitli võttis. Omeiadide dünastia valitses vähem kui 300 aastat. Alalised kodusõjad nõrgestasid nende võimu niivõrd, et nad 1031. a. lõpulikult kukutati. Sellest ajast peale tekkis Hispaanias suur arv väikseid araablaste vürstiriigikesi. Neid oli peaaegu igas linnas: Saragossas, Toledos, Sevillas, Granadas, Malagas jm. Teiseks suuremaks kultuuriliseks keskkohaks (Cordova kõrval) oli Sevilla, kus väga kõrgele oli arenenud muusikakultuur, kuna Cordova rohkem teaduslikuks keskkohaks oli.

Kuid see araabia-hispaania kultuur ei saanud järjekindlalt edasi areneda. Suureks takistuseks olid alalised kodusõjad ja uute araablaste suguharude sissetungimine. Näiteks tulevad XI s. lõpul Aafrikast uued berberide suguharud esiteks Almoravidide (1020—1146. a. a.), siis Almohadidide (1149—1269. a. a.) valitsejasugude juhatusel, kes õige tuntavalt vaba mõtte ja kultuuri edasiarenemist takistasid. Vaatamata nende takistuste peale oli araabia kultuur Hispaanias väga kõrgele arenenud.

* Tariku isiku ümber on tekkinud mitmesugused legendid. Euroopas on tema igaveseks mälestuseks Gibraltari merekitsuse nimetus: Gebel Tarik — Tariku mägi.

** Omeiadide dünastia oli Damaskuses täiesti ära hävitatud, ainult ülanimetatud Abd-ar-Rachman jõudis Aafrikasse põgeneda, kust ta hiljem Hispaaniasse tuli.

Valitsevaks klassiks olid enamuses araablased ja berberid. Esimesed haarasid visigootide käest oma kätte suured maaalad ja palju orje; berberid olid sunnitud juba palju vähemaga leppima ja rohkem mägedes elama. Sellepärast tekkisidki nende vahel tihti sõjad.

X—XI sajanditel hakkavad suurt osa etendama vabakslastud orjad, kes islami (muhamedi) usku olid läinud. Nende arv oli õige suur, näit. oli neid XI s. ainult Cordovas üksi 14 tuhande ümber. Cordova kaliifid püüdsid oma valitsuses aristokraatia vastu tihtipeale just nende kihtide peale toetada. Paljud neist olid väga rikkad.

Peale nende valitseva klassi kihtide mängisid õige suurt osa juudid, kes oma enamusel linnades elasid: kaupmeestena, teadlastena, tööstuste omanikkudena jne.

Allaheidetud hispaania rahvas — kristlased — said oma kogukondadele teatava autonoomia, kuid vaatamata selle autonoomia peale läks nende arabiseerimine väga kiiresti.

Kalifaadi ja vürstiriikide administratiivne süsteem oli peaaegu niisamasugune kui Ida-Araabia kalifaadis. Selleks, et oma võimu alal hoida, olid kalifaat ja vürstiriigid sunnitud suurt sõjaväge ja laevastikku pidama. See sündis rahva arvel, kelle käest kõiksugu maksusid võeti. Sõjaväge ei kasutatud mitte üksi välisvaenlaste vastu, vaid väga tihti kõiksugu sisemiste tülide ja ülestõusude mahasurumiseks.

Hispaania majanduslikus elus on araabia kultuuri mõju väga suur. Sel ajal oli Hispaanias rida linnasid, mille elanikkude arv poole miljonini ulatas; näit. oli Cordovas 113 tuhat maja, 500 tuhat elanikku ja 300 sauna, Granadas 500 tuhat elanikku, Sevillass 400 tuhat jne.

Igaaastane riigi sissetulek oli 6 mln. 215 tuhat dinarit.* 951. a. oli riigikassas ligemale 20 miljonit dinarit.

Kõige tähtsamaks majandusealaks oli põllumajandus, eriti aiakultuur. Araablased mõistsid mitmesaja-aastaseid kohapealseid kogemusi ära kasutada, ühendades nendega niisamuti mitmesaja-aastaseid idamaade kogemusi. Nii löid nad kõrge põllumajanduse kultuuri. Tekib laialdane põllumajanduslik teadus ja kirjandus.

Teravilja kasvatati ainult oma sisemiste tarvete rahuldamiseks, vilja veeti Aafrikast Hispaaniasse sisse ainult ikaldusaastatel. Pearõhk oli pööratud aiaviljale ja tehnilistele kultuuridele. Vanu Hispaania viljapuid: õlipuid, viinamarju, apelsiine, virsi-

kuid kultiveeriti edasi, nende kasvandusi laiendati tuntavalt. Kuid veel tähtsam on see asjaolu, et araablased Hispaaniasse terve rea seesuguseid kultuure tõid, mida seal enne ei olnud, näit. riisi, suhkrupilliroo, siidiussi jt. Tähtsat osa põllumajanduses hakkasid mängima puuvill, mais, datilipalmid jt. Kõik need kultuurid nõudsid väga keerulikke, teaduslikult organiseeritud niisutussüsteemi. Araablased olid sel alal suured kogemused, mis nad idas olid omandanud. Neid kogemusi kasutasid nad nüüd hispaania pinnal.*

Araablase kultuuri mõju ei olnud suur mitte üksi põllumajanduses, vaid ka tööstuses. Juba vanast ajast oli Hispaanias mäetööstus arenenud: kulla-, hõbeda-, rauamulla, elavhõbeda ja kalliskivide tööstus. Araablased arendasid neid alasid edasi. Veel kiiremini arenes sel ajal tekstiiltööstus, näit. oli Cordovas üksi 13 tuhat kudujat. Selle aja keraamikatööstus jättis meile mälestuseks suurepäralised kunstiesemed, mis praegu veel uhkuseks on meie Ermitaashile (Leningradis) ja teistele maailma tähtsamatele muuseumidele. Araablase mõjul arenes Hispaanias väga peenike ja keerulik kristalli, pronksi- ja elevantiluu ümbertöötamise tööstus. Ütlema peene ja ilusa ornamendiga ilustasid nad kõiksugu ehitusi.** Väga kuulus oli Hispaania nahatööstus. Lõpuks ei või unustada, et araablased esimesed olid, kes Euroopat paberivalmistusega tutvustasid. See hiinlaste leitud jõudis 8. s. Samarkandi kaudu Bagdadi ja lõpuks Aafrikasse, kust ta Hispaaniasse tuli. Esimesed paberivabrikud asutati Schativeness ja Toledosse. Sealt edasi levis see tööstus kogu Lääne-Euroopasse.

Ühes põllumajanduse ja tööstuse arenemisega arenes kiiresti ka kaubandus; eriti tähtsat osa mängis väliskaubandus. Üheks tähtsamaks sadamaks oli sel ajal Almeeria. Selles sadamas oli alati suur hulk laevu: Piisast, Genuast, Egiptusest ja Siiriast. See näitab kui elav oli kaubavahetus Hispaania ja teiste maade vahel. Hispaania kaupade väljavedu läks ühelt poolt Aafrikasse — peamiselt Egiptusesse, teiselt poolt Konstantinoopolisse, kust kaubad edasi läksid Venemaale, Kesk-Aasiasse ja Indiasse. Hispaania araablased olid pealeselle otsekohe seotud Ida-kalifaadi suturte keskkohtadega:

*Seda araabia päritolu kinnitab, muuseas, see asjaolu, et Hispaanias kõik terminid, mis niisutusega seotud on, araabia nimetusi kannavad.

** Suure osa neid omaette ainulaadseid ajaloolisi ehitusi on fashistlike röövlite ja mõrtsukate mäss nüüd igaveseks hävitanud.

* Dinar oli umbes 12—20 franka.

Damaskusega, Bagdadiga ja Mekka. Orjadega kauplemine oli Hispaanias sel ajal võrdlemisi laialdane. Kõik see kaubandus oli oma enamuses rahaline. Esialgul ei olnud Hispaania araablaster oma rahaüksust — raha importeeriti ida-kalifaadist. Hiljem hüüakse oma raha. Üks X s. arabia rändaja kirjutab, et Hispaanias iga aasta 200 tuhat dinarit raha löödi. Rahad (mündid) olid kullast, hõbedast ja vasest.

Ühes valmistuse kiire arenemisega arenes teadus, tekkis laialdane kirjandus, ehitati koole. Ametlikuks riigi- ja kirjakeeleks oli ida-arabia keel. Selles keeles on meile säilinud terve rida väga huvitavaid mälestusi. Rahvahulgad kõnelesid mitmesuguseid murdeid.

Koolid olid kaheastmelised: alg- ja kõrgem kool. Algkoolides õpetati koraani, kirjutamist ja grammatikat. Kirjaoskus oli harilikuks nähteks selleaja Hispaanias. Kõrgemas koolis õpetati peale nende teadmiste veel arstiteadust, astronoomiat, matemaatikat ja filosoofiat. Kuidas kõrgem haridus araablaster aegses Hispaanias oli arenenud, sellest annab kujutuse see asjaolu, et 976. a. ainult Cordovas üksi 27 niisugust kõrgemat kooli oli. Õpetlaste ja õpetajate arv suurenes seega kiiresti; kuid see arv suurenes pealeselle veel ka ida-kalifaadist sissesõitvate teadusemeeste ja õpetajate arvel.

Raamatutest peeti väga suurt lugu. Rik-

kad aristokraadid ja õpetlased kogusid endile suured raamatukogud. Kaliif ise püüdis omale kõige suuremat raamatukogu muretseda; näiteks oli X s. lõpul ühel kaliifil raamatukogu 400 tuhande raamatuga. Raamatud kirjutati sel ajal käsitsi ja sellepärast olid nad väga kallid. Kuid selle peale vaatamata oli nõudmine raamatute järele väga suur, ainult Cordovas üksi kirjutati iga aasta 16—18 tuhat raamatut ümber. Vaesemateski kihtides oli raamatute lugemine võrdlemisi laialt levinud. Ka muusika- ja luulekunst olid hästi arenenud. Araabia kultuuri mõju ei piiranud üksi Hispaaniaga, ta valgus siit varsti Prantsusmaale, Saksa- ja Inglismaale.

Kuid kristlaste pealetungimine ja nende võimulepääsemine tegi sellele arabia-hispaania kultuurile lõpu. Juba XIII s. algul tungisid kristlased põhja-araablaster vürstiriikide peale, ning 1248. a. langeb nende kätte Sevilla. Ainult Grenada üksi jääb veel araablaster kätte kuni 1492. a., mil kuningas Ferdinand („katoliiklane“) sellegi linna ära võttis ja viimased araablased sunnitud olid Aafrikasse taganema. Katoliku kirik, eriti jesuiidid, hävitasid mõõga ja tulega kõik selle, mis araablaster kultuuri meelde tuletas. Sellest ajast algab Hispaanias reaktsioon. Võimulepääsenud feodaalid panid kultuurilise edasiarenemise kauaks ajaks seisma.

H. Moosberg.

MÄRKMEID FASCHISTLIKUST ITAALIAST

1. Üldiseid andmeid

ITAALIA asub lõuna-lääne Euroopas Apeniini poolsaarel, Aadria ja Tüürreeni merede vahel. Tema juurde kuuluvad Vahemeres Sardiinia, Sitsiilia, Elba jt saared. Itaalia pindala on 310 tuh. ruutkilomeetrit, elanikkude arv 1933. a. andmetel — 42,6 miljonit.

Itaalia asumaade hulka kuuluvad veel Dodekanesi saarte rühm (10 saart) ja Rodosi saar Egeuse meres, Liibüa, Eritrea, Itaalia Somali, ning 1936. a. saadik Abessiinia — põhja ja põhja-ida Aafrikas.

Itaalia asend Vahemere keskpaias on talle väga soodne. Siit siirduvad soodsad ja odavad mereteed nii idasse, läbi Suetzi kanali, kui ka läände, läbi Gibraltari merekitsuse, niisamuti ka lõunasse — Aafrikasse ning Euroopa riikidesse. Põhja-Itaaliast viib rida raudteid üle Alpide Euroopa mandririikidesse.

Põhja-Itaaliat palistab põhjas Alpi mägede ahelik, millest lõunapoole asub Poo jõe avaras basseinis viljakandev Lombardia madalik. Temast lõuna poole ulatab Apeniini poolsaar, üle 800 klm. pikk ja ligi 200 klm. lai, suurem osa sellest mägin.

Apeniini poolsaarel ja saartel on puht Vahemere — subtroopikaline — kliima, kus peamiselt mererannikul ja saartel kasvavad apelsiinid, sidrunid, abrikoosid, õlipuu, viinamarjad, suhkrupilliroog. Põlluviljadest kasvatatakse nisu, riisi, maisi, suhkrupeete. Sitsiilia saarel kasvatatakse vähesel määral ka puuvilla.

Kasulikkude kaevetiste poolest on Itaalia võrdlemisi vaene. Toskaanas ja Umbrias leidub madala väärtusega kivisütt, mida 1929. a. 1 mln. tonni toodeti, kuna kivisöe sissevedu samal ajal 14,1 mln. tonnini tõusis. Rauamaake leidub Elba saarel, kuid malmi ja terast valatakse võrdlemisi vähe: kapitalismi osalise stabilisatsiooni kõrge-

seisu aastatel, 1929. a., näit., oli malmitoodang keskmiselt kuus 57 tuh. tonni, terasetoodang — 179 tuh. tonni. Ka värviliste metallide poolest pole Itaalia kuigi rikas. Vaske leidub Sardiinia saarel, Triesti ja Milano raionides; seatina Sardiinia saarel, boksiite — Abruzzia ja Istria provintsid. Rikkalikud on marmorilademed Toskanas ja väevli lademed Sitsillia saarel. Energia allikatest on suure tähtsusega veejõud — umbes 5,2 mln. hobusejõudu. Sellest selgub, et Itaalia oma tööstust kaugeltki ise tarviliku toor- ja kütteenaine varustada ei suuda, mis tema rahvamajanduse välismaadest sõltuvaks teeb: tervelt 95 prots. tarvisminevast kivisöest, peaaegu 100 protsenti naftat, 80 prots. rauamaake ja vanarauda, 50 protsenti alumiiniumi, tsinki ja seatina, ligi 100 prots. puuvilla ja 80 prots. villa peab Itaalia sisse vedama.

2. Itaalia industrialiseerumine

Hoolimata tööstuslikkude toor- ja kütteenete kehvusest on Itaalia rahvamajandus viimase paari aastakümne kestel siiski jõudsalt industrialiseerunud. Tõuke selleks andis ilmasõda. Kuid see tööstuse areng kestis ka pärast sõda edasi. Eriti silmapaistvalt kasvas elektrienergia valmistus, automobiilitööstus, lennukiehitus ja keemiatööstus. Kunstsiidi valmistamise poolest tõusis Itaalia esimesele kohale Euroopas ja kolmandale kohale maailmas (peale Ameerika Ühendriikide ja Jaapani). Tööstuse kiire arengu tagajärjel, põllumajanduse arenguga võrreldes, muutus Itaalia agaraar-industriaalmaast, mis ta oli enne ilmasõda, industriaal-agraarmaaks.

Seda protsessi iseloomustab piltlikult tööstuse ja põllumajanduse toodangu osatähtsuse liikumine Itaalia rahvamajanduses, mida järgmine tabel näitab (protsentides):

Aastad	Tööstuse- toodangu osatähtsus	Põllumajanduse- toodangu osatähtsus
1912	50	50
1926	60	40
1931	67,7	32,3

Silmapaistvad nihkumised Itaalia rahvamajanduse struktuuris on tingitud, peale muu, sellest, et suurem osa uusi tööstusharusid kohe monopoolsete ühenduste vormis tekkis ja niiviisi kõige uuemat tehnikat kõige laiemas ulatuses kasutada võis;

eriti aga küll sellest, et itaalia tööliste tööpalgad faschistliku diktatuuri ajajärgul äärmiselt madalale suruti, kaugemale alla sõjaeelse tasapinna, mille tagajärjel kasunormid ja lisaväärtuse üldsumma õige tuntuvalt suurenesid. See ajas kapitaliste aasta-aastalt suuremaid summasid tööstusesse mahutama. Uuem tehnika ja odav tööjõud võimaldasid itaalia vabrikantidel valmistusekuluseid vähendada ja kaupsid odavamalt müüa. Soodsustavaks teguriks hindade alandamisel oli ka odava veenergia kasutamise kasv. Sõjaeelsega võrreldes kasvaskasv elektrienergia valmistus 2,4 miljardilt kv.-tunnilt 1914. a. kuni 11 miljardi kv.-tunnini 1933. a., seega ligi 5 korda.

Kõigist neist võrdlemisi soodsatest arengutingimustest hoolimata põrkas itaalia tööstus siiski kokku väga tõsiste raskustega, mis üleilmse majandusekriisi ajajärgul eriti järsult teravnesid. Nende raskuste põhjused seisavad peamiselt selles, et itaalia tööstus arenes ajajärgul, mil võitlus müügiturgude pärast ikka teravamaks läks, teised maad (Ühendriigid, Inglismaa, Saksamaa, Prantsusmaa) oma tööstuse arengu taseme poolest aga Itaaliast kaugel ees olid ning kättevõidetud kaubaturgusid ja toorainete allikaid visalt kinni hoidsid.

See seletabki Itaalia imperialismi kiire arenemise ja selle arengu sügavad vastuolud, mis eriti teravalt faschistliku diktatuuri ajajärgul ilmsiks tulevad. Need vastuolud kutsusid esile itaalia sõjatööstuse kiire tõusu, niisamuti ka Itaalia-Abessiinia sõja ning Itaalia interventsiooni Hispaanias. Need vastuolud tulevad väga teravalt esile ka Itaalia ja Saksamaa „koostöös”. Oma majandusliku arengu taseme ja valmistuseaparaadi võimsuse poolest on Itaalia teiste suurte imperialistlikkude riikidega võrreldes siiski võrdlemisi nõrk ja mahajäänud maa: 1935. a. moodustas tema osatähtsus maailma tööstusetoodangus ainult 2,9 prots. (Ühendriikidel 34,1 prots., Saksamaal, — 10,1 prots., Inglismaal, — 9,8 prots.). Eriti madal on Itaalia osatähtsus rasketööstuse alal (1935. a. valmistas ta malmi 20 korda vähem kui Saksamaa, 9 korda vähem kui Prantsusmaa, terast — 8 korda vähem kui Saksamaa, 5 korda vähem kui Inglismaa). Tugevam on uute tööstusharude tõus, mille hulka kuuluvad kõigepealt kunstsiidi valmistus, laevaehituse tööstus, aviatööstus, automobiilitööstus, elektrotehnika, keemiatööstus, vedurite ja vagumite valmistamine, ehitusematerjalide tööstus jne.

Palju aeglasem oli kergetööstuse areng. Värtnate arv puuvillatööstuses oli 1914. a. 4600 tuh., 1934. a. — 5493 tuhat, puuvilla

tarvitati samadel aastatel 163 tuh. tonni ja 201 tuhat tonni.

Kuidas tööstuse tõusuga suurenes Itaalia sõltuvus välismaadelt sisseveetavatest toorainetest, seda näitab järgmine tabel (tuh. tonnides):

Aastad	Nafta ja naftasaadused	Kivisüsi	Vana raud	Pronks	Toorkummi	Vill	Puuviil
1913	150,1	10.834,0	326,2	30,4	6,1	28,6	201,9
1929	690,1	14.602,8	994,4	56,2	25,0	64,7	244,1
Juurdekasv							
%/o	372,5	35,2	204,8	85,6	314,0	125,9	24,1

Kuna neid aineid teistelt riikidelt tuli osta monopoolsete hindadega, siis avaldas ja avaldab see, ühes veokuludega, tuntuvat mõju omahinna tõusule. Ja et see võistlusevõimet välisturgudel raskendab ning uute kaubaturgude võitmisele suuri raskusi teeb, siis oligi tagajärjeks väliskaubanduse ja maksubilansi passiivsus, mis Itaalia rahandusliku seisukorra äärmiselt kõikuvaks ja raskeks tegi. 1929. a. oli Itaalia kullatagavara 10 341,3 mln. liirat, 31. augustil 1935. a. ainult 5142,5 mln. liirat. Abessiinia röövsõda vähendas aga viimastki summat veel õige tuntuvalt. Kõike kokku võttes näeme Itaalia tööstuse viimaste aastate arengus teravat sõjakonjunktuaari iseloomu. Kui 1929. a. toodangut võtta — 100, siis oli 1935. a. tööstuse toodangu üldine indeks — 91,8, automobiilitööstuse indeks — 111,2, tekstiilitööstuse toodangu indeks — 75,3, „eriliste“ masinate (s. o. sõjaliste tapamasinate) ehituse tööstuse toodangu indeks — 121,8, elektrotehnika tööstuse toodangu indeks 114,2, kunstsiidi valmistamise indeks — 250,1.

Missugused on need teised imperialistlikud riigid, kelle arvel Itaalia oma valmistuslikke vastuolusid püüab lahendada ja kellega ta huvid uute tooraineallikate ja müügiturgude haaramisel vastamisi põrkavad? Arusaadavalt on see kõigepealt Suurbritannia, kelle kätte on koondatud tähtsamad kaubaturud ja toorainete allikad. Siit ongi tingitud Itaalia ja Inglismaa vaheliste vastuolude teravnemine, Itaalia lähenemine Saksamaale ja Jaapanile, kes nendesamade eesmärkide taotlemisel Inglismaa vastu välja astuvad.

3. Põllumajandus

Tööstuse areng Itaalias sündis viimaste aastakümnete kestel palju kiiremini kui põllumajanduse areng. Selle tagajärjel on

põllumajanduse osatähtsus itaalia rahvamajanduses tuntuvalt langenud. Teiste enamarenenud kapitalistlike maadega võrreldes on itaalia põllumajandus võrdlemisi mahajäänud.

1921. a. oli Itaalia põllumajanduses 4 mln. perekonda, kellest peremehi-maaomanikke — 36 prots., rentnikke — 6 prots., pooleteramehi — 12 prots., põllutöölisi — 46 prots. Kuid need arvud ei anna siiski selget pilti, sest peremeestemaomanikkude hulgas on rohkesti niisuguseid pisimajapidajaid, kelle sissetulek oma majapidamisest perekonna toitmiseks ei jätke, ja kes sellepärast sunnitud on kas maad juurde rentima ehk palgatöölisena mõisnikkude või kulakute juurest kõrvalteenistust otsima. Palju sulaseid elab linnades ja alevites. Mõningate kokkuvõtete põhjal on Itaalias ligi 4 mln. põllutöölisi.

Põllumajanduse alal tegutsevast 4 mln. perekonnast on 140 tuhande mõisniku ja kulaku käes 95 prots. kogu põllumajanduslikust maast. Ainult 150—200 tuh. talumajapidamistel on niipalju maad, et pere selle sissetulekust iseseisvalt ära elada võib, kõik ülejäänud talupojad on mõisnikkude ja kulakute orjuses.

Itaalia põllumajanduses etendab veel tänapäevgi õige suurt osa keskaegne mõisnikkude suurmaaomandus, mille pinnal on õige laialt levinud talupoegade feodaalne kurnamine, poolfeodaalne maarent jne.

Põllumajanduse spetsialiseerumise poolest eraldub Itaalia õige tuntuvalt teistest enamarenenud euroopa riikidest. Ligikaudu kaks viiendikku põllumajanduse toodangust langeb teravilja — nisu, maisi, kaera, odra, rukki, riisi — ja ubade toodangule. Peaaegu niisama palju, ehk veidi enam, langeb aianduse saadustele. (viimamarjad, apelsiinid, sidrunid, puuõli jm) ning toor-siidi toodangule. Tehniliste kultuuride — suhkrupeedi, pilliroo, puuvilla jt — osatähtsus on võrdlemisi väike. Kartuli, köögiviljade, külviheinade, niisamuti ka karjanduse osatähtsus on itaalia põllumajanduses võrdlemisi madal.

Ka põllumajanduse tehnika poolest on Itaalia võrdlemisi mahajäänud maa. Näiteks pekstakse üle poole nisu — käsitsi. Väetisaineid tarvitatakse võrdlemisi vähe. Selle tagajärjel on ka keskmine saak hektaarilt tuntuvalt madalam (12—14 tsent.) kui, näit., Saksamaal (18—20 ts.), kuigi Itaalia looduslike tingimuste poolest palju soodsamas seisukorras on kui Saksamaa. Madalate saakide pärast ei jätke Itaalia oma põllumajanduse saadustest rahva toitmiseks ning ta on sunnitud iga

aasta suurel määral toitaineid välismaalt sisse vedama. Nii vedas Itaalia, näit., 1927—1929. a. 3,6 miljardi liira väärtuses toitaineid ja elusloomi sisse, mis omalt pooltki Itaalia sõltuvust välisurgudest tuntavalt suurendab ning tema väliskaubanduse bilanssi mõjutab.

Faschistliku diktatuuri ajal suurenes talurahvahulkade orjus ja kapitalistlik surve maal. Mitmekordseks kasvas talurahva maksukoorem. Faschistlikkude allikate põhjal oli Itaalia rahvasissetulek enne sõda 9 miljardit rubla, 1925. a. — 10 miljardit rubla ja 1930. a. — 8 miljardit rubla. Sellest sissetulekust makseti maksude näol riigile enne sõda — 12,5 prots., 1925. a. — 20 prots. ja 1930. a. 28 prots., ehk üle 2 korra rohkem, kui enne ilmasõda.

Viimastel aastatel võib itaalia põllumajanduses finanskapitali tugevat kasvamist märgata. Suurkapital tungib ikka enam ja enam talumajapidamistesse ning imeb ülejõu käivate maksude ja laenu abil laialistest talurahvahulkadest kõik mahla välja. 1928. a. loodi Itaalia Põllumajanduslik konsortsium 6,3 miljardi liira kapitaliga. Selle konsortsiumi alla kuulub 54 panka, seal hulgas 4 suurpanka. Samal ajal loodi 10 suurt provintsiaalpankade ühendust, kokku 2 miljardi liira kapitaliga. Need pangad annavad põllumajandusele laenusid maaparandustöödeks, teede ehitamiseks jne, mille tagajärjel suur osa talumajapidamisi otse pangakapitali ikkesse on sattunud. Talurahvahulkade olukord üldiselt halveneb. Kümned ja sajad tuhanded talumajapidamised langevad pankrotti. Algab põgenemine maalt. Tööstus ei suuda äga kõiki ülearseid maaelanikke tööle rakendada. Faschism ei suuda linna- ja maatööraha hulkadele tööd ja leiba kindlustada. Sellepärast on kümned tuhanded töötud iga aasta summitud Itaaliast välja rändama. Väljarändamine kasvab aasta-aastalt. Faschistliku diktatuuri ajajärgul 1920—1934. aastani lahkus Itaaliast 2,5 mln. inimest, kaugelt suurem osa neist — maalt.

4. Väliskaubandus

Tööstuse arengu tagajärjel on muutunud ka Itaalia väliskaubanduse koosseis. Kapitalismi osalise stabilisatsiooni aastatel (1927—1929) kasvas *sissevedu*, sõjaeelsega võrreldes, 60,6 prots. võrd, sellest toitainete ja elusloomade sissevedu — 101,8 prots. võrd, poolvalmisaaduste sissevedu 76 prots., tööstusesaaduste sissevedu 22,2 prots. See kõneleb sellest, et Itaalia ikka suuremal

määral ise oma kasvava tööstuse saadustega oma maa tarbeid püüab rahuldada. Seda kinnitab ka toorainete ja poolvalmisaaduste sisseveo suurenemine 62,4 prots. võrd.

Väljavedu kasvas neilsamadel aastatel 71,6 prots. võrd, sellest toitainete ja elusloomade väljavedu — 32,2 prots., poolvalmisaaduste väljavedu — 63,3 prots. ning valmisaaduste väljavedu 123,6 prots. Kõik needki nihkumised kõnelevad sellest, et Itaalia tööstus, sõjaeelsega võrreldes, tuntavalt on kasvanud. Ometigi ei toonud see Itaalia majandusliku seisukorra paranemist, vaid, vastupidi, tõukas Itaaliat ikka teravamatesse sisetistesse ja välimistesse vastuoludesse. Itaalia tööstus osutus võimetuks välisurgudel teiste riikidega võistlema, hoolimata odavast tööjõust ja tehnikala arengust, sest toorainet tuli kallilt osta. Maailma majandusekriis kiskus need vastuolud alasti ja tõukas Itaaliat kiirel sammul sõjalisel teel nende vastuolude lahendamisele. Itaalia muutub üheks agressiivsemaks riigiks Lääne-Euroopas.

5. Itaalia sõjalised jõud

Itaalia-Abessiinia sõda tegi Itaalia majandusliku, eriti tema rahandusliku seisukorra väga raskeks. Kuid sellest hoolimata peab Itaalia määratusuurt sõjaväge püssi all ning valmistab ühes teiste faschistlikkude riikidega uut „suurt“ ilmasõda ette.

Hiljuti võttis faschistlik nõukogu vastu otsuse — kogu rahvast 18. a. kuni 55 a. vanuseni militariseerida. Nimetatud otsuses on üteldud, et „kodanikkude huvid ja tarbed tulevad ohvriks tuua sõjalistele tarvele”.

Itaalia maavägi koosneb kursisoleva välismaa ajakirjanduse andmete põhjal 13 korpuselt ehk 39 diviisist, millest 28 on jalaväe diviisid, 3 motoriseeritud, 4 „liikuvat” ja 4 alpine diviisi. Pealeselle on loodud 2 motomehaniseeritud brigaadi, 4 tankidepolku, 13 ratsaväepolku ja 71 kahurväepolku. Itaalia sõjaväes teenib üldse 400 tuh. meest. Siia on tarvis veel lisada asumaade sõjavägi — 100 tuh. meest ja faschistlik miilits — 250 tuh. mustasärgimeest. Oma relvastuse taseme poolest on jalavägi praeguseaja armeede relvastuse tasemel. Itaalia sõjaväes on 1200 tanki ja 2600 kahurit. Itaalia suurtükiväe eitavaks omaduseks on tema paljukaliibrilikkus (on kahureid 105, 149, 150, 152 ja 305 mm.)

Ohulaevastiku ehitamisele asus Itaalia 1925. a. ja on selle 12 aastaga saavutanud

võrdlemisi suuri tagajärgi. 1935. a. oli Itaalia lennuväes 170 eskadrilli 2840 lennukiga, kuna tagavaras seisis 800 lennukit. 1937. a. kavatsetakse lennukite arvu rivis suurendada 3000 lennukini. Lennuväe isiklik koosseis on 46 tuh. meest, sellest 10 tuh. lendurit.

Itaalia sõjalaevastikus oli 1. jaanuaril 1936. a. 4 liinilaeva, 1 lennukite veolaev, 24 ristlajat, 99 miinipaati, 69 veealust paati. Ehitusel on 2 liinilaeva, 6 ristlajat, 12 miinipaati, 8 veealust paati. Itaalia sõjalaevastiku üldine tonaash, ühes ehitusel olevate sõjalaevadega, teeb välja 526 tuh. tonni.

Itaalia kindlustab kiirete tempodega oma sõjalaevastikubaase nii lõunas, Dodeka-

nesi saartel, kui ka Aafrika kallastel. Tema tähtsamad õhu- ja merelaevastiku baasid on: Veneetsia, Taranto, Maddalena (Sardiinia saarel). Tähtsamad sõjalaevade ehitamiskohad on Spezia ja Castellammare.

Need andmed tõendavad, et Itaalia endast võrdlemisi tugevat sõjalist jõudu Vahemeremaade hulgas kujutab. Tema soodne geograafiline asend Vahemere keskpaias annab talle terve rea paremusi, teiste Vahemeriikiidega võrreldes, ning kindlustab tema seisukohti sellel väga tähtsal majanduslikul ja strateegilisel veeteel Euroopast Aiasse. Sõjaliste kokkupõrgete puhul on sellel asjaolul väga suur tähtsus.

Joh. Reesen.

TERVE INIMESE TOITLUS

Toitlus on, nagu teada, inimese põhimine bioloogiline tarvidus. Igasugused ebanormaalsused toitluses, alatoitlus ja nälgimine annavad endid organismi mitmetes funktsioonides rängalt tunda. Rida ammutuntud haigusi — skorbuit, rahiit ja teised — tekivad ebaõige toitluse, muu seas toiduks vajalikkude vitamiinide puudumise tagajärjel. Puudulikult toidetud organism paneb haigustele üldse halvasti vastu ja kannatab nende all raskemini. Toitluse korratud avaldab mõju ka elukestvuse peale.

Toitluseõpetus on võrdlemisi noor teadus, kõigest ligi sada aastat vana. Pole imetada, et ta kapitalistlikudel maadel nõrgalt arenes: niipea kui piiritagused õpetlased inimese ratsionaalse toitluse küsimuse lahendamisele asuvad, põrkavad nad kohe kokku sotsiaalsete probleemidega. Töötaolek, vaesus, madal töötasu, elukallidus jne — kõik see ei lase ratsionaalset toitlust teostada.

Toitluseteaduse alusepanijateks olid saksa õpetlased Liebig, Voigt, Pettenkofer, Rubner. Neilt kuulsime meie toidu kaloorilikkuse tähtsusest, valkude, süsivesikute ja rasvaainete tähtsusest, toidu differentseerimise vajadusest vastavalt inimese vanusele, soole, kliima tingimustele, töö iseloomule. Faschistlikul Saksamaal ei ole nende õpetlaste tähtis osa teaduses mitte ainult unustusse jäetud, vaid seda otsekohe eitatakse. Saksa ajakirjad — „Volksernährung“ jt. — on täis vastvorbitud faschistlikkude „õpetlaste“ artikleid, kes kõigest jõust püüavad tõestada, et toidu kaloorilikkus, valkained

jne toitluses kuigi tõsist osa ei etenda. Nad esitavad elanikkudele fantastilikke retsepte, mida enim organiseeritud nälgimise põhilauseteks võib nimetada, kui toitluse teaduslikkudeks alusteks.

Nõukogude Liidus, kus ratsionalistliku korra lõpuliku võidu tõttu hool inimese eest oma kõrgema väljenduse on saanud, püüavad valitsus ja teadusettevõtte rahva toitlust teaduse aluste rajada. Nimelt sellega ongi seletatav see tõsiasi, et praegu NSV Liit toitluseküsimuste lahendamises maailmas esikohal seisab.

Meil on praegu olemas eriti suured toiduainete tagavara-allikad. Põllumajanduse ja toiduainete tööstuse edusammud suurendavad iga päevaga toiduainete küllust. See asjaolu avab tähelepanuväärt väljavaated toitluse teaduslikkude aluste sisendamiseks. Hiljuti tegi NSV Liidu riiklik plaanikomisjon tervishoiu rahvakomisariaadi Toitluse kesk-instituudile ettepaneku — seada kokku nende toiduainete hulk ja assortment, mida teadus kogu meie suure Liidu elanikkonna hulga nõuete rahuldamiseks võib soovitada. Missugusel valitsusel, missuguses riigis on see kogu inimsoo ajaloo vältel kunagi võimalik olnud?

Tänapäeva kõige tähtsamaks küsimuseks on meil nüüd saanud teadmiste levitamine ratsionaalse toitluse kohta. On vaja, et kõik meie riigi elanikud põhijoontes teaksid, kuidas terve inimene ennast peab toitma.

Peamised ained, millele meie toidus tähelepanu peame pöörama, on valkained, süsivesikud, rasvaained, vitamiinid ja soo-

lad. Nende toidu eriainetete koostis kindlustabki ratsionaalse toitluse. Nii, näiteks, peab täiskasvanud inimese toidus ööpäeva kohta vähemalt 100 grammi valkaineid olema.

Suur tähtsus on, muidugi, ka valkainete omadusel. On vajalik, et üks kolmandik valkainetest, mida toiduks tarvitatakse, oleks pärit loomariigist, liha, piima, munade näol, kaks kolmandikku aga — taimede valkained, nagu leib, aiaviljad, kartul, kaunviljad. Valkaineid on pea kõikides toiduainetes: näiteks sisaldab liha ligi 20 protsenti valkaineid, piim — 2—4 protsenti, leib — 4—6 prots., herned 15—18 protsenti jne.

Rahvasteliidu toitluskomisjonis, kus mina NSV Liitu esindan, soovitasid kõik õpetlased — kapitalistlikkude maade esindajad — võtta ööpäevaseks valkainete tarvituse normiks 70 grammi, luges, et see valkaine hulk nende riikide jaoks väga soovitatav on, kuid kaugeltki veel mitte ei ole kätte saadud. Meie võime uhked olla, et NSV Liidus juba praegu ühe elaniku kohta keskmiselt 112 grammi valkaineid ööpäeva peale tarvitatakse.

Üliväga tähtis on, et organism kõiki meile tuntud vitamiine saaks. Vitamiinide poolest kõige rikkalikumad on taimede rohelised osad, aia- ja puuvili, mida kas toorelt või keedetult tarvitatakse niisugustes toitudes nagu salatid, vinegretid, spinat, kapsa ja porgandi pudrud või pirukad jne. Kahjuks on rida N. Liidu raiioone kliimaliste tingimuste pärast nende toitainetega puudulikult varustatud ning pahatihti suhtuvad ka elanikud ise skeptiliskult aiaviljatoidusele. Paljude õpetlaste arvamise järgi aga langevad niisugused taudid, nagu gripp ja teised n. n. hooaja-haigused, just neile ajavahemikkudele, mil organism vitamiinidega kõige vähem kindlustatud on.

Eriti tähtis on selles suhtes tähelepanu pöörata lapse organismile. Kasvu ajal on vitamiinidel hiiglasuur tähtsus. Seepärast on vaja laste toitluses piima kõrval ka kalarasva, rohelist salatit ja aiavilja laialdaselt populariseerida.

Mitte vähem tähtis ei ole organismile ka mineraaloolade õige tarvitamine, näiteks rauasoolade tarvitamine, mida taimede rohelistes osades (nagu spinat) leidub ja mis vereloomisel ning normaalses ainetevahetuses määratusuurt osa etendavad.

Praegu on käimas suur vaidlus piima tähtsuse üle toidus. Ameerika õpetlased rõhutavad, et lapsed ja isegi täiskasvanud peavad vähemalt liitri piima tarvitaksid.

Hiljuti Moskvas ärareetud üleliiduliselt nõukogu arhitektide kongressilt.

Pildil: Arhitekt K. S. Alabjün ametiühingute maja sammassaalis kongressi avamas. (Sojusfoto).

Kahtlemata on piim hea, toitev produkt, mis täieväärtuslikke valkaineid ja rasvaineid sisaldab. Kuid raua poolest on ta nimelt väga vaene. Meie arvates pole sarnane piimast veetlumine õige. Kui laps iga päev liitri piima saab, siis jääb teistele toiduainetele liig vähe ruumi. See võib verevaesuse esile kutsuda.

Toitluseteadus on täpselt kindlaks teinud, et toit peab olema vastav vanusele, soole, kliimale ja ka inimese töö iseloomule. Rinnalaps, kooliealine laps, koolilaps, täiskasvanud inimene, elatanud inimesed — kõik nad peavad erinevat toitu saama nii hulgalt kui ka omaduselt. Praktikas see veel nii ei ole. Tõsi küll, ükski ema ei anna rinnalapsele heeringat või hapukapsa suppi, väga hästi teades, et lapsele see toit ei kõlba. Ligikaudu niisamasuguses seisukorras on 7—8-aastane laps. Kuid enamasti istub ta täiskasvanutega ühte söögilauda ja sööb sedasama toitu, mida täiskasvanudki, tihti niisama palju.

Valkaine hulk, mida teadus 3—5-aastastele lastele soovib, oleks 3,5 grammi valkaineid päevas ühe kilogrammi lapse kaalu kohta, 5—8-aastastele lastele — 3 grammi kilogrammi kohta jne. Selleks, et viieaastasele lapsele, kes ligi 20 kilogrammi kaalub, päevast valkainete normi anda, on vaja, et ta sööks: umbes 300 grammi piima, 100 grammi liha, 200 grammi leiba, 1 muna, 150 grammi jahutoite ning pudru. Kahtlemata on kasvava ja arenemiseas oleva lapse organismil vaja rohkem loomariigist päritolevaid valkaineid tarvitada, mis kõige täieväertuslikumad on.

Olenevalt töö iseloomust kõigub toidu hulk ja omadus, mida inimene vajab, väga tuntuvalt. Tõsi küll, on vaja ära märkida, et toitluseinstituudi andmete järgi meie kõige suuremates hiiglatehastes, kus töö mehaniseeritud on, kalooriate tarvidus sepi-koja- ning valukuuritöölistel ja teenijatel pea ühesugune on. Kuid põllutöeline ja tööline tehastes, kus mehaniseerimine puudulikult on läbi viidud, vajavad 4—5 tuhat kalooriat, kuna vaimlise töö tegijal ligikaudu 3 tuhandest kalooriast jätkub.

Valkained ja süsivesikud annavad, organismis hapnikuga ühinedes, iga grammi kohta 4,1 kalooriat, rasvained aga — 9,3 kalooriat. Nii katab, näiteks, ööpäevane toidunorm, mis 100 grammi valkaineid, 50 grammi rasvaaineid ja 520 grammi süsivesikuid sisaldab, organismi 3000-kaloorialise tarviduse. Kuid on vaja meeles pidada, et need toitvad ained võimalikult mitmekesiste toiduainete näol peavad saama tarvitatud. On vaja hoiduda suure hulga ühe ja sellisama toiduaine tarvitamisest ja toit võimalust mööda mitmekesisemaks teha.

Palavate töökodade töölised peavad teisi toituma kui külmade töökodade töölised. Meie instituudi katsetel läks korda kindlaks määrata, et palavate töökodade töölised suuremat valkainete normi nõuavad. Kõrge temperatuuri juures suureneb organismis valkainete, vee ja mineraal-soolade kulu. Seepärast peavad palavate töökodade töölised vähemalt 150 grammi valkaineid saama, niisamuti rohkem vett ja soola.

Tööline tööpingi juurest, arvepidaja, õpilane, insener söövad pea ühetäolist toitu. Kuid nüüd on juba aeg, mil kõigi nende tööliste toitlust võib ja tuleb differentseerida — täpsetel teaduslikudel alustel. Üks suuremaid ülesandeid, mis meie ees seisab, on kutsetoitluse teaduslikult põhjendatud normide populariseerimine.

Enamik inimesi peab toidu valikul hari-

likult kahte tegurit silmas: toidu maitset ja toitvust (kõhu täitmist). See etendab niisamuti suurt osa õiges toitluses. Võib tõestatuks lugeda, et organism maitseva toidu paremini vastu võtab ja ära kasutab. Seedimismahlade sekretsioon, mis toidu seedimisel suurt osa etendab, väheneb ühtlaadi maitsetu toidu juures. Kommet, mis mõnel maal viisiks — söögi ajal veimi või õlut tarvitada — ei või toreduseks lugeda. Kergete, niinimetatud lauaveinide mõõdukas tarvitamine soodustab töötaval tervel inimesel seedimist ning annab toidule parema maitse.*

Eriti on vaja alla kriipsutada toitmisel korrapidamise tähtsust, s. o. õigel ajal söömist ja ööpäevase toidunormi jaotamist teatud kindlate portsjonite järgi. Võib tõestatuks lugeda, et iga päev ühel ja selsamal kellaajal söömine toidu täieväertuslikkust tuntuvalt tõstab.

Väga tähtis on päevast toidunormi kolme, nelja söögikorra vahel ära jaotada. Meie arvates peab lõuna peale langema ligi 40 protsenti päeva vältel tarvitavast toidust, hommikueinele — 25 protsenti ja ülejäänud osa — õhtusöögile.

Üheks tingimuseks, mis toidu organismile paremini vastuvõetavaks teeb, on ümbrus, milles toitu võetakse, ja see, kuidas toit ette kantakse. Toidud, mis puhtalt, hästi serveeritult ette kantakse, võtab organism paremini vastu ja kasutab paremini ära. Seoses sellega peab mõne sõna ütleva inimeste kohta, kes toitu valmistavad. Kõige paremad toiduained võib inimesele nii viisi ette kanda, et organism neist väga vähe kasu saab. Pahatihti on head ja täieväertuslikud toiduained nii valmistatud ja kantakse nii ette, et nad kogu oma väärtuse kaotavad. Kui toit kaua palavalt seisab, kui teda tihti üles soendatakse, siis hävinevad temas vitamiinid. Külmalt antud toitu võtab aga organism väga halvasti vastu.

Lõpuks on vaja aru saada, et kokk — on inimene, kes inimese organismi kõige tähtsama tarbe — toitmise — rahuldamisest organiseerib. Siiski võib veel praegugi otse pöörastama ajavat elaklikku põlastust selle töö vastu märgata. Inimeste täiendavale õpetamisele, kes söögimajades ja restoranid-

* Tahaksime siiski selle eeskuju laiemalt järeltegemise eest hoiatada: esiteks nõuaks see tuntuvat lisakulu; teiseks on „norm“ „mõõdukas“ väga ebamäärane, ja võib väheselgi liialdamisel organismile hädaohtlikuks saada: alkoholi tarvitamise kurbi tagajärgi on meil selletagi küllaft. — „K. t.“ toim.

des töötavad, pööratakse väga vähe tähelepanu. Vähe, väga vähe tehakse tööd selleks, et toitmist söögimajades teaduse nõuete kohaselt korraldada.

Täiesti teistsugust suhtumist toitluse teaduslikkudesse seadettesse näeme meie toiduainete-tööstuses. Seltsimees Mikojan arutas meiega isiklikult lihakombinaatide, konservide valmistamise, leivaküpsetamise jne töö küsimusi, kus kõik teaduslikud saavutused, mis meil olemas, maksimaalselt on ära kasutatud. Erilist tähelepanu väärib käsil oleva nõukogude kokaraamatu välja-

andmine. See raamat, mille koostamisest meie suured õpetlased osa võtavad, saab olema tähelepanuväärt käsiraamatuks ratsionaalses toitluses.

Meie oleme veendunud, et niisugused teaduse ja valmistuse vahekorrad, kus teaduse alused kohe praktikas teostatakse, mitte ainult toiduainete küllaldase valmistamise, vaid ka nende ratsionaalse, teaduslikult põhjendatud tarvitamise pandiks on.

Prof. B. Sbarski.
Tõlk. J. Lemm.

MARX KUI AJALOOLANE

MARX andis maailmale materialistliku ajaloo-seletuse, mis ajaloo esmakordselt teaduseks tegi. Suurele proletaarsele revolutsioonäärile omase tungiga vaatlustest ja ajaloolikkude faktide tundmaõppimisest tuletatud teooriat konkreetselt tarvitada, unistas Marx, nagu teada, maailma-ajaloo kirjutamisest tema uue mõistmise alusel.

Tal ei läinud korda seda kavatsust teostada — elu, täis võitlust, oli liialt lühike. Kuid lugemata näidetes ja märkustes, mida kõigis ta kirjatöodes leiame, eriti ta monumentaalses töös „Kapital”, andis Marx ajalooliste nähtuste ja sündmuste tõelikkude vedrude avastamisest eredad näited. Igaüks meist näidetest on sagedasti väärt ühe või teise kodanlise ajalookooli ajaloolaste mitmekõitelisi kirjutusi.

Marxi erilised ajaloolised tööd, kõigepealt „Klassivõitlus Prantsusmaal”, „Louis Bonaparte kaheksateistkümnnes brumaire” ja „Kodusõda Prantsusmaal” — kuuluvad ajaloolise kirjanduse kõige tähelepanuväärilikumate nähtuste hulka. Autor elas ühel ajal sündmustega, mida ta nendes käsitab. Kuid see asjaolu võib ainult nende kodanliste teadusekuulutajate silmis puudusena paista, kes ainult sajaastase eaga sündmusi ajaloo valda arvavad.

Tõelikult aga esineb Marx mendes töedes, mis kõige kõrgemal määral ajakohased on ja päevaküsimusi puudutavad, erakorralise sügavuse ja jõuga ajaloolasena. Sest Marx ei mõelnudki üldse teisiti kui ajalooliselt, — see oli tema dialektiliku meetodi põhinõue. Isegi kokku puutudes sündmustega, mis tema silma all toimusid, otsis ja leidis ta nende juuri minevikus, sest ainult oleviku sisemises sidemes minevikuga võib nähtuste tõelikkude mõtet välja selgitada.

Marxi tööd on niisama kaugel nagu taevast maast nendest läiladest marksismi karrikatuuridest, mis lugemata hulga kodanliste ja vähemlikkude laimajate poolt on välja mõeldud. Arvustajad kodanlisest ja oportunistlikust laagrist armastavad Marxi, kui ajaloolast, „publitsistikasse” kaldumises süüdistada. Selle halvaks-paneva terminiga märgivad nad seda arutluste sõjakat iseloomu isikute ja tegevuse suhtes, mida publitsistika, kui kirjandusliku shaamri, aga mitte ajaloolise laistingu tunnuslikuks võtteks peetakse.

Sine ira et studio — ilma vihata ja ilma erapoolikuseta — nii vormuleeris oma juhtmõtet vana Tacitus (kuigi ta ise seda sugugi ei täitnud!). Niisugune peab ajaloolane olema — kuulutavad kodanlise teaduse silmakirjateenrid. Nimelt niisugune ongi ajaloolane — „marksist” — korrutavad oma ideeliste õhutajate järgi ka suure marksistliku õpetuse vähemlikud moonutajad ja labastajad: sest tema ju teab, et iga isik ja iga sündmus antud aja-järgu „objektiivsetest” seadustest tingitud on.

Marx näitas, et võib küüne otsteni ajaloolane olla, võib isegi niisuguste „ootamata” sündmuste ja „ootamata” avantüristide seadusepärasust avastada, nagu seda olid 1851. aasta 2. detsembri riigipööre ja selle kangelane Louis Bonaparte, ja siiski eredaks publitsistikaks jääda, kelle arutlused mineviku kinniläänud ukse ees peatama ei jää. Sest ajaloolik tinglikkus ei tähenda Marxil mitte sugugi ettemääratud, fatalismi.

Ainult mehanistid kujutlevad endale ajaloolist protsessi stüühiliku protsessina, milles isik on ainult ölekõrreke, mis arenemise protsessi suuna näitab, või, paremal juhul, lihtne kõnetoru, mis ajaloo häält

edasi annab. Sõna „kõnetoru” toob meelde Marxi tuntud kirja Lassalle'ile viimase draama „Franz von Sickingeni” puhul. Ei ole tarvis „schillerdada”, — õpetas Marx, — see tähendab, mitte kangelasi skemaatiliste deklamaatoritena ette tuua, vaid neid on tarvis „schekspiriseerida”, see tähendab — neid elavate inimestena kujutada kõigi kiiredega, individuaalse mõistuse ja tahtega, mille kaudu olevik väljendub.

Nimelt „schillerdamisega” tegelesid sagedasti ka mõned ajaloolased, kes endid marksistideks pidasid. Tegelikult on need Marxi-Lenini suure õpetuse vulgariseerijad ja labastajad. Nad ei võtnud ajaloolisi tegelasi mitte ainult alasti, vaid — kui nii väljendada võib — otse kontideni paljaks. Nad võtsid nendelt kõik ihulikud katted, jättes ainult „ühiskondlik-majandusliku” luukere ja panid teda oma klassilisest kuuluvusest „kõnetorusse” kisendama. Kuid paljad luukered on üksteisele väga sarnased. Nende isäralduste vahel on väga raske vahet teha. Sellepärast oli ka nende häda-ajaloolaste klassifikatsioon sagedasti võlts.

Marx näitas oma ajaloolistes töedes ajalooliste tegelaste „schekspiirilikku” kujutamiseviisi. Tema sule all pole ajalooline tegelane kogunisti mitte rääkiv nukk, kogunisti mitte kõhuraälkiv ühiskondlik-majanduslik formatsioon, vaid elav isik, kes tegetseb ja mõju avaldab, — muidugi, laialise ajaloolise tinglikkuse raamides. Kirjas Kugelmannile ütles Marx kord: „Ajalooleks väga müstilik iseloom, kui „juhuslused” mingit osa ei etendaks. Need juhuslused kuuluvad ise, muidugi, koostava osana üldisesse arenemiskäiku, tasakaalustades teiste juhuslustega. Kuid kiirendamine ja pikaldamine olenevad suurel määral nendest „juhuslustest”, mille hulka ka niisugune „juhus” käib, nagu alguses liikumise eesotsas seisvate inimeste iseloom”.

Ajalugu teevad, nagu Marx palju kordi kordas, inimesed. Nende teadlikkusest, nende mõistusest ja suudetest oleneb ajaloo arenemise kiirendamine või pikaldamine. Rumal ja naeruväärne oleks ajalugu kujutada protsessina, mis stüühilikult areneb, ilma inimeste osavõtuta. Võitluses ökonomistidega arendas Lenin võrratu osavusega seda seadet teadlikkusest ja stüühilikkusest. Tänu Leninile ja Stalinile oskas meie partei suures ja võidurikkas võitluses revolutsiooni ja sotsialistliku ühiskonna pärast seda marksismi põhilauset õigus-tada.

Ajaloolasele-marksistile, kes ajaloost

stüühilikkuse ja mehaamilikkuse müstiliku katte maha võtab, pole mitte ainult kohuslik ajaloolistele isikutele väarikas koht anda, vaid ka nende kohta oma arvamist avaldada, sest nad pole mitte lihtsalt kõnetorud, vaid tegelased ja sündmuste loojad. Sellepärast oligi Marx täis kõrvaltavat põlgust ja piitsutatavat sarkasmi, kui ta mõnest Louis Bonaparte'ist, Thiers'ist või Jules Favre'ist rääkis, ja helde oli ta oma kiituses ning vaimustuseavaldustes, kui ta kirjutas Pariisi töölistest, kes jälkide verssaillaste vastu kangelaslikule võitlusele olid tõusnud.

Kuid mis võttis ta oma otsustamistes juhihiseks? Missugustelt seisukohtadelt mõistis ta hukka või õigeks? Paljudki kodanlikud ajaloolased on Tacituse retseptist lahkunud. Need inimesed kirjutasid oma ajaloolikud tööd „vähaga ja erapoolikusega”. Nende hulgas oli isegi suuri õpetlasi, nagu prantslane Michelet või sakslane Mommsen, ja nad ei varjanud oma poolehoidu või vastikust inimeste ja sündmuste vastu. Kui nende tundeid ja vaateid lähemalt vaadelda, siis selgub, et need sugugi puhtisiklikud ei olnud, mis ajaloolase ühest või teisest mõistuselaadist või iseloomust tingitud oleks. Need olid ühe või teise klassi, tema sotsiaalsete ja poliitiliste huvide ja ideaalide kaitsjate poolehoiu või vastikuse tundud.

Ka Marx väljendas teatud klassi ideaale ja huvisid. Tema individuaalne iseloom ja mõistuselaad võisid, niisamuti nagu nendelgi ajaloolastel, isesugusel kombel neid poolehoiu või vastikuse tundeid vastu peegeldada, kuid nende põhiolu määras ära see seisukoht, mis tal oli suures klasside heitluses. Need kirjutas ette tema armastus töölisteklassi vastu, tema poolehoid revolutsiooni asjale, tema andumus võitlusele proletariaadi vabastamiseks, võitlusele kommunismi pärast.

Seda ei varjanud Marx kunagi. Vastupidi, igas reas, igas sõnas, mis tema sule alt välja tulid, on tema vaated äärmise selgusega väljendatud. Parteilikkus määras tema otsustused tervenisti: kõik, mis revolutsioonile tuluks tuli, oli temale kaldis; kõike, mis sellele vastu käis, vihkas ta. Nendelt seisukohtadelt kirjutas ta ka ajalugu; veel enam, nende jaoks kirjutaski ta üldse seda.

Kas ei varjutanud need „erapoolikused” tema ajaloolisi otsustusi? Kas võis ta „teaduslikult” ja „objektiivselt” elavatesse ja eluta teaduslikkusesse faktidesse suhtuda, kui tal niisugused enne valmiskujunenud poolehoidu- ja vastikusetundud olid? See —

on vana küsimus, mille peale õieti järgmisel kombel vastati. Enne oli nii: iga klass, kes võimul oli, võltsis ajalugu oma huvides, ja iga ülestõusnud klass vabastas ajalugu nendest võltsimistest selleks, et peale võimuletulekut oma uut võltsi sinna sisse viia. Ainult proletariaat — lõpulikult revolutsioonilik klass — ei ole ajaloo võltsimisest huvitatud. Tema ei võta võimu mitte selleks, et ühe klassi võimu teise üle jäädvustada, vaid selleks, et klassideta ühiskonda — kommunismi — üles ehitada.

Kui õige see vastus ka ei oleks, ei ole ta siiski täielik. Kas või juba sellepärast, et proletariaadi võimuletulekuga vaenulikud klassid mitte automaatselt ja stüühilikult hävitatud ei saa. Algab uus järk võitlust kurnajateklasside vastu, võitlust, mis proletariaadi diktatuuri tähe all peetakse. Selleks, et täielikult puruks lüüa sofismi selle kohta, nagu ei sünniks parteilikkus teadusliku objektiivsusega kokku, on tarvis veel teist põhiolulikkude tõsiasja silmas pidada.

Ajalugu kujutati enne Marxi sündmuste vooluna, mida millegagi ei saadud seletada, peale tegutsevate isikute või koguni jumala enda seletamatu tahte. Selle tagajärjel avanes ajaloolaste ees laialine võimalus oma ainet enda heaksarvamise järgi tõlgitseda, omaenda maitsest ja poolehoiust olenevalt ühte või teist tõsiasja ära kasutades või kõrvale jättes. Marx aga andis esimesena *objektiivse* võtme ajaloo salakambrite avamiseks. Juba oskusest olenevalt, mitte maitsest, annab selle võtme tarvitamine suuremad või vähemad tagajärjed.

Oma töödes tõestas Marx seda hiilgavalt. Mitte ükski inimene maailmas ei või tõestada, et tema prantsuse ajaloo analüüs 1848—1851. aastate kohta millegi poolest tõe ja teadusliku õigsuse vastu patustaks sellepärast, et ta prantsuse kodanlast seltskonda ja tema kangelasi nii halastamatalt piitsutab. Vastupidi — nimelt oma meetodi tõttu, mis erapooletult ja kirurgi lõikenõu teravusega kõik ühiskonna ja tema ajaloo varjatud, kõige sügavamad sisemused avalikuks teeb, võis Marx tõeliku parteilikkuse seisukohtadele asuda, väljendades kindlalt oma suhtumist sündmustesse ja isi-

kutesse nii, nagu nad seda objektiivselt ära teenisid.!

Marx lõi oma suure ajaloolise materialismi teooria nüisugusel ajajärgul, kui ajaloolik protsess inimestele mingisuguste „maapõue vedelkihtide“ lausa vool mäis olevat. Ta näitas inimestele need objektiivsed raamid ja voolusängi, milleles ajaloo jooks toimub.

Inimesed, kes materialistliku ajaloomõistmise sügavast mõttest aru ei saanud, jõudsid ainult tema mehanistliku seletamiseni, „majandusliku“ materialismini, jättes kõrvale inimese ja tema poolt ajaloolikkude protsessi toodava teadlikkuse momenti.

Nüisugune on M. N. Pokrovski ja tema kooli antimarksistlikkude seisukohtade juur. „Majanduslik“ materialism — see kõige vulgaarsem paroodia marksismile — viis elava ajaloo skolastiliseks „sotsioloogiliseks“ skeemiks moonutamisele, ajaloolikud tegelased aga tegi ta kurikuulsaks abstraktsete „ühiskondlik-majanduslikkude formatsioonide“ „saaduseks“. Juba see viis ajaloo kui teaduse likvideerimisele. „Majandusliku“ fatalismi teine külg on aga — subjektivism, roomamine idealistliku ilma mõistmise roobastele.

Ajalooliste seaduste ja mähtuste objektiivse iseloomu eitamine, mis sellest tekkinud on, likvideeris lõpulikult ajaloo, kui teaduse, nii M. N. Pokrovski töödes kui ka tema andetute järelkäijate kirjutustes, kelledest osa vihasemate rahvavaenlaste — alatute trotskistlik-buhaarinlikkude kahekeelikute — leeri välja jõudis.

Vaatamata kõige suurema revolutsiooni õppetundidele, vaatamata sotsialistliku ühiskonna ehitamise määratusuurtele kogemustele ja vaatamata meie partei keskkomitee ja seltsimees Stalini rohketele näpunäidetele pole veel paljud meie ajaloolastest nendest moonutustest täiesti vabanevad. Sellele seisukorrale on aeg lõpp teha, ja üheks kõige paremaks abinõuks selle jaoks on Marxi ajalooliste tööde tundmaõppimine.

F. Rotstein.

Tlk. A. M.

Põllumajanduse osakond

KUIDAS HEAD RISTIKHEINA SEEMNE SAAKI SAADA?

Vaevalt on tarvis tõendada ristikkeina suurt tähtsust põllumajanduses. Seda teab iga eesrindlik kolhoosnik, kolhooside aktiivist rääkimata, milline suur tähtsus ristikkeinal loomatoidu baasi kindlustamisel on, milline tähtsus tal külvikordades on kui asendamatu eelkäijal linale ja teistele kultuuridele.

Ristikkeina kasvatuselg tehakse meil tegemist juba 150 aastat, kuid siimaani on ristikkeinaseemne saak hektaari kohta meil ikka veel naeruväärt väikeseks jäänud ja ei tõuse üle 1—1,5 tsentneri hektaari kohta.

Millest see tuleb?

See tuleb sellest, et ristikkeina külvi puhul loomatoiduks taimed liialt tihedalt üles tõusevad ja üksikute ühtlast kasvu tuntuvalt takistavad. Ühed taimed kasvavad kõrgemaks, teised jäävad madalamaks, jäävad oma arenemises kõrgematest maha ja sellest tuleb ka nende hilisem õitsemine. Teadupärast kestab ristikkeina õitsemine ligikaudu kuu aja ümber. Selle tagajärjel toimub ka seemnete valmimine ebaühtlaselt. Selle tagajärjeks on suured seemne kaotused koristusel.

Liigtiheduse kõrvaldamine annab ristikkeinapõõsade normaalsed arenemise võimalused. Ühest seemnest tekkinud ristikkeinapõõsas annab normaalse arenemise juures kuni viiskümmend kōrt. Nende ühtlase arenemise kaasas käib ka ühtlane õitsemine ja seemnete ühtlane valmimine.

Nagu teada, toimetavad mett kogujad mesilased ristikkeinaõite tolmutamist. Mineraalväetised ei anna ristikkeinale mitte üksnes parema kasvu, vaid ka rohkem õitemahla. See omakorda tõmbab ka rohkem mesilasi ristikkeinapõllule mett koguma ja tarvilikku tolmutamise protsessi toimetama, mille järelduseks on parem ristikkeinaseemnete saak.

Katsed on tõendanud, et seemneristikkeina väetamisel superfosfaat ja kaalisool kõige parema viljakuse annavad seemnete alal. Kaalisoola ja superfosfaadi eel peab

põld laudasõnniku ja lubjaga väetatud olema. Kõige parema ristikkeina arenemise saavutame siis, kui külvi ridade vahe laius 50 sentimeetri ümber on, kuid üksikute põõsade vahe 20—25 sentimeetrit. Seemneid kulub hektaari kohta niisuguse külvamise juures üks kuni poolteist kilogrammi, kuid seemnete saak tõuseb hariliku külvi võrreldes viiekordseks.

Lühidalt öeldes — punast ristikkeina peab seemne saamiseks niisamuti kasvatama, nagu kõiki mullatavaid kultuure.

1931. aastal hakkasime meie esimest korda ristikkeina masinaga istutama. Tagajärjed olid head. Väetamata maalt saadi ristikkeinaseemet 5,8 tsentnerit hektaarilt, kuid superfosfaadi ja kaalisoola tarvitamisel laudasõnnikuga väetatud maale — kuni 12 tsentnerit.

Ka teisel kasutamise aastal oli ristikkeina arenemine hea.

Istutatud ristikkeina eest peab olema hea hoolitsus, nimelt hoolikas ridadevaheline harimine ja umbrohtude kitkumine.

Praktiseeritakse ka lihtsustatud ristikkeina külvimise viisi seemneks, nimelt laiarealise külvi, mille juures külvinorm on 3—5 kg seemneid hektaari kohta ja ridade vahe — 50 sentimeetrit. Niisugustes ridades tuleb ristikkeinataimedel ikkagi kitsikus arenemise takistajaks, mis seemnesaagi peale, istutatud ristikkeinaga võrreldes, mõjub, kuid praeguse keskmise 1-tsentnerilise saagi asemel on selkombel ikkagi võimalik 5—6 tsentnerit seemneid hektaarilt saada. Vahe on käegakatsutav.

Et sellise külvi juures seemnesaaki tõsta, on vaja ristikkeinapõllul niisamasugust „buketeerimist” korraldada, nagu seda suhkrupeedi põldudel tehakse.

Ja mida lähemal mesipuuad ristikkeinapõllule on, seda parem. Kolhooside juhatustel oleks tarvis oma mesipuuadade asukohtade juures seda arvesse võtta.

Timirjasevi p.-m. akadeemia prof.

P. Veprikovi järele A. M.

RISTIKHEINA KORISTAMISE KÜSIMUSEST

Põllumajanduslikkude teaduste kandidaat J. Mednis tõstab ajalehes „Sotsialistsheskoje Semledelije“ huvitava küsimuse üles ristikkeina sortide liigitamise ja nende koristuse aja kohta. Senini on agronoomiateadus liigitanud ristikkeina selle järgi, kuidas nad õitsema hakkavad ja sellele vastavalt nimetatakse ühte, mis varakult valmib — kaheniiduga ja teist, mis hiljem valmib — üheniiduga ristikkeinaks. Seda jaotust peab J. Mednis ekslikuks ja kinnitab, et praktilikud põllumehed juba läinud sajandi 80-test aastatest esimest liiki käharristikkeinaks ja teist — pikk-ristikkeinaks nimetavad. Käharristikkein valmib rutemini ja seda saab suve jooksul kaks korda niita, kuid — Mednis kinnitab, et ka pikk-ristikkeina soovitatav on kaks korda niita, kuigi ta hiljem õitsema hakkab.

Nimelt, kinnitab Mednis, hakkab õitsemisest peale ristikkeina toiteväärtus alanema, ja sellepärast on soovitatav pikk-ristikkeina juba enne täielikku õitsemist niita, kui õienupud veel punaseks pole tõmbunud.

Pikk-ristikkein langeb paiguti juba enne õitsemist maha. Alumised lehed kaovad ära ning jäävad järele ainult 18—20 sentimeetri pikad varred. Ja sellepärast on vaja enne mahalangemist niita, juuni viimasel kümnepäevikul. Sel puhul saab ka pikk-ristikkeinast veel augusti viimasel kümnepäevikul teine niit. Kui aga niitmist täieliku õitsemiseni jätta, siis lähevad varred kuni 30 sentimeetri ni paljaks, mis ristikkeina toiteväärtust tuntavalt vähemaks teeb, kuna mahalangenud heina niitmine pealegi palju raskem on ja saak väheneb.

Niitmise tähtaegadega tehti Jaroslavi oblasti katsejaamas Vaulovo sovhoosis korduvaid katseid. Katsete tagajärjed olid 1934. aastal esimese aasta ristikkeina-timuti segu juures järgmised:

Niitmise tähtajad Heinasaak tsentnerites hektarilt

1.	2.	1. niitm.	2. niitmine.	Kokku
10. mail	30. juunil	6,10	46,64	52,74
11. juunil	10. augustil	38,36	47,73	86,09
20. juunil	20. augustil	57,97	43,63	101,61
30. juunil	20. augustil	66,13	38,52	104,65
10. juulil	(hädal nõrk)	68,64	—	68,64
20. juulil	(hädal nõrk)	51,63	—	51,63

Katsetel saadud arvud kõnelevad enda eest ise, kinnitab Mednis, et senist üheniiduga ristikkeina kaugelt kasulikum on kaks korda aastas niita ja nimelt esimest korda juuni viimasel kümnepäevikul, teist korda augusti viimasel kümnepäevikul.

Ilmastikutingimuste tõttu võivad need tähtajad mõne päeva võrd ühele või teisele poole nihkuda, kuid see asja palju ei muuda.

Mednis näitab, et Liidu põhja- ja kesk-raioonide jaoks seega pikk-ristikkein võr-ratult kasulikum on, kui käharristikkein, mille saak ka kahekordse niitmise juures tuntavalt vähem on.

Mitterustamulla võotme kolhoosid, kellel kolmandal viisaastakul tõsiselt tuleb loomatoidubaasi kindlustamise eest võitlust pidada, peavad ka oma põldudel neid niitmise tähtaegu kontrollima ja selle eest võitlema, et iga ristikkeinapõld kolhoosi loomadele võimalikult rohkem saaki an-naks.

Ei tee häda ka see, kui augusti lõpu viimast niitu enam kuivatada ei jõua; seda võib kõrgeväärtuslikuks siloks teha.

A. M.

ÕIGETEST KÜLVIKORDADEST

Juuli algul avaldati ajalehtedes põllutöö rahvakomissariaadi ja teravilja rahvakomissariaadi ühine kava õigete külvikordade sisseseadmise kohta. Iga tegelik põllumees teab, missugune määratu tähtsus on põllusaagi suurendamise kohta õigel külvikorral, seda enam käesoleval ajal, kus põllumajanduse tõstmise ja rahva heaolu nõuetel vaja on erilist rõhku karjakasvatuse paranduse ning seega karjatoidu tagavarade kindlustamisele panna.

Rahvakomissariaatide kava on avaldatud üldiseks läbiarutamiseks, selleks, et tegelikud põllumehed — agronoomid, kolhoosnikud, sovhooside tegelased oma kogemuste põhjal kava kohta sõna võtaksid ja kaasa aitaksid iga erilise raiiooni kohta tõesti kõige kohasemat külvikorda välja töötada. Meie loodame, et ka eesti kolhoosnikud selle üldise ülesande lahendamisest eemale ei jää, vaid omagi kogemustega kaasa aitavad.

Liijuti toodi ingusmaalt laevaga Leningradi sadamasse kahekordne seitsmekümnekahekojaline trolleibuss Moskva jaoks.

Pildil: Laevalt mahatõstetud trolleibuss. (Sojusfoto)

VÄIKSED TEATED

Iselikuva hüdrostaadi (mere sügavusse lastava palli) on projekteerinud allveetööde eriliste ülesannete ekspeditsiooni (Eproni) ülesandel NSVL Teaduste akadeemia korrespondent liige Schimanovski. Hüdrostaad on arvatud kuni 2500 meetri sügavusse laskmiseks; nii sügavasse allalaskmine, kui ka sellest sügavusest väljatõstmine, tarvitab 10—15 minutit. Hüdrostaad võib liikuda niihästi vertikaalses kui ka horisontaalses sihis, niisamuti võib ta ka iseenda telje ümber keerelda.

Uue gaasigeneraatoriga auto on konstrueerinud Leningradis Kirovi nimelise metsatehnika akadeemia prof. Florov ja assistent Orlov. 21. mail jõudsid 2 seesugust autot oma proovisõitudel Leningradist Moskvasse. Ühe auto kütteks oli puusüsi, teisel — puu laastud ja killud. Mõlemad masinad sõitsid kuni 60-kilomeetrilise tunniküürusega. Kütteinest, mis autod korraga kaasa võtsid, jätkus 80—100 kilomeetri sõitmiseks. Külma generaatori käimapanemiseks ning gaasi saamiseks kulus 3—4 minutit.

Kummist ümbrikud tööriistadele on tarvitusele võetud sm Stalini nimelises autotehases. Kummist kate kaitseb tööriista tera rikete ja roostetamise vastu. Seda kattematerjali valmistatakse „Kautshuki” tehases kummijäänustest.

Lindiga heinaniidumasina on valmistatud „Rostselmaschi” tehas. Masin töötab terasest vahetu lindiga, millel väga suur liikumiskiirus on.

Automaatseid telefonijaamu asutuste sise- ja välisele tarvituseks hakkas valmistama Kaluugas sidekomissariaadi tehas nr. 1. Jaam võib teenida kuni 1000 abonenti.

Esimesed nõukogude võiduajamise-jalg-rattad on valmistanud Petrovski nimeline jalgrattatehas Harkovis. Harilikudest jalgratatest on need 8 kilogrammi võrd kergemad.

Eriline masin raudteeroobaste paigaldamiseks on ehitusel Sverdlovski masinaehituse tehases „Metallurg”. Masin paneb liipritele valmispaandud raudteeroopad val-

mistatud raudteeliinile. Seda masinat võib niisamuti tarvitada ka vana raudteeliini remonteerimiseks, liini roobaste rihtimiseks jne.

Õhu konditsioneerimise (kunstliku kliima) sisseseade raudteevagunite jaoks on kokku seadnud üleliidulise hädaohtude ärahoidmise („Техника безопасности“) trusti Leningradi osakond.

8000-tonnilise rõhuga pressi chitatakse esimest korda NSV Liidus Uraalmasch-tehases. Press on täielikult automatiseeritud.

Häädteelugemise masina on valmistatud Moskvas arvestus-analüütiliste masinate tehase insenerid Tshetshiki ja Ljähovski — NSVL Kesktäidesaatekomitee ettepanekul Ülemnõukogu tulevaste salajaste valimiste jaoks. Kui masin küllalt kasulikuks ja otsustarbekohaseks osutub, siis hakkab tehas masinaid masseliselt valmistama hääle lugemiseks ka vabariikide, kraide ja oblastite valimistel. Masin asetatakse töötamisel eesriide taha, kus valija salajasel hääletamisel oma hääle peab ära andma. Masinal on iga valimisel ülesseatud kandidaadi jaoks eriline nupp. Valija vajutab nupu peale vastava kandidaadi nime kohal. Masin loeb ise automaatselt iga kandidaadi hääled ära. Masin kindlustab ühtlasi hääletamise täieliku saladuse.

Termobarograaf. — Lennukite lennul kõrgemal kui 10000 meetrit tarvitatakse lennukõrguse kindlaksmääramiseks erilist aparati — termobarograafi. Meil — Nõukogude Liidus — tarvitati termobarograafi rahvusvaheliste lennutingimuste nõuete kohaselt esimest korda 17. juulil 1936. aastal lendur Kokkinaki poolt. Selle aparati tarvitamisel tuli aga kohe avalikuks, et aparaat veel väga puudulik on. Ta kirjutas, näit., temperatuuri ja õhurõhu kõverjooni 2—3-millimeetri paksuselt, kuna vastav rahvusvaheline komisjon selle joone alumist äärt arvestab. Täpse tööstuse instituut Moskvas ehitas nüüd hiljuti uue termobarograafi, mis palju täpsemalt töötab. Uue termobarograafi esimesed katsed andsid väga häid tagajärgi.

Uus statsionaarne gaasiga töötav diiselmootor on valmistatud Gorkis „Dviigatel revoljuutsii“ tehases. Mootor on 110-hobuse jõuline ja tarvitab kütteks puid (mida gaasigeneraator gaasiks muudab).

Pagaasi autokäru, mida sõiduautole „M-I“ võib tagumise puhvri külge haakida,

on konstrueerinud Moskvas linna liikumise teadusliku uurimise instituut. Käru on kinnine, kaherattaga, umbes 1½-ruutmeetrilise põrandapinnaga, 250—300-kilogrammilise kandejõuga ja mahutab võrdlemisi palju pagaasi.

„Igavesed“ raamatud ja dokumendid. — NSVL Teaduste akadeemia restaureerimise ja konserveerimise laboratooriumi Leningradi osakonna teaduslik tööline N. P. Tihonov töötas välja huvitava viisi, kuidas dokumentidest mikrokoopiaid (lõpmata väikseid koopiaid) teha ja neid rikkumatalt mitmete aastatuhandete vältel alal hoida. Dokument võetakse mikroskoobi abil üles erilisele klaasplaadile. Laboratooriumis on keskhäälekandja „Pravda“ terve lehekülj niiviisi 1 ruutsendimeetri suurusele plaadikesele pildistatud. Et teksti kõige peenemad üksikasjad täpselt fotografeeritud saaksid, selleks tarvitatakse erilisi klaaskileid ja fotoemulsioone. Moskva ajalehe „Pravda“ terve aastase komplekti, mis sel teel jäädvustatud, võib fikutoosi mahutada. — Nende mikrodokumentide lugemine sünnib mikroskoobiga, mis teksti lubab täiesti selgelt ja vabalt lugeda. Sm Tihonov töötab praegu Stalini „Konstitutsiooni“ niisuguse jäädvustamise kallal, et seda dokumenti tuhandeteks aastateks alal hoida. Mikroskopeeritud „Konstitutsioon“ on 5 ruutsentimeetrit suur. — Niisugusel dokumentide mikroskopeerimise teel võib tuhandeid köiteid raamatuid (näiteks filmilintidele mikroskopeeritult) väikestesse karbikestesse mahutada ja neid igasugustele ekspeditsioonidele (ka põhjanabale) kaasa võtta. Pealegi võib niiviisi tuhandeid meie ajastu dokumente mitne ja mitme aastatuhande jaoks kaugetele tulevastele põlvetele alal hoida.

Hulk uusi mehaniseerimise abinõusid Itaalia sõjaväes on Abessiinia sõja tagajärjel tarvitusele võetud. Et kitsastest kuristikudest ja mäepagudest (kuni 20 meetrit) üle pääseda, selleks on seal tarvitusele võetud, näit., kantavad kerged terasest sillad. Seda silda mööda võivad liikuda isegi suurtükivägi, autod ja kergemad tankid. Et autot kitsastel mäeteeidel ringi pöörata, selleks tarvitatakse kergest pöördeplatvormi, mida veoauto enesega kaasas veab. Auto sõidab sellele platvormile (kergetele roobastele), kus ta vastaval ratasalusel jalamaid võib saada ringi pööratud.

Aeroplaanide kaitseks jäätumise vastu tarvitab Inglismaa firma „Imperial Airways“ oma lennukitel „DH-86“ erilist Dun-

lopi süsteemi. See süsteem seisab selles, et aeroplaani tiibade esimestele äärtele erilised kummist torud kinnitatakse, milles etileen-glükool vedelik seisab. Torudes olevate augukeste kaudu katab see vedelik tarviduse korral aeroplaani tiiva välist pinda ja ei lase seal jääkoorukest tekkida.

Aurulennukite kallal töötatakse Saksamaal suure õhinaga. Niipalju kui avalikkusele teada, on lennukitel, mis aurumasinatega lendavad, järgmised omadused: pikkus — 21 meetrit, tiibade laius — 35 m., auruturbiin 2500 hobusejõuga, lennu kiirus — 380 kilomeetrit tunnis, lennu kaugus — 430 kilomeetrit 9000 meetri kõrgusel; lennuki (pommihetitja) praktilik kõrgus lennul kuni 13 000 meetrit. Saksamaal on auralennukil eriline tähtsus sellepärast, et Saksamaal enesel naftat ei ole. Pealeselle on auralennukil veel niisugused paremused, et ta lennul peaaegu mürata töötab ja et tal magnetot ei ole (mis harilikudel lennukitel mootori tähtsamaks osaks on ja mida praegune tehnika lubab eriliste kiirtega seisma panna).

Maaaluseid transformaatoreid ehitab firma „Hackbridge Electric Construction Company”. Neid transformaatoreid võib maa alla paigutada ka otsekohe ilma mängisuguse kaitseseadeta. Need transformaatorid on peale kestvat tarvitamist proovimistel rahuloldavaks tunnistatud.

Rooma-Addis-Abeba avioliini jaoks ehitatakse Itaalias hulk 50-istmelisi lennukeid. Lennukid on 4 mootoriga, iga mootor 1000 hobuse jõuline.

Am. Ühendriikide 1935. a. tööstusliku üleskirjutuse (tsensuse) kokkuvõtted on avaldatud. Üleskirjutusel on registreeritud 259 tööpinkide ehituse tehast (1931. aastal oli neid tehaseid 279 ja 1933. aastal 232). Nende tehaste üldtoodangu väärtus oli 85 miljonit dollarit (1933. aastal 24 miljonit dollarit). Töölisi oli neis tehastes 28 tuhat (1933. aastal 12 700 töelist).

Kerged kantavad raadiojaamad on tarvitusele võetud Helveetsias. Jaamad töötavad lainetel, mille pikkus vähem on kui 1 meeter (s. o. lühilainetel). Jaamad töötavad akumulaatoritega. Katsetel mägedes

töötasid jaamad niihästi vastuvõtte kui ka edasiande jaamadena väga rahuloldavalt kuni 120 kilomeetri kauguseni.

Kunstliku siidi valmistamine Jaapanis on tõusnud õige hoogsalt. Kogu maailma toodangus oli Jaapani kunstliku siidi valmistuse osa 1925. aastal ainult 1,6 prots., 1929. a. — 6 prots., 1931. a. — 9,5 prots., 1933. a. — 14,2 prots., 1936. aastal aga tervelt 21,3 prots.

Õõrdvate pindade uueviisiline katmine kroomiga on tarvitusele võetud Hollandis. Selle viisi järgi kaetakse, näit. võllide laagreid, mootorite tsilindreid jne. Tsilindri kromeerimine, näit., sünnib järgmiselt. Täiesti puhtalt poleeritud tsilinder lastakse kroom-vanni, milles 350 grammi kroom-anhüdriiti ja 1 prots. väävlhapet 1 liitri vee peale on. Vanni temperatuur on 55—65°C. Anoodiks on seatinast tsilinder, mille läbimõõt 10—15 millimeetrit väiksem on, kui kromeeritava tsilindri sisemine läbimõõt. Elektrivoolu tihedus vannis peab olema 30—70 amperit ruuttolli peale 5-voldilise pinevuse juures. Peale kroomiga katmist tuleb kaetavat asja vähemalt paar tundi 150—300°C temperatuuri käes hoida, et absorbeerunud vesinikku (mis kroomiga kaetud korra peale kahjulikult mõjub) kõrvaldada.

Automaatne elektriahi neetide kuumutamiseks — on tarvitusele võetud Ühendriikides. Kui neet ahjus on tarviliku temperatuurini tuliseks aetud, siis heidetakse ta (fotoelemendi abil) ahjust välja ning ahi võtab endasse (kuumutatavatesse elektroodidesse) uue needi.

Sulatis „kantat” on tarvitusel metallitööstuses Rootsiemaal. Sulatis seisab koos kroomist, alumiiniumist, koobaltist ja rauast ning peab vastu kuni 1350-kraadilisele (C) palavusele. Suure tähtsuse omandab see sulatis nõukogude metallitööstuses, kus edaspidi (kolmandas viisaastakus) niisugust kõrge temperatuuri vastupidavusega ainet eriti vaja läheb (näiteks elektriühjades). Pealegi on selle sulatise elektritakistus (сопротивление) märksa suurem kui teistel senini tarvitusel olevatel harilikudel takistusainetel.

KROONIKAD

NÕUKOGUDE LIIDUST

— Hakati valmistama liikuvaid elektrijaamu, mis asuvad automobiilidel.

— Avati õhusõidu liin Moskva ja Praha (Tsheho-slovakkia) vahel.

— Leningradis Marty tehases lasti vette uus jäälõhkujast veolaev „Sevmorputj — 1”.

— Ehitatakse mereglisserit, mis võib peale võtta 150 reisijat. See glisser sõidab tunnis 70 km.

— Teedeasjanduse rahvakomissari asetäitjaks määrati sm S. Toroptshenov.

— 22. mail lõi naislendur Polina Ossipenko hüdrolennukil naislendurite kõrguselenu rekordi, tõustes ilma laadungita 8864 meetri kõrgusele. Ta lõi ka rekordid 500 ja 1000 klgr. laadungiga, tõustes — esimesega 7605 meetri ja teisega — 7009 meetri kõrgusele.

— Spordimeister Popov tõstis kahe käega üles 112,5 kilogrammi. See rekord ületab 2,3 kilogr. võrd maailmarekordi, mis kuulus austerlasele Feinile (111,2 kgr.).

— Moskvasse kavatakse asutada üleliiduline botaanikaaed, mis võtaks oma alla 336 hektaari.

— 31. mail võtsid seltsimehed Stalin, Molotov, Kaganovitsh, Voroschilov, Kalinin jt. Kremli vastu usbeki kunstitegelased, kes Moskvas etendustel viibisid. Valitsus otsustas anda neile ordenid ja rahalist toetust usbeki teatritele.

— 31. mail läks korda luua side põhjanaba ekspeditsiooniga Moskvast raadiotelefoni kaudu.

— Endine ÜK(e)P keskkomitee liige J. Gamarik, olles mässanud end nõukoguvastaste olluste kampa ning kartes, nähtavasti, paljastamist, lõpetas 31. mail elu enesetapmisega.

— Lendur Rastorgujevi lend purilennukil 27. mail maandumata 652 kilomeetri 256 meetri kaugusele tunnistati rahvusvaheliseks rekordiks.

— 31. mail jõudis Moskvasse tuntud vene kirjanik Kuprin, kes palju aastaid Pariisis emigratsioonis viibis.

— Valgevenemaal valmistati gaasigeneraator traktori jaoks, mis turbaga töötab.

— 1. juulil mõõdus 15 aastat Oiroti autonoomse oblasti asutamisest.

— Leningradis valmistati diiselmootor, mis töötab puugaasiga.

— Valitsuse otsusega anti Moskva Akadeemilisele suurele teatritele Lenini orden. Ka paljudele näitlejatele ja teatritegelastele anti ordenid.

— Käesoleval aastal saadab Teaduste akadeemia mitmetesse N. Liidu raioonidesse oma ekspeditsioonid looduserikkuste uurimiseks.

— 3. juunil raius sõekaevaja Pusanov Donbasis ühes vahetuses 705 tonni kivist välja — s. o. 235 prots. kogu jaoskonna ööpäevast plaanist.

— 6. juunil lahkusid kõik neli lennukit põhja-

VALISMAADELT

naba dreifivast laagrist ja lendasid tagasi Rudolfi saarele. Jaama jäi vaid neli talvitajat.

— Interventsiooniosjäs Hispaanias selgus, et saksa tankidel rida puudusi on. Nüüd hakkasid saksa võimud oma tanke vastavalt ümber ehitama.

— Tuntud polaarmaade uurija ameeriklane Elsworth kavatab tuleval aastal korraldada uut ekspeditsiooni Antarktisesse.

— 17. mail moodustati Hispaanias uus valitsus sotsialist Negriniga eesotsas. Largo Caballero lahkus valitsusest.

— Schveitsis vangistati gestapo (saksa salapolitsei) agent Adanka, kes mitu aastat II internatsionaali keskbüroos töötas ja sealt gestapole vajalikke materjale saatis.

— Bilbao väerindel kavatsesid intervendid võtta tarvitusele mürkgaasid. Paljud vangilangenud mässulised soldatid on varustatud gaasimaskidega.

— Klaipedas (Leedus) mõisteti kohut 14 saksa spiooni üle, kes siin Saksamaa huvides tegutsesid.

— Inglismaal ehitati uus miinipaak, mille pikkus on 70 jalga (jalg — 0,3 meetrit), kiirus — 50 meremiili tunnis. (1 meremiil — 1,8 klm). Paadil on kaks torpeedot, mille läbimõõt 21 tolli.

— 23. mail suri 97 a. vanaduses ameerika suurem miljonär John Rockefeller.

— Berliinis hukati kommunist Otto Kropp, keda süüdistati „riigikorra kukutamise ettevalmistamises”.

— Belgia professor Piquard kavatses tõusta stratostaadil kuni 30 kilomeetri kõrgusele, kuid lennu ettevalmistamisel põles stratostaat ära.

— 26. mail tungisid kuus saksa lennukit õhus kallale prantsuse reisijatelennukile Hispaanias ja tulistasid teda. Lennuk maandus vabariiklaste territooriumile. Lendur ja reisijad said haavata.

— Jaapanis ehitati hiiglalennuk, mis kaalub ligi 10 tonni, tiibade pikkus on 28 meetrit. Lennuk võib maandumata 2 tuhat kilomeetrit lennata.

— Barcelonas suleti trotskistide ajaleht „La batalia”.

— 29. mail avati Londonis Inglise kompartei XIV kongress.

— 31. mail lahkus Jaapani valitsus, Hajasiga eesotsas, ametist. Uue valitsuse moodustas vürst Konoe.

— Ameerikas valmistati uus liik kunstkummi, mis 70 korda vähem gaasi läbi laseb kui harilik kummi.

— 1. juulil tulid Hispaania vetesse uued saksa allveelaevad.

— Hispaania faschistide põhjarinde juhataja kindral Mola hukkus Biskaija väerindel lennuõnnetuse tagajärjel.

VASTUSI LUGEJATELE

IKKA sagedamini saab „K. t.“ lugejatelt küsimusi, millele vastust soovitakse. Kuna rida küsimusi isegi laiemat huvitust pakuvad, arvas toimetus kohaseks nendele ajakirjas avalikult vastata. Meie loodame, et see elavat sidet lugejate ja ajakirja toimetuse vahel aitab tihedamaks teha. Käesolevas numbris teeme nende vastustega algust.

Küs. nr. 1. Mis see „nota Kersona“ on?

Vastus. See oli üks imperialistide katse nõukogude võimu oma käpa alla suruda. — Sõjaline kallaletung oli tagasi löödud, vene valgekaardlased purustatud, nõukogude võimu hävitamine sel teel oli murjunud. Siis tegid imperialistid Genua ja Haagi konverentsidel — 1922. a. kevadel ja suvel — katset nõukogude riiki majanduslikult oma künksi haarata. Ka see ei läinud korda. Selle järel ep tuligi tollaegne inglise välisminister lord Curzon (loe: Kõös'n) oma ajaloolikuks saanud „nootaga“ (märgukirjaga) 8. mail 1923, milles diplomaatliku läbikäimise katkestamise ähvardusel rea provokatsioonilikke nõudmisi nõukogude valitsusele ette pani. Vastust nõuti ultimaatiivselt (ilma mingi tingimiseta) ja — 7 päeva jooksul! Nõuti, muu seas, lahtiütlemist „propagandast ja vaenulikust tegevusest“; rahalikku tasu karistatud inglise spioonide eest; nõukogude diplomaatlikude esindajate ärakutsumist Pärsiasst ja Afganistaanist.

Puupeaga lord oli nähtavasti arvanud, et ta nõukogude valitsust *hirmutamise*ga oma rusika alla saab painutada. Kuid ta eksis: terve maailma proletariaadi määratu protestitorm seesuguse jõhkra provokatsiooni vastu tõmbas lordi plaanidest kriipsu läbi — ta pidi sellega leppima, et nõukogude valitsus põhjendamatud nõudmised, lihtsalt tagasi lükkas, teiste kohta aga ette pani neid diplomaatlikul teel läbi arutada.

Küs. nr. 2. Millal tuletikud tarvitusele võeti?

Vastus. Umbes sada aastat tagasi, mineva sajandi kolmekümnendate aastate algul; kuid laiemale levis nende tarvitamine alles mineva sajandi 50-datel aastatel. Sinna maani tarvitati tuleasaamiseks väga mitmesuguseid, osalt väga tülikaid viise. Eestis oli üldiselt tarvitusel tuleraud, millega rää-

nist sädemeid kuiva taela külge löödi ja see siis põlema õhutati.

Küs. nr. 3. Kas maakera naaberplaneetidel on elu?

Vastus. Meieaja teadus tunneb elu ainult sel kujul, nagu ta maakeral olemas on. Kuid see ei ütle veel, et teda teistes vormides, s. o. teiste algelementide ühendustena, ei võiks oletseta. Elu olemine meile tuntud kujul on tingitud teatud tingimustest. Nende kohta on mõningad teated (spektrumi analüüside teel) teistelt planeetidelt olemas. Pääkesele kõige lähedamal planeedil, Merkuuril, ei ole õhustikku (atmosfääri) olemaski. Järelikult ei saa seal ka seesugust elu olla kui maakeral. Veenusel on koguni kahekordne õhukiht, kuid peamiselt sõehapu gaas; ei ole seal leitud ei hapnikku, ega vesinikku. Viimase puudumine paneb teadlasi eriti pead murdma. Võib siiski olla, et vesinikku leidub seesmises õhukihis. Kuna vaba hapnik õhus maakeral taimede hingamise saadus on, kes sõehapu gaasi hulgal ära tarvitavad, siis näib, et Veenusel elu veel ei ole alanud. Pealegi võib seal soojus 100 kraadini tõusta, mis niisamuti maapealse elu seal küsitavaks teeb. — Marsil on õige hõre õhukiht — ta elavhõbedasurve on ainult 50 mm (maakeral umbes 760), s. o. umbes nii hõre kui maakeral 18 kilomeetri kõrgusel. See teeks inimese elu marsil võimatuks. Hapnikku on Marsi õhustikus vähem kui $\frac{1}{10}$ 0/0 sellest rohkusest, mis maakeral. Ka see, on takistuseks elule. Soojus Marsi pinnal on +20—30 kraadi. Niiskust Marsi õhus arvatavasti on, kuigi vähesel määral.

Teiste, suurte planeetide õhustik on sootuks omapärane, maakera omast täiesti erinev ning koosneb peamiselt ammiakist ja metaanist. Ka seal on seega maakera elule sarnanev elu võimalu.

1937
Ara № 22

Toimetus: H. Pöögelmann, K. Trein, R. Vakman, O. Rästas.

Vastutav toimetaja: H. Pöögelmann.

Tehniline toimetaja: A. Lukin.

Väljaanne nr. E-213. Ladumisele antud 9/VII 1937. Trükkimiseks alla kirjutatud 1/VIII 1937. Paber 82×110^{1/16}. Autoripoognaid 8. Trükipoog. 4. Ühes trükipoog. 80 000 trükkit. Üldse 320 000 trükkitähte. Lengorlit nr. 3202. Tiraash 1100 eksempl. Töö nr. 4340. „KÜLVAJA“ trükikoda, Leningrad, 31, Dsershinski uulits, nr. 49.

ИЗД. Т-ВО ИНОСТРАННЫХ РАБОЧИХ В СССР
ЛЕНИНГРАД, 141, АПРАКСИН ПЕРЕУЛОК, 2

Osike ja lugege raamatut:

Minna Tappo:

**KUIDAS MA KÕRGE LINASAAGI SAIN
JA LINAKIU VÄLJATÖÖTAMISEL KÕRGE TÖÖ-
VILJAKUSE SAAVUTASIN.** Hind 50 kop.

Müügil on saada veel järgmisi raamatuid:

Eessaare Aadu:

VALITUD TEOSED. I köide. 1934. a., 170 lhk.
Kõvas värvilises köites.
Hind 2 rbl. 50 kop.

Eessaare Aadu:

VALITUD TEOSED. II köide. 1935. a., 309 lhk.
Kõvas värvilises köites.
Hind 4 rbl. 20 kop.

Gorki Maksim:

EMA. 1934. a., 425 lhk. Kahekordsed värvilised kaaned.
Hind 5 rbl.

LAPSEPÕLI. Hind 3 rbl. 50 kop.

Scholohov M.:

ÜLESKÜNTUD UUDISMAA. 1935. a., 448 lhk.
Kõvas värvilises
kalinguri köites, kahekordsete kaantega. Hind 6 rbl. 50 kop.

Kotta F., Saarts L., Angervaks H., Peno Alnovo:

LUULETUSED. 1935. a., 155 lhk. Maitsekas kõvas
köites. Hind 3 rbl. 50 kop.

Juhkum V.:

MERETÕUS. Hind 4 rbl.

Seçafimovitsh:

RAUDNE VOOG. Hind 3 rbl. 50 kop.

Raamatuid ostke ja tellige otsekohe Välismaatöölaliste Kirjastusühisusest.
Tellimisi täidetakse posti teel pealepandud maksuga (налож. платежом).

VÄLISMAATÖÖLISTE KIRJASTUSÜHISUS NSV LIIDUS
ЛЕНИНГРАД, 141, АПРАКСИНИ ПÕIKUULITS, 2

1397

„КОММУНИЗМИ ТЭЭЛ” № 7

(„НА ПУТИ К КОММУНИЗМУ“)

1937

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ПОПУЛЯРНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ, ЛИТЕРАТУРНЫЙ и НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Издательское Товарищество Иностранных Рабочих в СССР, Ленинград, 141, Апраксин пер. № 2
Välismaatöölisite Kirjastusühisus NSV Liidus, Leningrad, 141, Apraksini põikuul. № 2

Hind 1 rubl. 25 kop.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR